

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÖNETİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

**E-DEMOKRASİ BAĞLAMINDA SİYASAL PARTİ WEB
SİTELERİNİN İÇERİK ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS)

Muhammed Burak DAĞKILIÇ

BURSA-2018

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÖNETİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

**E-DEMOKRASİ BAĞLAMINDA SİYASAL PARTİ WEB
SİTELERİNİN İÇERİK ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS)

Muhammed Burak DAĞKILIÇ

Danışman

Doç. Dr. Mehmet Zahid SOBACI

BURSA-2018

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim/Ana sanat Dalı, Yönetim Bilimleri Bilim Dalı'nda 701415029 numaralı Muhammed Burak DAĞKILIÇ'ın hazırladığı "E-Demokrasi Bağlamında Siyasal Parti Web Sitelerinin İçerik Analizi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 29/06/2018 günü 12:30-13:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının .....başarılı.....(başarılı/başarısız) olduğuna .....oybirliği.....(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Mehmet Zahid SOBACI

Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Özer KÖSEOĞLU

Sakarya Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin KAYA

Uludağ Üniversitesi

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “E-Demokrasi Bağlamında Siyasal Parti Web Sitelerinin İçerik Analizi” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

12 / 06 / 2018

Adı Soyadı : Muhammed Burak DAĞKILIÇ

Öğrenci No : 701415029

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Programı : Yönetim Bilimleri

Statüsü : Yüksek Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 20/07/2018

Tez Başlığı: E-Demokrasi Bağlamında Siyasal Parti Web Sitelerinin İçerik Analizi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 100 sayfalık kısmına ilişkin, 20/07/2018 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 16'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20.07.2018

Adı Soyadı: Muhammed Burak DAĞKILIÇ
Öğrenci No: 701415029
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı: Yönetim Bilimleri
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Doç. Dr. Mehmet Zahid SOBACI

20.07.2018

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Muhammed Burak DAĞKILIÇ
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bilim Dalı	: Yönetim Bilimleri
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	: xi + 100
Mezuniyet Tarihi	: 02 / 07 / 2018
Tez Danışman(lar)ı	: Doç. Dr. Mehmet Zahid SOBACI

E-DEMOKRASİ BAĞLAMINDA SİYASAL PARTİ WEB SİTELERİNİN İÇERİK ANALİZİ

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri, 1990'lı yıllardan itibaren internetin de etkisiyle günlük yaşamı her yönüyle etkilemektedir. Sosyal, ekonomik, siyasi ve idari alanlarda etkisini gösteren bilgi ve iletişim teknolojileri, vatandaş ile siyasal partiler arasında etkileşimi artıran önemli araçlara sahiptir. Bu araçlardan biri de internet aracılığıyla sunulan web siteleridir. Web siteleri, siyasal partilerin vatandaş ile etkileşiminde siyasal partilere zengin içerik oluşturma ve çift yönlü iletişim imkânları sunmaktadır. Siyasal partiler, web sitelerinin sunduğu bu imkânları kamu yönetiminde şeffaflık, verimlilik ve etkinlik ilkeleri doğrultusunda kullanmalıdır. Bu bağlamda, siyasal partiler web sitelerinde vatandaş için bilgi sunumu, etkileşim ve katılım odaklı içeriklere sahip olmalıdır. Bu tez çalışması, Türkiye'de siyasal partiler ile bilgi ve iletişim teknolojileri arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'deki siyasal partilerin web sitelerinin içeriklerini e-demokrasi uygulamaları açısından analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye'deki siyasal partilerin web sitelerinde bilgi sunumuna, etkileşim ve e-katılım odaklı içeriklerden daha fazla yer verilmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında, e-demokrasi bağlamında siyasal partilerin web sitelerinin içerik yönüyle yetersiz olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Siyasal Parti, Web Site, Bilgi ve İletişim Teknolojileri, E-Demokrasi, İçerik Analizi

ABSTRACT

Name and Surname : Muhammed Burak DAĞKILIÇ
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Political Science and Public Administration
Branch : Administrative Sciences
Degree Awarded : Master
Page Number : xi + 100
Degree Date : 02 / 07 / 2018
Supervisor(s) : Doç. Dr. Mehmet Zahid SOBACI

CONTENT ANALYSIS OF POLITICAL PARTY WEBSITES WITH IN THE CONTEXT OF E-DEMOCRACY

Today, information and communication technologies have influenced daily life in every way with the influence of the internet since the 1990s. Information and communication technologies that are effective in social, economic, political and administrative spheres have important means which are increase interaction between the citizen and the political party. Websites offer rich content creation and two-way communication to political parties in the interaction of political parties with citizens. Political parties should use these opportunities offered by their websites in the direction of transparency, efficiency, and effectiveness in public administration. In this context, political parties should have information content, interaction and participation-oriented content for citizens on their websites. This thesis focuses on the relationship between political parties and information and communication technologies in Turkey. In this study, the content of the websites of political parties in Turkey aims to analyze in terms of e-democracy applications. According to the findings of the study, more information is given to information presentation, than content focused on interaction and e-participation on websites of political parties in Turkey. In general, however, it appears that the content of political parties' websites is inadequate in terms of the context of e-democracy.

Keywords

Political Party, Website, Information and Communication Technologies, E-Democracy, Content Analysis

ÖNSÖZ

Bu tezin oluşmasında desteğini esirgemeyen, karşılaştığım tüm zorlukları kolaylaştıran ve yol gösteren saygıdeğer hocam Doç. Dr. Mehmet Zahid Sobacı'ya ve Arş. Gör. İbrahim Hatipoğlu'na minnet ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Çalışma boyunca maddi ve manevi olarak her zaman yanımda olduğunu gösteren başta ailem olmak üzere, akademik bilgileriyle bana katkıda bulunan Arş. Gör. İbrahim Durmaz'a, Arş. Gör. Abdullah Yasin Erdem'e ve Arş. Gör. Mehmet Furkan Korkmaz'a teşekkür ederim. Ayrıca, yüksek lisans eğitimim boyunca karşılaştığım her türlü zorlukta her zaman yanımda olup bana motivasyon kaynağı olan dostlarım; Dr. Emrah Akdamar'a, Oğuz Emre Aksoy'a, Ahmed Burak Çağlar'a ve Berkay Demiray'a en samimi duygularıyla şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER LİSTESİ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE E-DEMOKRASİ

1.BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
2.BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN GELİŞİMİ.....	7
2.1.Bir Dönüşüm Noktası Olarak İnternetin İcadı.....	9
2.2.Web 2.0 ve Sonrası.....	10
3.BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN EKONOMİ, TOPLUM, SİYASET VE YÖNETİM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	12
3.1.BİT'lerin Toplumsal ve Kültürel Yapı Üzerine Etkisi.....	12

3.2. BİT'lerin Ekonomi Üzerine Etkisi.....	14
3.3.BİT'lerin Siyaset ve Demokrasi Üzerine Etkisi.....	17
3.4.BİT'lerin Yönetim Üzerine Etkisi.....	20
4.E-DEMOKRASİ.....	21
4.1.E-Demokrasinin Tanımı.....	21
4.2.E-Demokrasi Yaklaşımları.....	23
4.2.1.Aström'ün E-Demokrasi Yaklaşımı.....	23
4.2.2.OECD'nin E-Demokrasi Modeli.....	24
4.2.3.Caldow'un E-Demokrasi Modeli.....	25
4.2.4.Nair'in E-Demokrasi Yaklaşımı.....	27
4.3.E-Demokrasinin Kapsadığı Uygulama Alanları.....	27
4.4.E-Demokrasinin Faydaları.....	30
4.5.E-Demokrasiye Yönelik Riskler – Gerekli Koşullar.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASİ PARTİLER VE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ

1.SİYASİ PARTİ KAVRAMI.....	35
2.SİYASİ PARTİLERİN TARİHSEL KÖKENİ.....	36
3.SİYASİ PARTİNİN UNSURLARI.....	39
4.SİYASİ PARTİ ÖRGÜTÜ.....	40
5.SİYASİ PARTİLERİN TİPOLOJİSİ.....	44

5.1.Duverger'in Tipolojisi: Kadro Partileri ve Kitle Partileri.....	44
5.2.Neumann'ın Tipolojisi: Bireysel Temsil Partileri ve Sosyal Bütünleşme Partileri.....	46
5.3.Kircheimer'ın Tipolojisi: Hepsini Yakala Partileri.....	47
6.SİYASİ PARTİLERİN İŞLEVLERİ.....	48
6.1.Temsil.....	48
6.2.Siyasal Devşirme.....	49
6.3.Siyasal Sosyalleşme.....	49
6.4.Politika Belirleme.....	50
6.5.Menfaatlerin Birleştirilmesi.....	50
6.6.Hükümetin Organizasyonu.....	51
7.SİYASİ PARTİ SİSTEMLERİ.....	51
7.1.Tek Parti Sistemi.....	51
7.2.İki Parti Sistemi.....	53
7.3.Çok Parti Sistemi.....	53
8.PARTİ İÇİ DEMOKRASİ.....	54
9.PARTİ İÇİ DEMOKRASİYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	55
9.1.Sosyo – Ekonomik Yapı ve Parti İçi Demokrasi.....	57
9.2.Sivil Toplum ve Parti İçi Demokrasi.....	57
9.3.Siyasal Yapı ve Parti İçi Demokrasi.....	58

10.SİYASAL PARTİLERİN İŞLEVLERİ VE WEB SİTELERİ.....	61
---	-----------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİ WEBSİTELERİ VE E-DEMOKRASİ

1.TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLER.....	63
2.ARAŞTIRMANIN METODU.....	67
3.BULGULAR.....	73
3.1.Siyasi Partilerin E-Demokrasi Açısından Genel Görünümü.....	73
3.2.E-Demokrasi Kategorileri Açısından Analiz.....	75
3.2.1.Bilgi Sunumu Açısından Elde Edilen Bulgular.....	77
3.2.2.Etkileşim Açısından Elde Edilen Bulgular.....	80
3.2.3.E-Katılım Açısından Elde Edilen Bulgular.....	81
3.3.Tartışma: Nispeten Bilgilendirici – Katılımcı Olmayan Web Siteleri.....	82
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA.....	92

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1:	Caldow'un E-Demokrasi Modeli.....	26
Tablo 2:	Değerlendirmeye Alınan Siyasi Partiler ve Siyasi Partilerin Resmi Web Site Adresleri.....	69
Tablo 3:	Siyasi Partilerin Resmi Web sitelerinin Analizinde Kullanılan Kriterler.....	71
Tablo 4:	Siyasi Partiler ve E-Demokrasi Puanları.....	74
Tablo 5:	Siyasi Partiler, Kategoriler ve Puanlar.....	76
Tablo 6:	Bilgi Sunumuna Ait Kriterler ve Puanlar.....	78
Tablo 7:	Etkileşime Ait Kriterler ve Puanlar.....	81
Tablo 8:	E-Katılıma Ait Kriterler ve Puanlar.....	82

KISALTMALAR LİSTESİ

AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
ARPANET	Amerikan Gelişmiş Savunma Araştırmaları Dairesi Ağı
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
BBP	Büyük Birlik Partisi
BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BTP	Bağımsız Türkiye Partisi
BTP	Büyük Türkiye Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CRM	Customer Relationship Management
DP	Demokrat Parti
DSP	Demokratik Sol Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
Ed.	Editör
E-	Elektronik
FP	Fazilet Partisi
GP	Genç Parti
HAK-PAR	Hak ve Özgürlükler Partisi

HDP	Halkların Demokratik Partisi
HKP	Halkın Kurtuluş Partisi
HP	Halkçı Parti
html	Hyper Text Markup Language
IP	İnternet Protokolü
KP	Komünist Parti
LDP	Liberal Demokrat Parti
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MDP	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MP	Millet Partisi
NSFNET	National Science Foundation Network
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
RSS	Really Simple Syndication
RP	Refah Partisi
s.	Sayfa
SDHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SDP	Sosyal Demokrasi Partisi
SP	Saadet Partisi
s.s.	Sayfadan Sayfaya
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCP	İletişim Kontrol Protokolü
TİP	Türkiye İşçi Partisi

VATAN	Vatan Partisi
vb.	Ve Benzeri
Vol.	Volume
YTP	Yeni Türkiye Partisi
WWW	World Wide Web

GİRİŞ

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) bireysel, toplumsal ve ekonomik yaşamı çok derinden etkilemektedir. BİT'lerin bilgiye erişim, iletişim, eğitim, sağlık gibi toplumsal yaşamın farklı alanlarında sunduğu fırsatlar bir yandan insanların yaşam kalitesini artırırken diğer yandan maddi tasarruflara ve zamansal kazanımlara imkân vermektedir. Ayrıca, BİT'ler özellikle internetin sağladığı bilginin sınırsız dolaşımı olanağı sayesinde küreselleşmeye zemin hazırlamakta ve giderek bütünleşen ve kültürel açıdan benzeşen bir yapıya doğru gidiş hızlanmaktadır. BİT'ler, sunduğu düşük maliyet, kısa zamanda üretim, işgücü verimliliği ve kolay ve etkili pazarlama imkânları ile ekonomi üzerinde de etkili olmaktadır.

BİT'lerin etkisi bugün sadece toplumsal ve ekonomik yapıyı değil siyaset ve demokrasiyi de derinden etkilemektedir. Aslında siyaset hiçbir zaman teknolojik alanda yaşanan gelişmelere sırtını dönmemiştir. Ancak, günümüzde teknolojik gelişmelerin siyasette bir dönüşüme yol açtığını söyleyebilmek mümkündür. Vatandaşların özellikle internet siteleri ve sosyal medya araçlarını kullanması, siyasal ve yönetsel aktörlerin de bu değişime uydurmasını zorunlu hale getirmektedir. Yönetim alanında, kamu kurumları BİT'ler sayesinde bürokrasi ve kırtasiyeciliği azaltarak etkili ve verimli çalışma ve vatandaşlar ile ilişkilerini dönüştürme kapasitelerini artırmışlardır. Bu imkân, ilgili literatürde e-devlet başlığı altında tartışılmaktadır.

Siyaset ve demokrasi alanında ise, BİT'lerin sunduğu bu imkânlar siyasetçi ve siyasal partilerin topluma kendisini iyi ifade edebilmesi, toplumsal imajını güçlendirmesi, bakış açısı ve politikalarını rahatlıkla seçmene iletebilmesi, onları çok daha kolay bir şekilde örgütleyebilmesi ve mobilize edebilmesi, çok daha güçlü bağlar kurarak taraflar arası etkileşimi kuvvetlendirmesi ve e-demokrasi uygulamalarını yaşama geçirebilmesi için yeni kanallar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bugün siyasal partilerin BİT araçlarını ve özellikle interneti kullanmaları bir tercihin ötesinde gereklilik haline gelmiştir. Bu bağlamda, siyasal partilerin en çok kullandığı BİT-temelli araçlardan biri web siteleridir. Web siteleri, siyasi partilerin az maliyetle seçim kampanyaları düzenleme, seçmene bilgi ve politikalarını sunma ve seçmenle etkili bir iletişim geliştirme kapasitesini artırmaktadır. Ayrıca, web siteleri siyasi partilere demokratik uygulamaları elektronik ortamda da yerine getirerek, gerek

ülke demokrasisinin gerekse parti içi demokrasinin standartlarının yükseltilmesine katkı sağlayabilir.

Bu tez çalışması genel olarak siyasi partiler ile BİT'ler arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bunun temel nedeni, BİT alanında yaşanan gelişmelerin her alanda olduğu gibi siyasette de bir dönüşüme yol açtığı ve siyasi partilerin temel fonksiyonlarını yerine getirme biçimini değiştirdiği fikrinin kabul edilmesidir. Bu çalışma, genelde BİT'lerin özelde internet ve web sitelerinin siyasi partilerin başta seçmenler olmak üzere paydaşları ile ilişkilerini güçlendirme ve demokrasiye katkı sağlama potansiyeline sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu bağlamda, tez çalışması Türkiye'deki siyasi partilerin resmi web sitelerini e-demokrasi bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Bu doğrultuda, bu tez çalışmasının temel araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

1. BİT'ler siyaseti nasıl etkilemektedir?
2. BİT'lerin siyasi partiler üzerindeki etkisi nedir?
3. Türkiye'de siyasi partiler vatandaş ile ilişkilerini geliştirmek ve demokrasiyi güçlendirmek için web sitelerinden hangi amaçla ve ne düzeyde yararlanmaktadır?

Türkiye'de siyasi partilerin web sitelerine odaklanan çalışmalar söz konusudur. Bununla birlikte, bu çalışmalar daha çok iletişim disiplininde yer alan akademisyen ve uzmanlar tarafından hazırlanmış ve iletişim stratejileri bağlamında daha ziyade siyasi partilerin web sitelerinin tasarımı, görselliği, kullanışlılığı veya erişebilirliği gibi teknik yönlerini incelemiştir. Ayrıca, iletişim disiplininin bakış açısıyla siyasi partilerin web sitelerini bir halkla ilişkiler aracı olarak analiz eden çalışmalar da mevcuttur. Ancak, siyasi partiler ve internet arasındaki ilişkiyi siyaset veya kamu yönetimi perspektifinden analiz eden çok fazla çalışma yoktur. Bu bağlamda, Türkiye'de siyasi partilerin web sitelerini e-demokrasi açısından analiz etmek, BİT'lerin siyasetin pratiğinde yol açabileceği dönüşümü gözler önüne sererek ve Türkiye'deki partilerin e-demokrasi düzeyini tespit ederek, ilgili literatüre önemli bir katkı sağlayacak ve literatürdeki boşluğun doldurulmasına aracılık edecektir. Bu durum, tez çalışmasının özgünlüğünü de ortaya koymaktadır.

Bu tez çalışmasında, Türkiye’de 1 Kasım 2015 Genel Seçimine katılan 16 siyasal partinin web sitesi e-demokrasi açısından analiz edilmiştir. Siyasi partilerin sadece resmi ana web siteleri esas alınmıştır. Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi 1 Nisan-1 Haziran 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Siyasi partilerin web siteleri analiz edilirken bir kriterler listesinden yararlanılmıştır. Bu kriterler OECD’nin (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) geliştirdiği e-demokrasi modelindeki kategoriler (bilgi sunma, etkileşim ve katılım) altında gruplandırılmıştır. Siyasi partilere kriterler listesindeki her bir kriter için karşılama derecelerine göre “1”, “0,5” ve “0” puanlarından biri verilmiştir. Böylece, araştırma kapsamına giren her bir siyasi parti için bir e-demokrasi puanı ortaya çıkmıştır. Kriterler listesi, ilgili literatürde siyasal partiler ve internet ilişkisine odaklanan çalışmalardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Dolayısıyla, gerek tez çalışmasının teorik kısmı gerekse ampirik kısmı için detaylı bir literatür taraması ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Elbette, bu tez çalışmasının belirli sınırlılıkları da söz konusudur. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Türkiye’de 23.06.2018 tarihi itibarıyla 87 siyasi parti faaliyette bulunmaktadır. Ancak, bu tez çalışmasında 1 Kasım 2015 Genel Seçimi’ne katılan 16 siyasi parti araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Daha önceden belirtildiği gibi, siyasal partilerin web siteleri tasarımı, görselliği, kullanılabilirliği, erişilebilirliği gibi çok farklı yönlerden değerlendirilebilmektedir. Bu tez çalışmasında siyasal partilerin web siteleri sadece e-demokrasi açısından “bilgi sunma”, “etkileşim” ve “katılım” kategorileri bağlamında analiz edilmiştir. Çalışmada siyasi partiler ve BİT’ler arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Bu ilişki en çok başvurulan ve internetin en görünür ve somut araçlarından biri olduğu için web siteleri aracılığıyla değerlendirilmiştir. Başka bir deyişle, siyasi partilerin e-demokrasi düzeyleri sadece web sitesi üzerinden ölçülmüştür. Çalışmada, web sitelerine odaklanılmasının temel sebebi, web sitelerinin sanal dünyanın en görünür yüzü olması, oldukça geniş kitleler tarafından kolayca ulaşılabilir özelliğe sahip olması ve geleneksel katılım yollarını tamamlayıcı nitelikteki yeni katılım imkânlarına zemin hazırlamasıdır. Son olarak, tez çalışmasının bir sınırlılığı da zamanlama ile ilgilidir. Siyasi partilerin web siteleri belirli bir zaman dilimi (1 Nisan-1 Haziran 2018) içerisinde analiz edilmiştir. Bu zaman dilimi dışında yapılacak içerik

analizi neticesinde siyasi partiler için bu tez çalışmasında bulunan e-demokrasi puanlarından farklı puanların ortaya çıkması söz konusu olabilir.

Bu doğrultuda, tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. “Bilgi ve İletişim Teknolojileri ve E-Demokrasi” başlığını taşıyan ilk bölümde, öncelikle BİT’lerin tarihsel gelişimi ve bu gelişim sürecinde internetin önemi açıklanmaktadır. Ardından, BİT’lerin toplumsal yapı, ekonomi, siyaset ve demokrasi ile yönetim alanları üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. Daha sonra, e-demokrasiye dair kavramsal çerçeve ortaya koyulmakta ve e-demokrasiye yönelik bazı yaklaşımlar açıklanmaktadır. İlk bölümde, son olarak e-demokrasinin kapsadığı uygulamalara, e-demokrasinin sağladığı faydalara, e-demokrasiye yönelik risklere ve e-demokrasinin başarılı bir şekilde uygulanması için gerekli koşullara değinilmiştir.

İkinci bölüm, “Siyasi Partiler ve Parti İçi Demokrasi” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, siyasi partilere ilişkin kavramsal bir çerçeve ortaya koyulmaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak siyasi partiler tanımlanmakta, tarihsel kökenleri ele alınmakta, siyasi partilerin unsurları ve siyasi parti örgütü açıklanmakta ve siyasi partilerin işlevleri ortaya koyulmaktadır. Ardından, siyasi partilere ilişkin çeşitli tipolojiler ve siyasi parti sistemleri değerlendirilmektedir. Bu bölümde, son olarak parti içi demokrasi olgusuna ve parti içi demokrasiyi etkileyecek faktörlere yer verilmektedir.

“Türkiye’de Siyasi Parti Web Siteleri ve E-Demokrasi” başlığını taşıyan son bölüm, tezin ampirik araştırmasını ve bu araştırmanın bulgularını kapsamaktadır. Üçüncü bölümde, öncelikle Türkiye’deki siyasi bağlam ve siyasal partilere ilişkin bilgiler verilmektedir. Ardından, siyasi partilerin web sitelerini inceleyerek her biri için e-demokrasi puanı belirleyen araştırmanın metodolojisi açıklanmaktadır. Daha sonra, araştırmadan elde edilen bulgular tartışılmakta ve gelecek çalışmalarına yönelik öneriler sunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE E-DEMOKRASİ

1. Bilgi ve İletişim Teknolojileri: Kavramsal Çerçeve

Sosyal bir canlı olan insan, ilişkilerini geliştirerek yaşama amacı içerisindedir. Bu amaç için insan geçmişten bugüne temel yöntem olan iletişimi kullanmaktadır. Eski çağlardan bu yana, insanın var olduğu her zamanda kendinden söz ettiren iletişim kavramı, insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Öyle ki, insan kendisini anlatabilme, etrafındakileri anlayabilme, öğrenebilme, öğretebilme, bilgi alma ve bilgi verme gibi eylemlerini iletişim sayesinde gerçekleştirir¹.

İlk çağlardan itibaren insan, diğer canlılara ve doğaya karşı kendini savunabilmek, yemek yiyebilmek, avlanabilmek ve benzeri ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, en önemlisi hayatta kalabilmek için taşı işleyerek kendisine yardımcı aletler üretmiştir. Bu üretim becerisi, insanı diğer canlılardan ayıran en belirgin özellik olmuştur². Bu bağlamda, insanın bu yeteneğini sürekli kullanması ve hayata yönelik daha da geliştirmesi ile teknolojik gelişmelerin doğru yönlü hareket ettiğini söyleyebilmek mümkündür. İnsanın sahip olduğu bu beceri, onu bilgiyi arama ve bilgiyi uygulama aşamasında kullanma eğilimine itmiştir. Bu eğilim, ilk olarak tarım toplumuna geçiş, ikinci olarak sanayi devrimi ve sonrasında bilgi toplumuna geçiş olarak insanlık tarihine üç önemli devrim yaşatmış ve insanlık tarihini dönüşüme uğratmıştır³. İşte bu devrim ve dönüşümler, günümüzde bilgi ve iletişim evresi olarak karşımıza çıkmaktadır. İletişim hızının değişim hızını geçtiği bu evrenin en önemli aracı olan bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) sayesinde bilimsel alandan sosyal ve siyasal alana kadar birçok alanda değişimin, gelişmelerin hızı artmış ve önüne geçilemez bir hal almıştır⁴.

---

¹ Beril Akıncı Vural & Ayda Sabuncuoğlu, “Bilgi İletişim Teknolojileri ve Ütopyan Bakış Açısı”, *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt:5, Sayı:3, 2008, s. 6.

² Mehmet Kurtoğlu, “Teknoloji ve İnsan: İnsanlığın Bilinen Geçmişi”, http://www.historicalsense.com/Archive/Fener15_3.htm, 2001, s. 1. (21.12.2016).

³ Faruk Kocacık, “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:27, No:1, 2003, s. 1.

⁴ Süleyman Karaçor, “Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:16, Sayı:2, 2009, s. 122.

BİT'ler, bilgiye ulaşılmasını ve bilginin oluşturulmasını sağlayan her türlü yazılı, görsel ve işitsel araçlardır. Ayrıca, BİT'ler bilginin toplanması, işlenip depolanması ve ağlar yardımıyla bir noktadan diğer noktaya iletilmesini gerçekleştiren ve bilgisayar ve iletişim teknolojilerini de içine alan bilişim teknolojileri olarak da tanımlanmaktadır. BİT araçları genel olarak küçük çaplı elektronik veri akışlarını sağlamanın yanı sıra, bilgisayarlar, cep telefonları, televizyonlar, teleteks vs. yazılım ve çevrimiçi veri tabanlarını içeren teknoloji ürünleridir⁵.

BİT'in kullanım amaçları bilgiye kolay ulaşmayı sağlayarak bilgi alışverişine yardımcı olmak, maliyetleri en aza indirerek verimliliği artırmak, insanoğlunun sınırsız ihtiyaçları bağlamında teknoloji temelli hizmet sunumu ile yaşamı kolaylaştırmak ve iletişimi hızlandırarak veri kontrolü ve paylaşımını artırmak şeklinde sıralanabilir⁶. Bu amaçlar çerçevesinde, günümüzde BİT'in sağlık, eğitim, sanayi, üretim, tüketim, pazarlama, sinema, tiyatro, sahne sanatları, mühendislik, ticaret, bankacılık vb. hayatın her alanında kullanıldığı görülmektedir.

BİT'in kullanım alanları, teknoloji ucuzladıkça ve çeşitlendikçe genişlemektedir⁷. Örneğin ekonomi alanında Aytekin; "küreselleşme, ağın içinde olma" gibi özellikler atfettiği yeni ekonomi anlayışı açısından BİT'lere bakmaktadır. Üretim, tüketim ve rekabet anlamında pazarların küreselleşmesi, iş alanlarının üretim sektöründen hizmet sektörüne doğru geçiş yapması, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin hız kazanarak bilgi, yenilik ve yaratıcılık yönüyle ekonominin dayandığı temelleri değiştirmesi vb. şekilde BİT'lerin yeni teknolojilere bağlı olarak ekonomide yapısal değişiklikler meydana getirdiğini belirtmektedir⁸.

BİT'lerin kullanım alanları yalnızca ekonomi alanıyla sınırlı değildir. Aynı zamanda, siyasal, sosyal ve idari alanda da gelişen teknolojilere bağımlılık artmaktadır. Devlet ile birey arasındaki ilişkinin etkin bir şekilde yeniden yapılandırılması olarak e-

---

⁵ Sibel Selim & İlknur Balyaner, "Türkiye'de Hanehalkının Sahip Olduğu Bilişim Teknolojileri Ürünleri Sayısını Belirleyen Faktörlerin Araştırılması: Bir Sayma Veri Modeli", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9, Sayı: 22, 2017, ss. 428-430.

⁶ TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi), *Bilgi Toplumu Olma Yolunda Bilişim Sektöründeki Gelişmeler İle İnternet Kullanımının Başta Çocuklar, Gençler ve Aile Yapısı Üzerinde Olmak Üzere Sosyal Etkilerinin Araştırılması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu*, Ankara, 2012, ss. 35-37.

⁷ David Souter, "The Role of Information and Communication Technologies in Democratic Government", *Camford*, Vol: 1, No:5, 1999, s. 405.

⁸ Nihan Aytekin, "Bilgi İletişim Teknolojileri ve Örgütsel İletişim", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 28, 2007, s. 9.

devlet uygulamaları ön plana çıkmaktadır. Vatandaşların kendi aralarında sosyal örgütlenmelerini, haber almayı ve etkileşimi hızlandıracak şekilde sosyal medya gibi yeni ağlar yaygınlaşmaktadır. Dolayısıyla, BİT'lerin devletler ve toplum üzerindeki etkilerini bu geniş çerçevede ele almak gerekmektedir. Bu açıdan öncelikle bu teknolojilerin gelişiminden bahsetmekte fayda vardır.

2. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Gelişimi

Yaşadığımız bu çağda bilgi, çok hızlı bir şekilde üretilebilmekte ve başka bir bilginin üretimi ile geçerliliğini kısa sürede yitirebilmektedir. “Bilgi Çağı” denilen bu dönemde, insanlar ve kuruluşlar arasında bilginin akışının günün koşulları sebebiyle hızlı ve etkili olması gerekmektedir. Bu gerekliliği karşılama amacıyla son yıllarda bilgi ağları ve iletişim konusunda önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Meydana gelen bu gelişmeleri, yazılım sektöründeki gelişmeler takip ederek daha gelişmiş yazılımlar üretilmiştir. Bir otomasyon dâhilinde geliştirilen bu yazılım ve teknik gelişmelerle bütün işler kolaylıkla yapılmaya başlanmıştır⁹. Böylece, son on yılda dünyadaki gelişimi ile BİT'ler, bilginin ulaşımı, bilginin depolanması ve dönüştürülmesi için devletlerin politikalarına damgasını vurmuştur¹⁰.

BİT başlığı altında, bugün gelinen nokta itibariyle kablolu telefonlar, radyo, internet erişimi olmayan hücreli telefonlar ve televizyonlar, kablolu internet, kişisel bilgisayarlar ile müzik setleri yayılmasını tamamlamış geleneksel teknolojilere örnek olarak verilebilir. Artık bu teknoloji araçlarının ya üretimi durdurulmakta ya da gelişmişlik açısından geride kalanlar tarafından kullanılmaya devam etmektedir. Yayılmasını yakın gelecekte tamamlaması beklenen geleneksel BİT'lere örnek olarak da geçmiş on yıl boyunca giderek yayılan dijital kameralar, DVD oynatıcıları, navigasyon cihazları, kablosuz internet ve 3G verilebilir. Gelişmiş ülkelerde 3G ve kablosuz internetin yerini 4G, 4.5G almıştır. Bu teknolojiler de zamanla yerlerini yeni teknolojilerin getirdiği yeni formatlara bırakacaklardır. İhtiyaç doğrultusunda bu teknolojilerden bir kısmı elle tutulur vaziyetteki araçlar (donanım, alt yapı, cihazlar vb.)

⁹ Sami Acar, “Bilgi Teknolojisindeki Gelişmelerin Ofis Sistemleri Üzerindeki Etkisi ve Ofislerde Görsel Otomasyon”, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, 2006, s. 50.

¹⁰ Milan Matijević, “Multimedia Didactics For A Knowledge Society”, *2nd International Conference Pedagogy and the Knowledge Society: Conference Paper*, Croatia, 2008, s. 1.

olarak gelişimini sürdürmektedir. Diğer bir kısmı ise, bu donanımların üzerinde çalışan elle tutulamayan özellikteki yazılım araçları olarak gelişimlerini sürdürmektedir ve bunlar fiziksel olarak meydana getirilen teknolojileri yakından izlemektedir¹¹. Bu süreçteki teknik ilerlemeler ve dijitalleşme, BİT'lerin gelişimine yönelik çarpıcı etkilere sahip olmaktadır. Bu etkiler kısaca şöyle açıklanabilir¹²:

- İletişim ağları, bilgisayar kapasitesi ve bilgi düzeltme – depolama sistemleri geçmiş dönemdeki teknolojilere oranla hızlı bir artış göstermektedir. Bu gelişme ile küçük harcamalar için standart donanımlarla elde edilen verim daha fazla olmaktadır.
- Telekomünikasyon fiyatlarındaki önemli düşüşlerle birlikte, bilgisayar ekipmanlarının sahip olduğu değer ve dijital dönüşüm değeri de doğru orantılı olarak azalmaktadır.
- BİT'ler tarafından sağlanabilecek hizmet yelpazesi hızla genişlemekte ve giderek gelişmeye devam etmektedir. E-posta, faks, cep telefonu ve kişisel bilgisayarlarda devamlı olarak güncellenen yazılımlara yönelik hizmet veren sanal ağlar, bu genişlemeye ve gelişmeye örnek verilebilir.
- BİT'lerin tüm bu hizmetlerinin yanında önemli bir aracı olan internet, yazılımsal ve donanımsal araçlar üzerinden bilgi gelişimi ve ilerlemesine öncülük ederek ona bağlı olanların kapasitesini, hem bilgilere erişmek hem de ortak bir amaçla birlikte çalışmak için dönüştürmüştür.

BİT'lerde kaydedilen ve insanları robot çağına daha da yaklaştıran bu yazılımsal ve donanımsal gelişmeler, toplumları siber (cyber) bir dünyada yaşamaya hazırlamaktadır¹³. Öyle ki, BİT'ler bilgi transferi ve bilgi üretimi ile birlikte dünyada gereksinim duyulan her alanda her dakika kendini yenileyerek ilerlemektedir. Bu ilerleme, hem ülkelerarası hem de bireyler arası bir akış izleyerek günden güne devam etmektedir. Çünkü insanların BİT'ler aracılığıyla kendi gereksinimlerine çözüm bulmalarının yanında, buldukları bu çözümleri daha etkili ve verimli uygulayabilmeleri

---

¹¹ Mehmet Emin Mutlu, “Geleceğin Teknolojileri”, *Temel Bilgi Teknolojileri – 2*, Ed: Gülsün Eby & Muhammet Recep Okur, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 178.

¹² Souter, *a.g.m.*, s. 406.

¹³ Mehtap Yeşilorman & Firdevs Koç, “Bilgi Toplumunun Teknolojik Temelleri Üzerine Eleştirel Bir Bakış”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 1, 2014, s. 121.

için de BİT'leri kullanmaktan vazgeçmemeleri, BİT'leri yaşadığımız bu çağda vazgeçilmez noktaya getirmiştir.

Günümüzde BİT alanında, özellikle de kamusal ve özel alan ayrımı yapmaksızın tüm dünyayı elektronik ortamda birbirine bağlayan siber-uzay alanı içinde üstlendiği dönüştürücü rol yönüyle internet bir dönüşüm noktasıdır. Bu bağlamda, elektronik ağların mekânsal alanlara baskın çıkması ve insanoğlunun hiçbir yere ait olmadan her yerde var olmaya başlaması sonucu sahip olduğu konumu itibariyle internet, BİT'ler içinde tartışılmaz bir öneme sahiptir¹⁴. Dolayısıyla, internet ve internetin günümüz sürecindeki konumu aşağıda ayrıca ele alınmaktadır.

2.1. Bir Dönüşüm Noktası Olarak İnternetin İcadı

Milyonlarca bilgisayar, on binlerce ağ ve yüz milyonlarca kullanıcıyı içeren, 'ağların ağı' diyebileceğimiz bir bilgisayar ağı olan internet, aynı zamanda bir iletişim, dayanışma, bilgi ve tecrübe paylaşım ortamı; canlı, dinamik ve büyük bir kütüphane; çalışma, eğlence ve ticaret merkezi olarak tanımlanabilir¹⁵.

Hayatımızın artık vazgeçilmez bir parçası olan internet, oldukça kısa bir geçmişe sahiptir. İnternetin temel noktası bilgisayar ağlarına dayanır. Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1970'te on beş bilgisayarın birbiri ile bağlanması sonucu meydana getirilen ARPANET (Amerikan Gelişmiş Savunma Araştırmaları Dairesi Ağı) ilk bilgisayar ağı olmuştur. Bu ağ kurulduktan sonra internetin en önemli faktörlerinden biri olan e-mail, yani elektronik posta meydana gelmiştir. İlk e-maili Roy Tomlinson ARPANET için 1972 yılında geliştirmiştir. Sonrasında, dosya paylaşımlarını gerçekleştirmek için çalışmalar yapılmıştır. İletişim Kontrol Protokolü (TCP) ve İnternet Protokolü (IP), 1983'te ARPANET'te kullanılmaya başlamıştır. ARPANET, Amerikan hükümetinin müdahalesi ile NSFNET olarak değiştirilmiş ve bu ağa 1994 yılı sonuna kadar 25 milyona yakın kullanıcı bağlanmıştır. Bu sayı, "WWW" ve "HTML" ile "Web Sayfası" kavramlarının kullanılmaya başlandığı 1994-95 yıllarında büyük bir artış göstererek 60 milyona ulaşmıştır. Bir fizik laboratuvarı olan CERN'de araştırmacıların bilgilerini ve dokümanlarını birbirleri ile paylaşabilmelerini sağlama

¹⁴ Uğur Dolgun, "İnternet ve Demokrasi", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı: 44, 2011, ss. 221-222.

¹⁵ Nuray Korkmaz, *Sorularla İnternet ve E-Ticaret Rehberi*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını, 2002, s. 11.

amacıyla Tim Berners Lee, markası “NeXT” olan bir bilgisayar kullanıp, 1989 yılında ‘html’ işaretleme dilini geliştirerek ilk web sunucusunu meydana getirmiştir. Bu gelişme, günümüzde internetin en yaygın kullanılan bölümünün, yani WWW’nun da temelini oluşturmuştur. Daha sonra WWW teknolojisi, 1993 yılında telifi olmayarak isteyen herkesin kullanımına açılmıştır¹⁶. Böylelikle internet insanların kolayca kullanabileceği bir alan, araç ve yenilik haline gelmiştir.

İnternetin insanların kolayca erişebileceği ve kullanabileceği bir alan olmasıyla birlikte insanlar, internetten hayatlarının her alanında yararlanmaya başlamışlardır. İnternet aracılığıyla insanlar iletişim, bilgi paylaşımı, kişisel alan oluşturma, belirlenen alanlarda belirli fikirler aktarma, ses ve müzik dinleme, video izleme gibi birçok etkinliği gerçekleştirmektedir. İnsanlar artık internette var olma ihtiyacı ile karşı karşıya kalmakta ve bu ihtiyacı sürekli karşılamak için çeşitli yollar aramaktadırlar.

2.2. Web 2.0 ve Sonrası

2000’li yılların başlarına doğru insanlar, hayatlarındaki en önemli devrimlerden biri olarak interneti e-ticaret, iş dünyasına katılma, iş dünyasında bilgi keşfetme ile bu bilgileri kullanma aracı olarak kullanmıştır. Daha sonrasında “read – write Web” ya da “Web 2.0” ile internetin iş dünyasından sonraki ikinci devrimi olarak nitelendirilen sosyal medya araçlarıyla daha da kendini pekiştirdiği aşama ortaya çıkmıştır¹⁷. Web 2.0 kavramı ilk kez “O’Reill” ile “MediaLive International” arasında gerçekleştirilen beyin fırtınasıyla ortaya çıkmıştır¹⁸. Web 2.0 uygulamaları, internet kullanımını tamamı ile değiştiren bir niteliğe sahiptir. En sade deyişimle, Web 2.0 internet üzerinde bir kişinin kolayca içerik oluşturabilmesi ve internet üzerinde var olan bir içeriğe katkıda bulunabilmesidir¹⁹.

---

¹⁶ Mehmet Fırat & Nilgün Özdamar Keskin, “İnternet Teknolojileri”, *Temel Bilgi Teknolojileri – 1*, Ed: T. Volkan Yüzer & M. Recep Okur, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2015, s. 95.

¹⁷ Wendy Hall ve Thanassis Tiropanis, “Web Evolution and Web Science”, *Computer Networks*, Sayı: 56, 2012, s. 3860.

¹⁸ Tim O’Reilly, “What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for The Next Generation of Software”, *Communications & Strategies*, Sayı: 65, 2007, s. 17.

¹⁹ Bünyamin Atıcı ve Serkan Yıldırım, “Web 2.0 Uygulamalarının E-öğrenmeye Etkisi”, *Muğla Üniversitesi Akademik Bilişim’10 – XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 10 – 12 Şubat 2010, s. 287.

Web 2.0'ı ortaya çıkaran gelişmeler şöyle sıralanabilir²⁰:

- Son on yılda internetin gelişiminin çok hızlı düzeylere varması.
- Sayıca mobil cihazların, masaüstü bilgisayarların iki katına çıkması ile dünya çevresinde bir milyar insanın internete erişebiliyor olması.
- 2001'in sonbaharında yazılım sektörlerinin *dot com* (.com)'dan sonra yenilikçi bir düşünce meydana getirmeye başlaması.

Bu gelişmelerle birlikte, Web 2.0 sosyal ağların yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Wikipedia, Facebook, Twitter, Myspace, Flickr ve Youtube gibi siteler, kullanıcılarının o anda ne yaptıklarını, o an ne düşündüklerini ve çektikleri fotoğraf ve videoları paylaşabildikleri sosyal medya araçları olarak öne çıkmaktadır. Kullanıcılar artık geleneksel medyanın kendilerine sunduklarıyla yetinmemektedir. Öyle ki kullanıcılar, kendi içeriğini oluşturmaya başlamışlardır. Kullanıcılar, ilgi çekici içerikleri paylaşarak daha etkin ve seçilir hale getirmekte ve onları diğerlerinden farklılaştırmaktadırlar²¹.

Web 2.0 ile birlikte gelen diğer bazı teknolojiler ise şunlardır²²:

- *Blog (Web Günlüğü)*: Düzenli aralıklarla yazıların giriş yapıldığı ve fotoğraflarla desteklenerek paylaşıldığı web tabanlı bir sistemdir.
- *Wiki*: Kullanıcıların internete erişmesini sağlayan bir bilgisayar yazılımı türüdür. Web sayfalarını kolayca oluşturabilir, düzenleyebilir ve bağlayabilir.
- *RSS (Really Simple Syndication / Gerçek Temel Birleştirici)* : Genel olarak haber sağlayıcıları, podcastlar ve bloglar tarafından kullanılmaktadır. Yeni eklenen içeriğin takibini kolay hale getiren bir web sayfası bildirimcisidir. İnsanların en sevdikleri web sitelerini otomatik olarak takip edebilmelerini mümkün kılar.
- *Podcast*: Taşınabilir medya oynatıcıları veya kişisel bilgisayarlarda, radyo yayını ya da video gibi benzer programların internet oluşturulmasını ve oluşturulan programların ses cihazlarından dinlenebilirliğini sağlayan sistemdir.

---

²⁰ Moria Levy, "Web 2.0 Implications on Knowledge Management, *Journal of Knowledge Management*, Vol:13, No:1, 2007, s. 121.

²¹ Ercüment Büyüksener, "Türkiye'de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış", 14. "Türkiye'de İnternet" Konferansı Bildirileri, Ed: Mustafa Akgül, Ethem Derman, Ufuk Çağlayan & Attila Özgüt, İstanbul: Bilgi Kitapevi, 2014, s. 41.

²² Julia Gross & Lynette Leslie, "Twenty-Three Steps to Learning Web 2.0 Technologies in an Academic Library", *The Electronic Library*, Vol:26, No:6, 2008, s. 791.

Web 1.0 ile gelişimine başlayan internet; Web 2.0'ın gelmesiyle birlikte kullanıcıların içerikleri istedikleri gibi değiştirip kullanabildikleri araç haline gelmiştir. İnternet üzerinde tek taraflı iletişimden kullanıcıların da etkin olduğu çift taraflı iletişime geçilmiştir. Bu bağlamda, teknolojik gelişmelerin ve bu gelişmelerin doğurduğu değişikliklerin hala devam ettiği ve hayatımızın önemli alanlarında yeni değişikliklere sebep olabileceği söylenebilir. Web 2.0, internet ve web tabanlı teknolojiler, günümüzde değişimin son halkasını oluşturmakta ve geleceğe yönelik neler olabileceği hakkında ipuçları vermektedir. Değişim ve gelişim bu hızla sürdüğü takdirde, bu araçlarla birlikte daha gelişmiş, daha etkin ve güçlü araçların ortaya çıkabileceği iddia edilebilir²³.

3. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Ekonomi, Toplum, Siyaset ve Yönetim Üzerindeki Etkisi

BİT'ler sadece bireyler arası iletişimi kolaylaştırmamış, aynı zamanda bankacılık, ticaret, sağlık, çevre, eğitim gibi toplumsal yaşamın birçok alanında etkisini göstermiştir. Başka bir deyişle, BİT'ler olumlu ya da olumsuz bir şekilde insan hayatının her alanını etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir²⁴. Böylece, BİT'ler toplum, ekonomi, siyaset ve yönetim üzerinde oldukça belirleyici olmaktadır.

3.1. BİT'lerin Toplumsal ve Kültürel Yapı Üzerine Etkisi

BİT'ler alanında yaşanan gelişmelerle, insanlar bilgiye kolay ulaşmakta ve zamandan tasarruf sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, bu gelişmeler sayesinde insanların yaptıkları birçok işte maliyetlerin azalması söz konusu olmaktadır. Eskiden mektupla iletişim sağlamaya çalışılıp günlerce beklenirken, şimdi bir elektronik posta ile kısa sürede iletişim sağlanmaktadır. Ayrıca, sorunlar kısa sürede çözülüp gerekli belgeler kolayca transfer edilerek iş akışı hızlı hale getirilmektedir. Önceleri bir bilgi için kütüphanelere giden insanlar, şimdi internet olan her cihazdan istedikleri bilgiye kolayca ulaşabilecek imkânlarla sahiptir. Önceleri belgelerin arşivlenmesi için binalara

²³ Aras Bozkurt, "Açık ve Uzaktan Öğretim: Web 2.0 ve Sosyal Ağların Etkileri", *Akademik Bilişim 2013 – XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi, 2013, s. 690.

²⁴ E.Udeze Sunny & Theophilus, Oko, "The New Media and Digital Divide: Knowledge Gap Exacerbated", *Review Of Public Administration And Management*, Vol: 2, No:3, 2013, s. 199.

ihtiyaç duyulurken, artık elektronik ortamlarda bu işlem yapılmakta ve yerden kazanç sağlanmaktadır. Çeşitli görüşmeler, toplantılar ya da önemli iş adımları için şehir şehir, ülke ülke koşturmak yerine çoğu zaman internet üzerinden çoklu görüntülü görüşme sağlanarak, görüşmeler daha ucuza yapılmakta ve daha kısa sürede sonuçlandırılmaktadır²⁵.

BİT'lerin gelişimi eğitimde sağladığı birçok kolaylıkla; bankacılıkta para transferi, takibi ve bununla bağlantılı müşteri hizmetlerinde; tıpta teşhis ve hizmet açısından ileri düzey adımlarda; matematik, fizik, kimya ve biyolojide her türlü araştırma ve geliştirme programlarında kendini göstermiştir ve göstermeye devam etmektedir.

Ayrıca, BİT'ler aracılığıyla günümüzde dünya her alanına ulaşılabilen bir kasabaya çevrilmiştir²⁶. Bugün BİT'ler özellikle internetin sağladığı bilginin sınırsız dolaşımı imkânı ile küreselleşme sürecini doğrudan etkilemektedir. Küreselleşme sürecinde giderek bütünleşen, homojen bir yapıya bürünen bir dünya oluşmaktadır. BİT'lerin getirdiği fırsatlarla artık küreselleşen bir kültürden söz etmek mümkün olmaktadır. Kültürel etkileşimin bir sonucu olarak toplumların giderek birbirine benzemesi ve sosyal hayatın bir değişim sürecine girmesine sebep olmaktadır. Bu değişimin hızlı bir şekilde meydana gelmesinde BİT'ler etkili olmaktadır. BİT'ler aracılığıyla dünyadan haberdar olan insanlar paylaştıkları videolar, resimler, metinler veya ses dosyaları ile bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde birbirlerine sahip oldukları kültürel kodları da iletmektedir²⁷.

Diğer taraftan internet, insanların bilgiye erişimini kolaylaştırmış ve insanların eriştikleri bilgileri birbirine aktarabilmesi için çeşitli ağ hizmetleri sunmuştur. Bu noktada, çevrimiçi siteler bu hizmetler için rağbet gören alanlar olmuştur. Sosyal ağ

---

²⁵ Mustafa Katlanç, "BİT'in Sosyal ve Kültürel Katkıları", http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/06/1-9/710838/dosyalar/2014_04/15023331_nsosyalvekltrrelkatk%C4%B1lar%C4%B1v721.pdf, s. 2. (20.10.2017).

²⁶ Gülten Özgün, *Sosyal Medyada Siyasal İletişim: 2011 Genel Seçimlerinde İktidar ve Ana Muhalefet Partilerinin Sosyal Medya Stratejileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 77.

²⁷ Celalettin Aktaş & Berk Çaycı, "Yeni Enformasyon ve İletişim Teknolojilerinin Sosyal Hayattaki Rolü", https://www.academia.edu/5175989/Yeni_Enformasyon_ve_%C4%B0leti%C5%9Fim_Teknolojilerinin_Sosyal_Hayattaki_Rol%C3%BC_The_Role_of_New_Information_and_Communication_Technologies_in_Social_Life, s. 9. (27.1.2017).

sitelerinde bireyler, kolayca topluluklar kurarak tartışma dizileri, forumlar ve anketler yoluyla fikirlerini kendi aralarında paylaşabilme imkânına sahip olmuşlardır²⁸.

Bireylerin, sosyal grupların ve toplumların kendilerini nasıl tanımladıkları, bireylerin çevresindeki dünyayı nasıl bildikleri ve sonraki nesillerin aktif bir kamu alanını devam ettirmek ve fikirlerini özgürce dile getirmek için ortamlar oluşturmada başarılı olup olmayacakları hususunda BİT'lerin kökten bir etki yaptığı olası bir durum haline gelmiştir²⁹.

BİT'ler ve sosyal ağlarda meydana gelen bu etkileşimlerde, insanlar küresel kültürün kodlarını kendi kültürel kodlarının yerine koymaktadır. Bu değişim yaşam biçiminde, aile ilişkilerinden, alışveriş, eğlence ve düşünce şekillerine, din ve inançlara, giyim tarzlarına ve kadın – erkek arası ilişkilere kadar kısaca insanların hayatlarındaki bakış açılarında benzeşme meydana getirmektedir³⁰.

Bununla birlikte, BİT'lerin gözle görülür şekilde yayılmasına rağmen, dünyanın farklı yerlerindeki insanlar arasında bu araçların sahipliği, erişimi ve kullanımı konusunda şaşırtıcı bir farklılık olduğu görülmektedir. “*Bilgi yoksunları*” ile “*bilgi zenginleri*” arasındaki bilgi boşluğu günden güne daha da genişlemektedir³¹. Ayrıca, sosyal ağların kamusal alanda birçok açıdan başarılı noktaları olsa da, tüm dünyada ciddi bir özel yaşam tehdidi haline gelmiş olan siber suçlar gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Öyle ki, bu etkiler toplumda sosyal tutum ve davranışları bozmakta hatta bazı insanların hayatlarında geri dönüşü olmayan olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir³².

3.2. BİT'lerin Ekonomi Üzerine Etkisi

BİT'in etkisini yoğun bir şekilde hissettirdiği diğer bir alan ekonomidir. Teknolojik alandaki yeni keşif ve gelişmelerin tüm ekonomiye yayılması ile birlikte

---

²⁸ M. Neelamar & P. Chitra, “New Media And Society: A Study On The Impact Of Social Networking Sites On Indian Youth”, *Estudos Em Comunicacao*, No:6, 2009, ss. 125-126.

²⁹ W.Russell Neuman, “Theories of Media Evolution”, *Media, Technology and Society*, Ed: W.Russell Neuman, USA: University of Michigan Press, 2010, s. 1.

³⁰ Aktaş & Çaycı, *a.g.m.*, s. 10.

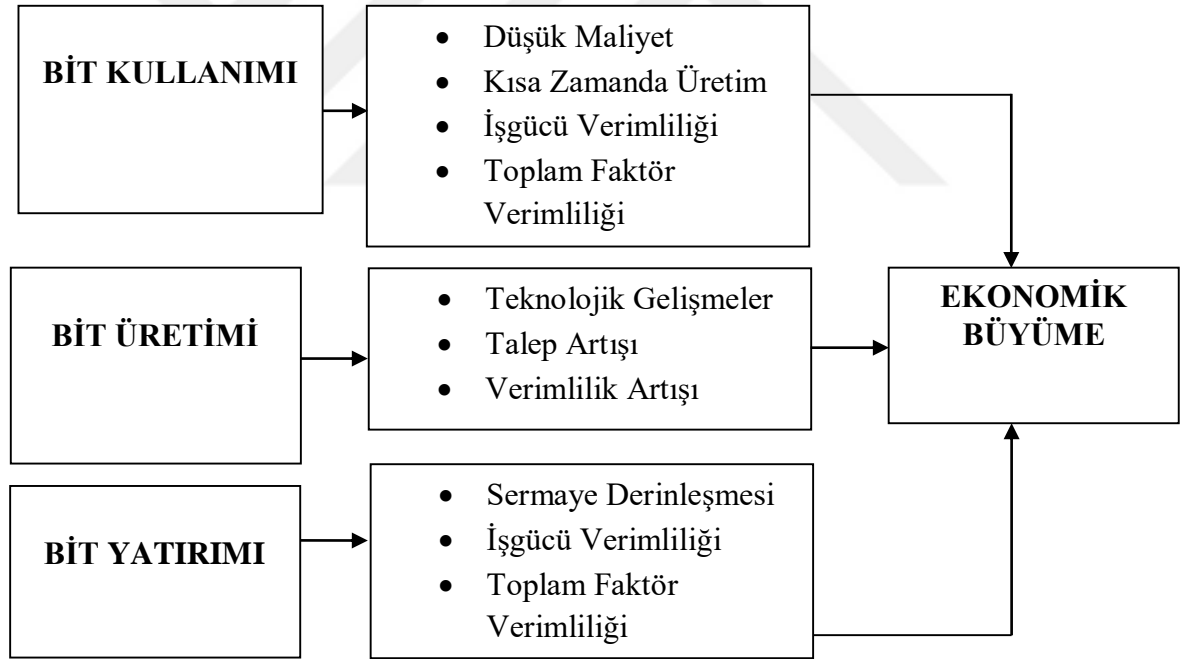
³¹ Udeze & Theophilus, *a.g.m.*, s. 199.

³² Neelamar & Chitra, *a.g.m.*, ss. 125-126.

toplumların ekonomik yaşamlarında, kurumlarda, şirketlerde ve üretim sahasında var olan tüm faktörlerde önemli bir değişim yaşanmıştır.

Teknolojinin basit fonksiyonları ile telefon, radyo, televizyon, faks gibi temel iletişim araçlarıyla başlayan süreçte, birey önceleri tele-alışveriş, tele-bankacılık gibi uygulamalara uyum sağlamaya çalışmaktaydı. Fakat bu sürecin hızlıca gelişmesiyle şu an telefon, televizyon gibi iletişim araçları farklı işlevler ile kullanılmaya devam ederken; faks, teletex, posta, radyo gibi araçların kullanımı yavaş yavaş azalmıştır. Üstelik dizüstü bilgisayarlar, görüntülü cep telefonları, taşınabilir medya çalarlar, tabletler ile hem birey hem de toplum için iletişim niteliksel ve niceliksel anlamda yeni boyutlar kazanmıştır³³.

Şekil 1: BİT'in Ekonomiye Etkileme Kanalları³⁴

³³ AYTEKİN, a.g.m., s. 9.

³⁴ SALİH TÜREDİ, "Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Panel Veri Analizi", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Sayı: 7, 2013, s. 300.

Bu hızlı gelişim, aslında sanayi çağındaki üretime yönelik sektörlerin yerini bilgi çağında hizmet sektörlerine bırakmasına sebep olmuştur. Mevcut ekonominin yerini temelindeki bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişim ile birlikte büyüyen, örgütlerde üretimden finansa, satıştan pazarlamaya kadar kullanılan, örgütlerin dışında ise iş çevresi ve dış çevre arasındaki ilişkilerin tümünde bir değişim gerçekleştiren “bilgi ekonomisi”, diğer adıyla “yeni ekonomi” almıştır³⁵.

Son yıllarda dünya ekonomisinde yaşanan değişimler, “yeni ekonomi” kavramı ile açıklanmaktadır. Yeni ekonomide bir yandan 1990’lı yıllardaki ABD deneyimi ve bu deneyimin BİT ile ilişkili bağlantısı kurulmuş, diğer yandan hızlı teknolojik ilerleme ve gelişmeler, ekonomik büyümedeki küresel rekabet ile birlikte ekonomilerin kuralları ve kurumlarıyla yeni bir değişim sürecine girilmiştir³⁶.

Bugün BİT’in gelişimi ve yayılması ile işletmeler istedikleri gibi ürünlerinin tanıtımı ve satışını yapabilmekte, ürün alışverişindeki tüm veri analizlerini bir kanalda toplayarak hizmetlerini hızlı, güvenilir ve 7/24 şekilde aktif olarak sunabilmektedirler. Ekonomide bu denli bir verim sağlayan BİT, ayrıca bireylere de internet aracılığıyla farklı kazanç yolları sağlamaktadır. Artık bireyler günlük olarak bloglar, Youtube kanalları, sosyal medya hesaplarında yaptıkları faaliyetlerle ziyaretçi kazanıp daha sonra kullandıkları sanal hesaplarda reklam logoları ile tıklanma ya da izlenme oranlarına göre paralar kazanabilmekte, kazandıklarını ticarete ve yatırıma dönüştürerek ekonomide kullanabilmektedirler. Bu noktada, BİT’in ekonomiyi kullanım, üretim ve yatırım kanallarıyla etkilediği görülmektedir.

Şekil 1’de görüldüğü gibi, BİT kullanımı işgücü verimliliğini artırarak düşük maliyetle kısa zamanda üretim sağlamaktadır. Ayrıca, toplam faktör verimliliğini artırarak da ekonomiye pozitif yönde bir etki sağlamaktadır. BİT üretimi ile teknolojik gelişmeler daha da ileri seviyeye ekonomide talep artışı oluşmakta, bu talebe cevap ile verimlilik artışı meydana gelmektedir. BİT yatırımlarının büyümeye katkısına bakıldığında, BİT yatırım harcamalarının ekonomi üzerinde çalışan başına düşen sermayedeki artışı yani sermaye derinleşmesini beraberinde getirdiği görülmektedir. Ayrıca, BİT kullanımında olduğu gibi, yatırım noktasında da işgücü verimliliğinde ve

---

³⁵ Aytakin, *a.g.m.*, s. 9.

³⁶ H. Naci Bayraç, “Yeni Ekonomi’nin Toplumsal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutları”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2003, s. 1.

toplam faktör verimliliğinde pozitif yönlü bir etki oluşturmaktadır. BİT'in tüm bu kanalları dünya üzerinde ekonomik büyümeyi etkilemekte ve büyümenin şekillenmesinde etkin rol oynamaktadır³⁷.

BİT, yeni ekonomide bilgi, yenilik ve yaratıcı düşüncelerle iş fikirleri oluşturmaya alan hazırlamıştır. Üretim, tüketim ve rekabet anlamında pazarların küresel boyuta ulaşmasını sağlamış, örgütlerin iş alanının yavaş yavaş üretim sektöründen hizmet sektörüne doğru kaymasına neden olmuştur. Bilim, bilişim ve teknolojiadaki sürekli gelişimin hız kazanarak bundan sonraki süreçlerde hem örgütlerin hem de bireyin etkilenmesi söz konusu olmuştur. İnternetin de yardımıyla, bireyin ve küçük ve orta boy işletmelerin ekonomi alanındaki rolü güçlenmiştir. Ayrıca, araştırma ve geliştirme ile insan kaynaklarına verilen önem de artmıştır³⁸.

3.3. BİT'lerin Siyaset ve Demokrasi Üzerine Etkisi

BİT alanındaki gelişimin etkilediği diğer alan siyaset ve demokrasidir. Günümüzde, belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmeyi hedefleyen sosyal gruplar bulunmaktadır. Oluşan bu sosyal gruplar siyasette doğrudan ya da dolaylı olarak politikalarda belirleyici rol oynamakta ve siyaset gücünün kullanımı açısından katılımcılığa yönelmesine fırsat vermektedir³⁹. BİT'ler bu sosyal gruplara önemli fırsatlar sunmaktadır. Böylece, vatandaşlar siyaset ve demokraside BİT'lerin kendilerine verdiği etkili imkânları kullanarak seslerini duyurabilmekte ve politikaların şekillenmesinde daha güçlü bir şekilde rol alabilmektedirler. Bu durum meselenin vatandaş veya toplumsal gruplar tarafını yansıtmaktadır.

Aynı zamanda, siyasal aktörler de (siyasal partiler, siyasetçiler, adaylar vb.) BİT'lerin sunduğu imkânlardan siyasal süreçlerde yararlanmaktadır. “Siyasal aktörlerin belli ideolojik amaçlarını, politikalarını belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere çeşitli iletişim, tür ve tekniklerin kullanımlarına siyasal iletişim”⁴⁰ denilmektedir. Siyasal

³⁷ Türedi, *a.g.m.*, ss. 300-302.

³⁸ Aytekin, *a.g.m.*, s. 9.

³⁹ Özen Özkan, *Yeni İletişim Teknolojilerinin Siyasal Hayatta Uygulanması Ve Türkiye Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 33.

⁴⁰ Aysel Aziz, *Siyasal İletişim*, 5. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014, s. 3.

iletişim bağlamında, siyasal aktörler BİT'ler sayesinde en azından vatandaşlara ileti gönderme, ileti alma ve sonuç odaklı olarak mesajın takibini ve etkisini ölçme-değerlendirme fırsatı yakalamıştır.

Günümüzde, dünya genelinde tecrübe edilen toplumsal, ekonomik ve siyasal dönüşümün arka planında yer alan temel unsurlardan biri olan BİT'ler, parlamenter demokrasi üzerinde de etkisini göstermektedir. Öyle ki, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin parlamentolarında BİT'lerin kullanımı artış göstermektedir. Ayrıca, uluslararası örgütler de BİT'lerin parlamentolarda kullanılmasını teşvik etmek için çalışmalar yürütmektedir. Kamu kurumları gibi, parlamentolar da BİT'lerin sağladığı imkânlardan yararlanmaktadır. Kamu kurumlarında ve politik süreçlerde BİT'lerin kullanılmasıyla e-oylama, e-katılım, e-demokrasi, çevrimiçi kampanya ve e-parlamento gibi olgular ortaya çıkmaya başlamıştır⁴¹.

BİT'ler ve özellikle internet, parlamentonun iç işleyişini daha etkin ve verimli kılacak bir araç olmanın yanı sıra, vatandaş ve parlamento ilişkilerini de dönüştüren bir güçtür⁴². Ayrıca, geleneksel medyaya kıyasla büyük avantajlara sahip olan internet, siyasal aktörlerin seçim kampanyalarına çeşitli katkılarda bulunmaktadır. İnternet, siyasal aktörlerin mesajlarını herhangi bir arabulucu veya filtreleme olmadan iletebilme yönüyle seçmenlerle doğrudan temas imkânı sunmaktadır. İnternet tabanlı araçlar, siyasal aktörlerin seçmen ve destekçilerinin hizmet ve politikalar hakkındaki görüşlerini aramalarına, siyasal aktörlerin çevrimiçi kamuoyu anketleri oluşturmasına, anlık geri bildirim almasına ve farklı seçmen gruplarına ulaşmasına olanak tanımaktadır. İnternet, diğer medya araçlarına göre daha ucuz olması sebebiyle siyasal aktörlerin kampanya faaliyetlerinin maliyetlerine de yardımcı olmaktadır. Ayrıca, BİT'ler ve internet, parti kampanyaları için farklı kanallar sunarak televizyon çağında açıkça görülen parti kampanyalarının merkezileşme eğilimine karşı koyabilmektedir⁴³.

---

⁴¹ Mehmet Zahid Sobacı, "E-Parlamento: Kuram ve Uygulama", *E-Devlet: Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler*, Ed: Mehmet Zahid Sobacı & Mete Yıldız, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012, ss. 154-155.

⁴² Sobacı, *a.g.m.*, 2012 s. 157.

⁴³ Mehmet Zahid Sobacı, Kadir Yasin Eryiğit & İbrahim Hatipoğlu, "The Net Effect of Social Media on Elections Results: The Case of Twitter in 2014 Turkish Local Elections", *Social Media and Local Governments: Theory and Practice*, Ed: Mehmet Zahid Sobacı, Switzerland:Springer International Publishing, 2016, s. 267.

Bununla birlikte, internet aracılığıyla web sitelerinde bir gün önce var olan mesajın bir gün sonra tamamıyla yok olması halkın internete olan güvenini azaltmaktadır. İnternet üzerinden mesajı veren kurum ya da kuruluş genel olarak bilinmekle birlikte mesajı kimin yazdığı bilinmeyebilmektedir. Web sitelerinin web site kırıncılar tarafından kırılabilmesi de web sitelerinin siyasal alanda kullanımına yönelik ayrı bir güvensizlik oluşturmaktadır. Ayrıca, BİT’lerde meydana gelen teknik arızalar ve bu arızalarla birlikte mesajların tam olarak iletilmemesi durumları da internetin siyaset ve demokrasi alanında tam kapasite ile kullanımını engelleyecek olumsuz yanları olarak belirtilebilir⁴⁴.

İnternetin siyasi aktörler tarafından kullanımına yönelik olumlu ve olumsuz bakış açılarının ötesinde, dünyada ve özellikle sanayi sonrası toplumlarda internetin siyasi kampanyaların ayrılmaz bir parçası haline geldiği görülmektedir⁴⁵. Seçim kampanyalarında internet, özellikle seçmenlerin katılımına ve aktif yurttaşlık ile siyasi alanda etkin bilgiye ulaşmasına yardımcı olmaktadır. İnteraktif özelliği ile seçmenlerin ihtiyaçlarının ne olduğunun anlaşılmasını ve bu ihtiyaçlara yönelik gerekli düzenlemeler yapılmasını sağlamaktadır⁴⁶. BİT’ler sanallaştırıcı özelliği sayesinde bireylerin kamu görevlilerine ulaşımının önündeki psikolojik sınırları kaldırmada önemli bir rol oynayabilmektedir⁴⁷.

Ayrıca, BİT’ler aracılığıyla yapılan çalışmalarla, bireylerin seçim zamanlarında hangi siyasi partiye ya da parti adayına oy vereceklerini belirlemek artık daha kolay hale gelmektedir. Aynı zamanda, BİT toplumdaki farklı düşünce ve görüşleri ortaya çıkaran ve saydam hale getiren bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. BİT sayesinde farklı kültürlerden, farklı dillerden ve farklı etnik yapılardan gelen bireyler, birbirleriyle olan iletişimlerinde hiçbir görüşün ve düşüncenin kısıtlanmadığı bir alana sahip olmaktadır. Bu durumlar göz önüne alındığında, siyasete hiç ilgi duymayanların dahi

---

⁴⁴ Aziz, *a.g.e.*, s. 82.

⁴⁵ Mine Yeniçeri Alemdar & Nahit Erdem Köker, “Siyasi Partilerin 2007-2011 Türkiye Genel Seçimlerinde Web Sitesi Kullanımı ve Karşılaştırmalı Analizi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 31, 2011, s. 237.

⁴⁶ Julian Bowers Brown & Barrie Gunter, “Use of The Web During The 2001 General Election, Aslib Proceeding”, *Political Parties*, Vol: 54, Number: 3, 2002, s. 169.

⁴⁷ Hakan Yerlikaya, *Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Katılımcılık ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri*, (Uzmanlık Tezi), Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayını, 2015, s. 37.

siyasete ilgi duymaları gerçekleşmekte, siyasal katılımın artması ve demokrasinin daha da gelişmesi sağlanmaktadır⁴⁸.

3.4. BİT'lerin Yönetim Üzerine Etkisi

BİT'lerin yönetim üzerine etkisi e-devlet başlığı altında ele alınmaktadır. E-devlet, yönetim ile vatandaşlar arasındaki iletişim sürecini geliştireceği, katılımcı bir demokrasiye yeni fırsatlar sunacağı ve kamu yönetimini etkin ve verimli kılacağı öne sürülen bir model olarak ortaya çıkmıştır⁴⁹. Esas itibarıyla, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin ve bu geçiş sırasında ülkelerin kamu yönetimlerini yeniden yapılandırma hareketlerinin bir yansıması olarak değerlendirilen e-devlet, genel olarak politik ve yönetsel yapılar ile süreçlerde BİT kullanımını ifade etmektedir. İlgili literatürde, e-devlet kavramıyla birlikte aynı olguya işaret edecek şekilde; “elektronik devlet (online government)”, “kablolu devlet (wired government)”, “dijital devlet (digital government)”, “sanal devlet (virtual government)” kavramları da kullanılmaktadır⁵⁰.

Kamu yönetimi perspektifinden bakıldığında, e-devlet; e-yönetim, e-demokrasi, e-hizmet ve e-ticaret olmak üzere dört boyutu kapsamaktadır⁵¹.

- *E-yönetim*: İdarenin yönetimini kolaylaştıran BİT'lerin tümünün kullanılmasını ifade etmektedir. Bu yeni yönetim anlayışı hem kamu kurumlarının kendi aralarında hem iş sahipleri ve vatandaşların devletle olan ilişkilerinde kullanılmaktadır. BİT'lerin kullanılmasını yönetim sürecinin ana unsuru yapan bu yönetim modeli, BİT'lerin kullanım gereksinimi en iyi karşılayabilecek yönetim modelidir⁵².
- *E-demokrasi*: BİT'lerin (özellikle internet ve mobil teknolojiler) ve bilgisayar aracılı iletişim yollarının, vatandaşların siyasal süreçlere aktif katılımını artırmak ve siyasi aktörler arasındaki işbirliğini desteklemek için kullanılmasıdır. Ayrıca,

⁴⁸ Karaçor, *a.g.m.*, s. 130.

⁴⁹ Özgür Uçkan, *E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye: Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılanması için Strateji ve Politikalar – I*, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003, s. 24.

⁵⁰ Mehmet Zahid Sobacı, “E-Devlet: Kurumsal Bir Bakış”, *E-Devlet: Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler*, Ed: Mehmet Zahid Sobacı & Mete Yıldız, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012, s. 4.

⁵¹ Sobacı, *a.g.e.*, 2012, s. 8.

⁵² Ufuk Durna & Mehmet Özel, “Bilgi Çağında Bir Yönetsel Dönüşüm Yaklaşımı: E-(Yerel) Yönetim”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:5, Sayı:10, 2008, s. 5.

e-demokrasi parlamentolar, dernekler, lobi grupları ve sivil toplum kuruluşlarını da siyasal süreçlere dahil ederek, aktörler arasındaki işbirliğini zaman, mekan ve diğer fiziki koşulların sınırlandırmaları olmaksızın katılımı artırma yönündeki uygulamaları da kapsamaktadır⁵³.

- *E-hizmet*: Kamu hizmetlerinin vatandaşlara, iş ortaklarına ve tedarikçilere ve hükümet sektöründe çalışanlara bilgi, iletişim, etkileşim, sözleşme ve işlem dahil olmak üzere elektronik araçlar yoluyla ulaştırılmasıdır⁵⁴.
- *E-ticaret*: “Devlet merkezli bir bakış açısıyla e-ticaret, kamu kurumlarının ihtiyaç duyduğu girdi ve materyalleri elektronik ortamda temin etmesini ifade etmektedir. Elektronik kamu alımı, bu uygulamanın en tipik yansıması olarak değerlendirilebilir”⁵⁵.

Bu bağlamda, e-devletin web teknolojileri ile hem hizmet hem de siyasi faaliyetler için vatandaşlara, iş dünyasına ve kamu kurumlarına imkânlar oluşturduğu görülmektedir. Bu imkânları en iyi şekilde web siteleri aracılığıyla sunmaktadır. Web siteleri etkileşimli ilan tahtaları gibi, hükümetin, siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının kamuoyu ilanlarını yayınlamaya, kamuoyuyla mesajlar ve fikir alışverişinde bulunmasını ve politika süreçlerine halkın katılımını teşvik etmesini sağlamaktadır⁵⁶.

Tezin temel amacı doğrultusunda, siyasi partilerin web sitelerinin demokrasi açısından analiz edileceği düşünüldüğünde e-demokrasiye ayrıca değinmekte fayda vardır.

4. E-Demokrasi

4.1. E-Demokrasinin Tanımı

Günümüzde temsili demokrasinin krizde olduğu iddia edilmektedir. Bu krize bir tepki olarak demokrasinin daha katılımcı bir temelde yeniden inşasına yönelik talepler hızla gelişerek, yaygınlaşan elektronik araçların kullanımıyla ilişkilendirilen ve “e-

---

⁵³ Herbert Kubicek & Hilmar Westholm, “Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe”, *Current Issues and Trends in E-Government Research*, Ed: Donald Norris, London: CyberTech Publishing, 2007, s. 205.

⁵⁴ Joan Buckley, “E-service Quality and The Public Sector”, *Managing Service Quality*, Vol: 13, No:6, 2003, s. 456.

⁵⁵ Sobacı, *a.g.e.*, 2012, s. 9.

⁵⁶ Jame M. Moon, “The Evolution of E-Government among Municipalities: Rhetoric or Reality?”, *Public Administration Review*, Vol: 62, No: 4, 2002, s. 425.

demokrasi”, “dijital demokrasi”, “çevrimiçi demokrasi”, “siber demokrasi” gibi adlandırılan bir olgunun ortaya çıkmasına yol açmıştır⁵⁷.

E-demokrasi, demokratik olarak karar vermek, temsili demokrasiyi güçlendirmek, desteklemek ve vatandaşların katılımını sağlamak için BİT’in kullanılmasıdır. Ancak, burada BİT şeklinde ifade edilen başlıca mekanizma, kişisel bilgisayarlar, mobil telefon ve interaktif dijital televizyonlar aracılığıyla çeşitli boyutlarda erişme imkânı bulunan internettir⁵⁸. Başka bir deyişle, e-demokrasi vatandaşların demokratik iletişime katılımının gerçekleştirilmesi için “bilgisayar aracılı iletişim” dir⁵⁹.

E-demokrasi daha fazla siyasal bilginin yayılması ve iletişim ile katılımcılığın artırılması için önemli bir araçtır. Bunun yanı sıra, siyasi tartışmaların ve siyasi kültürün dönüşümü için uzun vadede umut vericidir. E-demokrasi alanındaki katılımcılar sivil toplumu (organize olan ve olmayan), yönetimi, politikacıları ve iş dünyasını kapsamaktadır. Günümüzde e-demokrasi geniş bir alanda kendini göstermektedir. E-demokrasi, yolların yapılmasından siyasetçileri seçmeye kadar elektronik ortamlarda politikalar hakkında bilgi edinme ortamları sunmaktadır⁶⁰.

E-demokrasi vatandaşların politikacıları hareketlerinden dolayı hesap verebilir kılmasını güçlendirmektedir. Vatandaşlar ile siyasi temsilciler arasındaki iletişimi kolay hale getirerek temsilcilerin üstlendiği görevlerindeki hassasiyetlerini artırmaktadır. Bunun yanında, e-demokrasi farklı teknikler kullanarak katılım ve demokrasi adına belirli amaçları gerçekleştirmeyi öngörmektedir. Bunlardan birincisi, siyasal sürecin şeffaflığını ve bilgi açıklığını sağlamaktır. İkincisi, vatandaşların eğitiminin güçlendirilmesi için yeni alanlar açmak ve geliştirmektir. Son olarak, demokratik alandaki sürece vatandaşların doğrudan müdahil olmasını ve katılımını sağlamaktır⁶¹.

---

⁵⁷ Uçkan, *a.g.e.*, ss. 26-27.

⁵⁸ Ann Macintosh, “Characterizing E-Participation in Policy-Making”, *Proceedings of the 37th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*, Hawaii USA, 2004, s. 2.

⁵⁹ Kenneth L.Hacker & Jan van Dijk, “What is Digital Democracy?”, *Digital Democracy: Issues of Theory and Practice*, Ed: Kenneth L. Hacker & Jan van Dijk, London: Sage Publications, 2000, s. 1.

⁶⁰ Stephen Coleman & Donald F. Norris, “A New Agenda For E-democracy”, *Oxford Internet Institute Forum Discussion Paper*, No:4, 2005, ss. 6-7.

⁶¹ Ana Maria Moreira, Mathias Möller, Gregory Gerhardt & Andreas Ladner, “E-Society and E-Democracy”, *E-Government Symposium*, Switzerland: Malmö: The Swedish EU Presidency, 2009, s. 25.

Buradan hareketle e-demokrasinin halkın, yönetime katılma ve demokratik süreçlere dahil olarak aktif şekilde vatandaşlık görevini yerine getirmesi için önemli bir uygulama seti olduğu görülmektedir. E-demokrasi, BİT’ler aracılığıyla temsili demokrasinin daha güçlü bir şekilde yerine getirilmesine ve vatandaşların demokratik faaliyetler için fırsat bulmasına yapılan vurgudur.

4.2. E-Demokrasi Yaklaşımları

E-demokrasi literatüründe Aström’ün e-demokrasi yaklaşımı, OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ‘nin e-demokrasi modeli, Caldow’un e-demokrasi modeli ve Nair’in dijital demokrasi modeli ön plana çıkmaktadır.

4.2.1. Aström’ün E-Demokrasi Yaklaşımı

Demokrasi literatüründe radikal demokrasi, liberal demokrasi, katılımcı demokrasi, elitist demokrasi, koruyucu demokrasi, çoğulcu demokrasi gibi sayısız sınıflandırma, tiplendirme ve demokrasiyi modeller üzerinden tanımlamalar bulunmaktadır. Ancak, Aström demokrasi üzerine yapılan bu geniş bakış açılarıyla dolu modelleri sadeleştirerek, e-demokrasiye yönelik yaklaşımında üç temel modeli esas almıştır. Bunlar hızlı e-demokrasi, güçlü e-demokrasi ve zayıf e-demokrasi yaklaşımıdır. Aström’ün e-demokrasiye yönelik yaklaşımlarının içerikleri şu şekildedir⁶²:

- *Hızlı e-demokrasi yaklaşımı*: Vatandaşların doğrudan katılımının demokrasi için önemli olduğunu ve vatandaşların politik karar almada etkin bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu yaklaşımda doğrudan katılım elektronik ortamdaki oylamalar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Burada, doğrudan katılımın vatandaşların demokrasiye olan ilgilerinde önemli bir etki oluşturacağı vurgulanmıştır. Bu yaklaşımda, parlamento üyeleri BİT aracılığıyla seçmenlerinin isteklerinin neler olduğunu kesin bir şekilde öğrenebilmektedir.

---

⁶² Joachim Aström, “Should Democracy Online be Quick, Strong or Thin?”, *Communications of The ACM*, Vol:44, No:1, 2001, ss. 49-51.

- *Güçlü e-demokrasi yaklaşımı*: Bu yaklaşımda vatandaşların doğrudan oy verip katılmalarından ziyade vatandaşların oy verme süreçlerine odaklanmaları gerektiği ön planda tutulmuştur. Vatandaşların oy kullanmasında, öncelikle iyi bir şekilde bilgilendirilmesine dikkat çekilmiştir. Burada asıl amaç, edinilen bilgilerle politik düşünceler üzerinde tartışılarak doğru politik kararlar verilebilmesine yardımcı olmaktır. Bu yaklaşım, hızlı e-demokrasi yaklaşımının aksine süreci daha yavaş hale getirmektedir.
- *Zayıf e-demokrasi yaklaşımı*: Zayıf e-demokrasi yaklaşımında, vatandaşların katılım seviyesinin yükseltilmesi hedef alınmıştır. Bu yaklaşımda, vatandaşlar BİT'i kullanan birer müşteri olarak görülmüştür. Ayrıca, internet aracılığıyla politikacıların vatandaşlardan oy almak için kendilerini tanıtmaları, vaatlerini dile getirmesi ve vatandaşları bilgilendirmesi söz konusudur.

4.2.2. OECD'nin E-Demokrasi Modeli

Akademisyenler ve bazı uluslararası kuruluşlar, e-demokrasiye yönelik modellerin keşfi için araştırmalar başlatmıştır. Bu araştırmalar günümüzde de devam etmektedir. Uluslararası kuruluşlardan biri olan OECD de, ilk olarak tek yönlü bilgi sağlama, ikinci olarak iki yönlü bir ilişki ile yurttaşlara konular hakkında geri bildirimde bulunma ve son olarak vatandaşların aktif bir şekilde politikalara katılmaları için bir ortaklık ilişkisi kurma şeklinde e-demokrasiye yönelik üç aşamalı bir model ortaya koymuştur. Bu model, ülkelerin politika oluştururken halkın katılımını göz önünde bulundurmalarını gerekli görmektedir. Halkın hükümete dair bilgilere kolay erişiminin mümkün olmasını, vatandaşların politikalar hakkında görüşlerini sunma kabiliyetinin olduğu bir ortamın oluşturulmasını savunmaktadır⁶³.

OECD, kullanıcı olarak vatandaşların politika ve hizmetlere erişimini desteklemek için BİT'lerin kullanılmasına odaklanmaktadır. Ancak karar alma süreçlerinde BİT'lerin kullanımının eşit ve adil olmadıkça demokratik olarak yetersiz araçlar olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle devletlerin işlevsel olarak BİT'lerin

---

⁶³ OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), *Promise and Problems of E-Democracy: Challenges Of Online Citizen Engagement*, Paris: OECD Publications Service, 2003, ss. 28-29.

kullanımında vatandaşlara, topluluklara ve gruplara eşit, adil ve kapsamlı olarak hizmet sunmasının e-demokrasi için gerekli olduğunu belirtmiştir⁶⁴.

4.2.3. Caldow'un E-Demokrasi Modeli

Caldow'a göre e-demokrasi ise, taktiksel ve stratejik alanlara sahiptir. Taktiksel alan, BİT'lerin var olduğu alanı içermektedir. Stratejik alan ise, e-demokrasinin prensibindeki bilinçli ve katılımcı vatandaşları kapsamaktadır⁶⁵. Caldow, e-demokrasiye yaklaşımında dört aşamalı bir model kullanmış; bu modeli, etki ve sorumluluk derecelerini gösteren iki eksen çerçevesinde değerlendirmiştir. Caldow'un e-demokrasiye yönelik yaklaşımında geliştirdiği modelin aşamaları şu şekildedir⁶⁶:

- *Birinci aşama:* Devletler veya kurumlar web siteleri aracılığıyla bilgilere ulaşım sağlamaktadır. Ulaşılan bu bilgiler araştırmalara, mevzuatın belirlenmesine ve temsilcilerin izlenmesine olanak tanımaktadır. Böylelikle e-demokrasi için ilk adım atılmış olmaktadır.
- *İkinci aşama:* Bu aşamada iki yönlü bir ilişki söz konusudur ve bu iki yönlü ilişkideki etkileşim için daha donanımlı çalışmalar yapılmaktadır. Eş zamanlı ve taktiksel adımlar atılarak, e-demokrasinin internet üzerinden gelişimi sağlanmaktadır. Bu aşamada vatandaşlar bilgiyi ararlar, ilgili formları indirirler veya diğer ilgili sitelere bağlantılar kurarlar.
- *Üçüncü aşama:* İkinci aşamadaki iki yönlü iletişimle birlikte koordinasyon ve aktif olarak e-demokrasiyi sağlama yolu bu aşamada söz konusu olmaktadır. E-demokrasinin daha interaktif kullanımı için çalışmalar ve adımlar bu aşamada yapılmakta ve atılmaktadır. İlişkiler daha çok işbirliği çerçevesinde olmaktadır. Üçüncü aşamada yapılan işlem, postayla bir işlemi tamamlama veya ofis ziyareti yapma ihtiyacını hafifletir.
- *Dördüncü aşama:* E-demokrasinin en gelişmiş aşaması bu aşamadır. Dördüncü aşamada vatandaşların politika oluşturmaya katılmaları noktasında sahip olunan tüm kaynakların etkin kullanılarak devlet ile vatandaş arasındaki güven

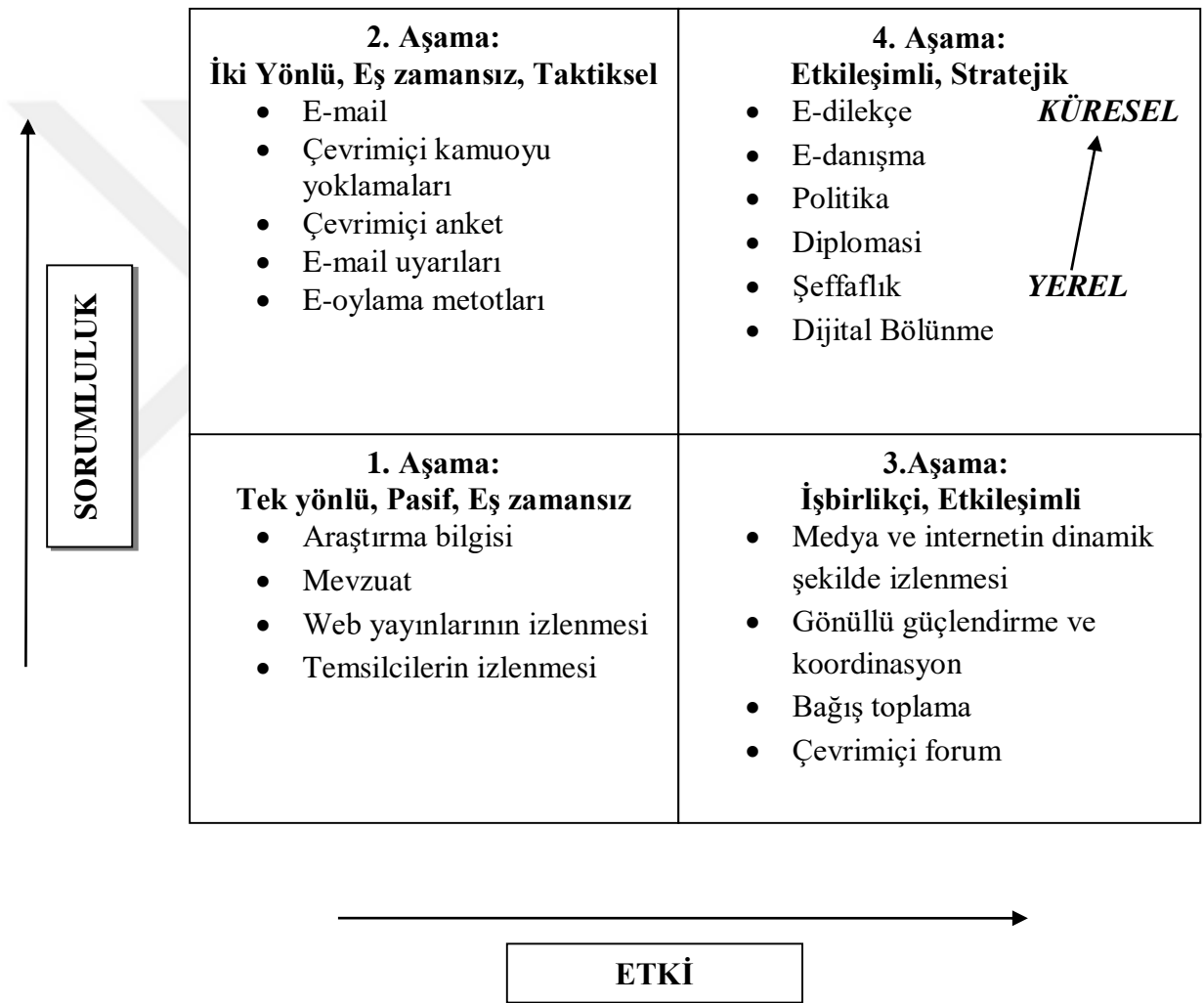
⁶⁴ OECD, *a.g.e.*, ss. 29-30.

⁶⁵ Janet Caldow, "E-Democracy: Putting Down Global Roots", *Institute For Electronic Government & IBM Software*, <http://www-01.ibm.com/industries/government/ieg/pdf/e-democracy%20putting%20down%20roots.pdf>, s. 1. (20.2.2017).

⁶⁶ Caldow, *a.g.m.*, s. 4.

oluşturulmakta ve aktif yurttaşlık bilinci ile kamuoyu ve devlet ilişkisi güçlendirilmektedir. Bu aşamada web sitelerinin ve çeşitli müşteri ilişkileri yönetim araçlarının (Customer Relationship Management Tools) kullanılması söz konusudur. Bu araçlar, çağrı merkezleri gibi 7/24 hizmet vererek vatandaşlara bilgi ve iletişim hizmetleri sunmaktadır.

Tablo 1: Caldow'un E-Demokrasi Modeli⁶⁷

⁶⁷ Caldow, a.g.e., s. 5.

4.2.4. Nair'in E-Demokrasi Yaklaşımı

Nair, dijital demokrasi olarak adlandırdığı bir model geliştirmiştir. Nair'in geliştirdiği bu modelde, dijital demokrasi sadece bilginin açıklandığı en alt aşamadan politik kararların çevrimiçi olarak alındığı en üst aşamaya doğru bir akış izlemekte ve gelişmektedir. Nair'e göre zaman geçtikçe, dijital demokrasinin gelişimi kümülatif şekilde ilerler. Ayrıca, Nair gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin her ikisinde de dört aşamaya sahip olan dijital demokrasi modelinin kabul gördüğünü ve uygulandığını belirtmektedir. Bu aşamalar şu şekilde açıklanmaktadır⁶⁸:

1. *Aşama - Bilginin Açıklanması*: Kamu kurumlarının, politika konuları hakkında kullanışlı bilgiler sağlandığı aşamadır. Amaç vatandaşların bu bilgileri okuyabilmesi ve politika üzerine düşüncelerini belirlemeleridir.
2. *Aşama - Dinleme/Danışma*: Kamu kurumlarının devletin web siteleri aracılığıyla vatandaşlardan geri bildirim ve görüşlerin alındığı aşamadır.
3. *Aşama - Çevrimiçi Müzakere*: Vatandaşların ve kamu yetkililerinin politik konular hakkında çevrimiçi olarak tartıştığı aşamadır.
4. *Aşama - Çevrimiçi Karar Alma*: Çevrimiçi olarak vatandaşların bilgisayar destekli olarak tam anlamıyla karar alma sürecine katıldığı aşamadır. Zaman geçtikçe dijital demokrasinin gelişimi Nair'e göre birikimli şekilde ilerler.

4.3. E-Demokrasinin Kapsadığı Uygulama Alanları

Temsili demokrasiyi güçlü hale getirmek ve demokratik olarak karar verme süreçlerini destekleme amacıyla vatandaşların katılımının sağlanması için BİT'in kullanılması olarak tanımlanan e-demokrasi siyasi partiler ve ilgili gruplarda, medya ve daha büyük portallarda, uluslararası kuruluşlarda veya oy veren vatandaşlarda etkisini göstermektedir⁶⁹. Bu etki, BİT'in gelişimi ve farklı alanlarda kullanılması ile birlikte farklı uygulama biçimleriyle katılım açısından topluma faydalı hizmetlere

⁶⁸ Pradeep Nair, "E-Governance: A Step Towards Digital Democracy", *5th International Conference on E-Governance: Foundations of E-Government*, Hyderabad: ICEG, 28-30 December 2007, s. 151.

⁶⁹ Hakan Gökhan Gündoğdu, "Demokratik Katılımın Elektronik Boyutu; E-Demokrasi: Alanlar, Engeller, Faydalar", <http://ab.org.tr/ab15/bildiri/114.docx>, s. 3. (20.10.17).

dönüşmektedir. E-demokrasinin sahip olduğu bu hizmetler, Avrupa Konseyi tarafından uygulama alanları olarak şöyle açıklanmaktadır⁷⁰:

- *E-Parlamento*: Özellikle vatandaşların aktif bir şekilde siyasi katılımını sağlamak amacıyla seçilen temsilci meclisleri, üyeleri ve siyasi ve idari personeller tarafından görevlerini yerine getirirken BİT'in kullanılmasıdır. E-parlamento uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde yasama, danışma ve müzakere meclisleri ile ilgilidir. E-parlamento e-oylamayı, e-dilekçeyi, e-mevzuatı ve e-danışmayı kapsamaktadır. Ayrıca, üyeler, personeller ve yönetim arasında daha iyi bir bilgi ve iletişim sağlamakta, vatandaşlar için irtibat imkânı sunmaktadır.
- *E-Mevzuat*: Seçilmiş meclisler tarafından onaylanan yasaların yapılandırılması, oylanması, danışılması, yorumlanması, hazırlanması ve gönderilmesi gibi hizmetler BİT'lerin aracılığıyla yerine getirilmektedir. Yasama organının daha şeffaf hale getirilmesi sağlanmakta, mevzuatının içerik ve okunabilirliği geliştirilmekte, erişim olanağı daha iyi bir şekilde sunulmakta ve dolayısıyla halkın kanunlar hakkında bilgisi daha da artırılmaktadır.
- *E-Adalet*: Özellikle işletmeler ve bireyler için kamuoyunun verimliliğini, kamu hizmetini ve kalitesini artırma amacı ile yargı kolundaki tüm paydaşlar tarafından adaletin yerine getirilmesi adına BİT'in kullanılmasıdır. Mahkemelere ait bilgilere ulaşım gibi elektronik iletişim ve bilgi alışverişi sağlanmaktadır.
- *E-Arabulucuk*: Muhalif tarafların fiziksel olarak varlığı olmadan uyuşmazlıkların çözümüne yönelik BİT'in kullanılmasıdır.
- *E-Çevre*: BİT'in çevresel değerlendirme ve koruma, mekânsal planlama ve çevredeki doğal kaynakların etkin kullanımı ile sürdürülebilir hale getirilmesi gibi amaçları doğrultusunda halkın katılımının sağlanarak kullanılmasıdır. BİT'in kullanılması ile halkın katılımını sağlamak ya da geliştirmek, çevresel konulara ilişkin demokratik yönetişime katkıda bulunmaktadır.
- *E-Oylama*: Bir referandum ya da bir seçimin elektronik araçlarla yapılmasıdır. Uzaktan e-oylama, oylamanın elektronik olmasını sağladığı gibi işlemleri izleme ve hızlandırma açısından da etkilidir. Uzak mesafelerde oy kullanacak

---

⁷⁰ Council of Europe, *Electronic Democracy Recommendation*, CM/Rec 1 and Explanatory Memorandum, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2009, ss. 15-17.

kişilerden, özel ihtiyaçlara sahip olan kişilere kadar oylamaya katılım bakımından imkân vermektedir. Verilen oylar elektronik olarak kaydedilmektedir.

- *E-Danışma*: Belirli bir politik mesele hakkında genel olarak belirlenen kişi ya da kamuoyunun görüşlerinin açıklanmasıdır.
- *E-Girişim*: Vatandaşların BİT aracılığıyla siyasi öneriler geliştirip bu önerileri ortaya koymalarına olanak tanımaktır.
- *E-Dilekçe*: Vatandaşların, bir kuruma isimlerini ve adres bilgilerini çevrimiçi olarak girerek, ilgili konu üzerine öneri ve protestolarını elektronik ortamda yerine getirmesidir. E-dilekçeler, vatandaşlar ve parlamento ile diğer kurumlar arasında müzakere ve tartışma ortamlarına imkân vermektedirler.
- *E-Kampanyalar*: Elektronik araçların seçim veya diğer kampanyalarda bireyleri koordineli bir şekilde harekete geçirmek ya da teşvik etmek, kamu politikası uygulamalarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemek için kullanılmasıdır.
- *E-Anket*: Elektronik araçların rastgele veya seçilmiş kişilerin görüşlerinin gayri resmi olarak elde edilmesinde kullanılmasıdır.

Bu uygulamalar göstermektedir ki, e-demokrasi bilgi sunma hizmeti ve e-oylamanın yanısıra e-katılım boyutu da içermektedir. Burada “katılım; yurttaşın, bireylerin cinsiyet, sosyal ayırım, statü, sınıf, iş, eğitim vs. farklılıklarına bakılmaksızın kendi yaşamını doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkileyecek olan herhangi bir karar sürecine etki edebilme, bir girdi koyabilme yeteneği ve imkânı”⁷¹ olarak tanımlanabilir. Bu noktada, e-katılım bilgi ve iletişimi olanaklı kılarak vatandaşların politikada etkin hale gelmesine yardımcı olan, politika konuları hakkında vatandaşların ilgisini çekerek daha geniş bir kitleye danışmanlık yapmak üzere tartışma imkânlarını sunan, aktif katılımı desteklemek ve siyasi gündemi etkilemek için vatandaşların fikir sahibi olmalarına katkı sağlayan bir hizmettir⁷².

---

⁷¹ Kayhan Delibaş & Ali Erdem Akgül, “Dünyada ve Türkiye’de E-devlet Uygulamaları: Türkiye’de E-demokrasi ve E-katılım Potansiyellerinin Harekete Geçirilmesi”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1, 2010, s. 131.

⁷² Macintosh, *a.g.e.*, s. 3.

4.4. E-Demokrasinin Faydaları

E-demokrasinin en temel amacı, vatandaşların kamusal alana katılımının etkin ve verimli hale gelmesine yardımcı olmaktır. Bu amaç doğrultusunda, BİT’ler temelli e-demokrasi uygulamalarının vatandaşlar, politik partiler ve devlet açısından faydaları bulunmaktadır.

Vatandaşlar açısından e-demokrasi, vatandaşların karar alma sürecine daha etkin biçimde katılmasını sağlamaktadır. Vatandaşların birbirleriyle ve yönetimdeki temsilcileriyle iletişime geçmelerini ve tartışmaya girmelerini daha olanaklı hale getirmektedir. E-demokrasi, seçmen kitlesinin kişisel kaygılarını çoğu zaman yansıtmayan temsili demokrasinin aksine seçmen kitlesinin iradesini oy verme yoluyla yönetime doğrudan aktarmasına imkân vermektedir. Genel politikalar dışında unutulmuş yerel politikalara daha da odaklanılması sağlamaktadır. Ayrıca, e-demokrasinin bilginin kolay erişimine ve ifade özgürlüğüne imkân vererek ve vatandaşların temsilciler ile daha kolay iletişime geçmesini sağlayarak temsilciler üzerindeki denetimi artırma potansiyeli vardır. Böylece, bireyin katılımı artarak, edilgenlikten etkenliğe dönüşme potansiyeli söz konusu olmaktadır. Bu durum bireyin e-demokrasinin sunduğu özgür bilgi alanında kendini sürekli geliştirmesine, bilinçlenmesine, katılımcı ve eleştirel olmasına yol açmaktadır⁷³.

Politik partiler açısından e-demokrasi, yeni kurumsal kanallara ulaşımı sağlamakta, bu kanallar ile halkın desteğinin artırılmasına yardımcı olmaktadır. Siber politikaların ve siber aktivizmin sadece parti kanallarını değil, BİT’in yayılma yollarını da değiştirmesine olanak vermektedir. Ayrıca, profesyonel siyasetçinin parti içinde ve parti ile vatandaş arasında yeni bir role sahip olmasına imkân vermektedir⁷⁴.

Devlet açısından e-demokrasi ise, dijital veri ve dijital faaliyetleri daha fazla izlenebilir hale getirmiştir. Bu da kamu yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirliğin artmasını sağlamıştır. Böylece, vatandaşların devleti daha sık gözetleyebilmesinin önü

---

⁷³ Orhan Gökçe & Erhan Örselli, “E-demokrasi Vatandaşlarının Siyasete İlgilerinin Ve Katılımlarının Artırılmasının Bir Aracı Mı?”, *E-Devlet: Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler*, Ed: Mehmet Zahid Sobacı & Mete Yıldız, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012, ss. 49-51.

⁷⁴ Ismael Pena-Lopez, “The Disempowering Goverati: E-Aristocrats or The Delusion of E-Democracy”, *Journal of E-Democracy*, Vol:3, No:1, 2011, ss. 6-7.

açılmıştır. Vatandaş, açık iletişim kanalları aracılığıyla devletin belli belge ve işlemlerine erişme hakkına sahip olmuştur⁷⁵.

BİT ve internet, sahip olduğu kanal çeşitliliği sayesinde vatandaşa ve siyasal seçkinlere yeni iletişim ve buluşma imkânları sunmaya devam etmektedir. Bu imkânlar ile e-demokrasinin kullanım alanları genişleyerek, faydaları daha da artmaktadır⁷⁶.

4.5. E-Demokrasiye Yönelik Riskler – Gerekli Koşullar

E-demokrasi, demokratik toplumlarda siyaset ve demokrasi açısından yeni bir umut olmakla birlikte, e-demokrasinin başarısız olduğu, beklentileri karşılayamadığı ve olumsuz etkileri nedeniyle riskler oluşturduğu birçok alan bulunmaktadır. Bu çerçevede, e-demokrasi belirli eleştirilere maruz kalmaktadır. Bunlar, aynı zamanda başarılı e-demokrasi için mutlak suretle karşılanması gereken koşullardır.

E-demokrasinin eleştiri aldığı ve risk oluşturduğu temel husus dijital bölünmedir. Dijital bölünme, toplumdaki geleneksel bölünmelerin yansıması olarak görünen, elektronik ortama eşit şekilde erişimin olmamasını ifade etmektedir⁷⁷. Dijital bölünme ile e-demokrasiye yöneltilen esas eleştiri, bu sorun aşılacağı takdirde e-demokrasinin diyalogları ve söylemleri genişletmek yerine bilgi akışlarının kısıtlanmasına neden olabilmesidir. Dijital bölünme bağlamında, okur-yazarlığına ve erişimine sahip BİT okur-yazar seçkinlerin kendilerini toplumun diğer kesimlerinden ayırmasına yol açabileceği iddia edilmektedir⁷⁸.

E-demokrasiye yöneltilen diğer bir eleştiri ise popülizmdir. E-demokrasi, elektronik referandumu temel alan, Yunan şehir devletlerinden bildiğimiz bir çeşit doğrudan demokrasi gibi görünmektedir. Bu bağlamda, karmaşık modern toplumlarda e-demokrasinin uygulanabilir ve faydalı olacağı tartışmalı bir durumdur. E-demokrasinin kavramları sığ bir şekilde değiştirebileceği iddia edilmektedir. Öyle ki, e-

---

⁷⁵ Ismael Pena-Lopez, *a.g.m.*, s. 7.

⁷⁶ Süleyman Güngör, “E-Demokrasi: Umutlar ve Riskler”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı:39, 2014, s. 81.

⁷⁷ Ake Grönlund, “Electronic Government – Efficiency, Service Quality and Democracy”, *Electronic Government: Design, Applications and Management*, Ed: Ake Grönlund, Idea Group Publishing, 2002, s. 39.

⁷⁸ Bernd Carsten Stahl, “The Paradigm of E-Commerce in E-Government and E-Democracy”, http://www.cse.dmu.ac.uk/~bstahl/publications/2005_e-comm_e-dem.pdf, ss. 6-7. (20.20.2017).

demokrasi siyasal bir irade geliştirmek yerine siyasal iradenin basitleştirilmesine yol açabilir. Ayrıca, e-demokrasi daha büyük gruplar yerine özel ilgi gruplarının oluşturulmasına, lobiciliğe ve kamu yararına çarpık olan fikirlere yol aabilir⁷⁹.

BİT, küresel ağ altyapısı aracılığıyla bireylere, güçlü ve daimi bir bağlantı imkânı oluşturmaktadır. Ancak anonim sunucular gibi teknik imkânlar aracılığıyla bu bağlantının hükümetler tarafından tam anlamıyla denetlenmesi gerçekleştirilememektedir. Bu durumda, e-demokrasiyi kullanacak hükümetler, dış güçlerin bu açıktan yararlanarak geniş kitlelere ulaşıp meydana getirdikleri ulusal ve küresel boyutta kamuoyu baskısı ile karşı karşıya kalmaktadır. BİT'ler aracılığıyla, çok geniş çaplı bilgi depolama ve depolanan bilgiyi yayabilme imkânı da bu durumların kolay bir şekilde gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Ayrıca, fikirlerin tasarımı, tasarımı yapılan fikirlerin kullanımı ve çevrelere yayılımını mümkün kılan internetin demokrasiyi yayabileceği kadar sindirebileceği de açıkça görölmektedir⁸⁰.

İnternet üzerinden taşınan bilgi, en az başka alanlarda olduğu kadar toplumsal güçler aracılığıyla da şekillendirilmektedir. Siber mekân olarak tanımlanan bu alan, bizleri ileri teknolojiye götürmenin yanı sıra, küresel çaptaki pazar sisteminin merkezi üretim ve denetim mekanizmasından başka bir şeye dönüşmemektedir. İnternetin sağladığı alan üzerinde tüketicilere vatandaşlardan daha fazla rastlanmaktadır. Hükümetler dahi ellerindeki bilgiyi vatandaşların erişimine açık vaziyete getirmek zorunda kaldıklarında onu satma eylemine gitmektedirler. Ayrıca, hükümetler e-devlet modelinin katılımcı bir temelle gelişmesi yönünden önem taşıyan evrimii kamu hizmetlerini, bir kazanç noktası olarak görmektedirler. Bu bağlamda, pazar mantığıının baskınlığıının olduğu bu ortamda e-demokrasinin imkânları ciddi ölçüde sınırlanmakta ve katılım noktasında kamuoyu etkisiz hale gelmektedir⁸¹.

E-demokrasinin sahip olduğu bu risk ve açıkların güvenli hale getirilip kapatılması için bazı gerekli koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Öncelikle e-demokrasinin tanıtımı, gelişimi ve geliştirilmesi yönünde bir e-demokrasi yol haritası hazırlanmalıdır. Hazırlanan yol haritası üzerinden geliştirilen ve ders çıkarılan noktalar üzerinde durulup oluşabilecek risk ve tehlikelere karşı etkin çözümler üretilmelidir.

---

⁷⁹ Stahl, *a.g.m.*, s. 7.

⁸⁰ Uçkan, *a.g.e.*, ss. 33-38.

⁸¹ Uçkan, *a.g.e.*, ss. 35-38.

Demokratik süreçlerin elektronik olarak uygulanması yoluyla gözden geçirilmesi ve yeniden düzenlenmesi, sağlam teori ve yöntem ile birlikte sorunların kökleri ve siyasi analizleri stratejik bir gelişme çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Ayrıca, yeni araçların tanıtılmasıyla ilgili risklerin izlenme süreçleri tasarlanmalı ve tasarlama sonucunda bu risklere karşı çözümler bulunup uygulanmalıdır. Belirlenen demokratik idealler ve hedefler doğrultusunda uygulanacak e-demokrasi için belirli iletişim şekilleri ve araçları belirlenmeli ve bunların kontrolü işlev süresince sağlanmalıdır⁸².

E-demokrasi uygulamaları, bir raporlama sistemi ile farklı ülkelerdeki e-demokrasi uygulamaları ve yöntemleriyle farklı düzeylerde karşılaştırılmalıdır. Aynı e-demokrasi yöntemi her toplum için veya her birey için ayırım gözetmeksizin kullanılmamalıdır. E-demokrasi, uyum ve meşruiyet de dâhil olmak üzere demokrasinin daha geniş bağlamı dikkate alınarak uygulanmalıdır. E-demokrasiyi uygulayan kamu otoritesinin, uygulanacak e-demokrasiyi halka iyi tanıtmanın yanı sıra, e-demokrasinin uygulanma sürecinde görevli tayin edeceği bağımsız bir organ aracılığıyla uygulama ve süreçteki tüm araçların düzgün çalışıp çalışmadığını ve gereken tüm güvenlik tedbirlerinin alınıp alınmadığını denetlemeli ve halkı bilinçlendirerek kamuoyunda güven ortamı sağlamalıdır⁸³.

E-demokrasi yöntemleri ve araçları, nicel ve nitel değerlendirmeyi gerektirir. Bu bağlamda, demokratik süreçlerde katılımcılar ile katılımcı olmayan kişiler arasındaki boşluğun genişlemesine karşı kapsamlı, kalıcı ve devamlı olarak önlemler alınmalı ve mümkün olduğunca elektronik ve elektronik olmayan yaklaşımların bir kombinasyonu sağlanmalıdır. E-demokrasi, çok dilli e-araçlar ve tartışma forumları ile kapsayıcı katılım ve çok kültürlü demokrasi için uygun fırsatlar sunmalıdır. E-demokrasiye girmek için gerekli olan becerilere yönelik devam eden eğitim, kamu eğitim kurumları ve işverenler tarafından kullanıcılar için e-öğrenme şeklinde sunulmalıdır. E-okuryazarlığın geliştirilmesi sürdürülebilir demokratik toplumlar için gerekli olduğundan, kamuya açık ve sorumlu bir şekilde kamusal yaşama katılabilmek için özellikle çocuklara, gençlere ve internete erişimi sınırlı olan veya erişimi kısıtlı olan herkes için e-okuma yazma eğitimi verilmelidir. Teknolojinin ve hizmetlerin korkulmaması gereken ve hak ve özgürlükleri kullanma aracı olarak benimsenmesi

---

⁸² Council of Europe, *a.g.e.*, ss. 29.

⁸³ Council of Europe, *a.g.e.*, ss. 30.

gereken yararlı araçlar olarak görülmesi sağlanmalıdır. Ayrıca, yanıltıcı bilgi sağlama, takip edilmeyen girişimler yapma, hakaret, müstehcen materyallerin yayımlanması, ırkçılık ve dini nefreti teşvik etme ve yaş, cinsiyet, ırk ve engellik nedeniyle ayrımcılığa maruz kalma gibi potansiyel risklere de dikkat edilmelidir⁸⁴.

---

⁸⁴ Council of Europe, *a.g.e.*, ss. 31-32.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASİ PARTİLER VE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ

1.Siyasi Parti Kavramı

Siyaset biliminde siyasi partilere ilişkin çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan bir kısmı, daha çok “seçim” ve “serbest yarışma” gibi unsurlara yer vermeleri bakımından sadece çok partili demokratik sistemler için geçerli sayılabilir. Bu ise, otoriter ve totaliter sistemlerdeki partileri “siyasi parti” saymamak gibi sosyal gerçeklere uymayan bir durum meydana getirir. Bu yüzden değişik parti tiplerini kapsayacak genişlikte fonksiyonel bir tanımlamaya gitmekte fayda vardır. Bu açıdan siyasi partileri, “bir program etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacını güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlar” olarak tanımlayabiliriz. Burada en önemli nokta, siyasal iktidarı ele geçirme ya da hiç değilse onu başka partilerle paylaşma amacıdır. Bütün partilerin ortak amacını barındıran bu amaç onları özellikle siyasal iktidarın kullanılmasını sadece etkilemeye çalışan baskı gruplarının da içinde olduğu diğer sosyal gruplardan ayırmaya yarayan başlıca kriterdir. Siyasi partileri diğer sosyal gruplardan ayıran kriter, siyasi partilerin geçici kuruluşlar olmayıp, sürekli ve ülke çapında oldukça yaygın bir örgüte sahip olmalarıdır. Bu kriter, siyasi partileri parlamento içinde kurulan gruplardan, siyasal kulüplerden ve diğer sosyal gruplardan ayıran bir özellik olarak kendini göstermektedir⁸⁵.

La Palombora ve Weiner’in siyasi parti tanımlaması, genelliği, açıklığı ve siyasal araştırmalardaki kullanım kolaylığı açısından en sık başvurulan tanımlama olmuştur. La Palombora ve Weiner, siyasi partileri dört kıstas ile tanımlamışlardır⁸⁶:

- İlk kıstas partinin sürekliliğidir. Partinin süresi, yöneticilerin başta buldukları zamanı aşmalıdır.
- İkinci kıstas, partinin bölgesel örgütünün var olmasıdır. Bölgesel örgütler parti gibi sürekli olmalı ve partinin sorunlarıyla ilgili düzenli olarak partiyle ilişkisini devam ettirmelidir.

⁸⁵ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, 35. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2014, s. 176.

⁸⁶ Joseph La Palombora & Myron Weiner, “The Origin and Development of Political Parties”, *Political Parties and Political Development*, Ed: Joseph La Palombora & Myron Weiner, Princeton: Princeton University Press, 1969, s. 6.

- Üçüncü kıstas, partinin yöneticilerinin, sadece iktidara etki amacıyla değil, yalnız veya başka liderlerle birlikte işbirliği oluşturarak iktidarı ele geçirme amacı içinde olmasıdır.
- Dördüncü kıstas, siyasi partilerin seçimler veya başka kanallarla halk desteğini aramayı her zaman temel amaç edinmesidir.

Bu özelliklerden yola çıkarak siyasi partiyi şu şekilde tanımlayabiliriz⁸⁷: “Siyasi parti, kendini politik bir etiketle tanımlayan, yasal ve meşru yollardan, sürekli ve istikrarlı bir örgüt aracılığıyla seçmenlerin desteğini sağlayarak devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye ve elde tutmaya çalışan politik bir topluluktur.”

Her partinin mutlaka iktidarı tek başına ele geçirme olasılığı her zaman gerçekleşmeyeceğine göre iktidara geçme arzusu başka partilerle birleşme, koalisyon oluşturma şeklinde de düşünülebilir. Ayrıca, partinin iktidar mücadelesine katılarak diğer partilerle yarışması çok partili sistemlere özgü durumdur. Bugün çoğulcu demokrasi düzenini benimsemiş tüm ülkelerde siyasi partiler ile karşılaşmaktadır. Buna karşılık otoriter siyasal sistemlerde sadece tek bir partinin varlığına izin verilmektedir. Tek partili sistemler incelendiğinde, bu sistemlerin çok değişik tarihsel ve kültürel şartlarda meydana gelmiş oldukları, işlevleri ve ideolojileri bakımından belirgin farklılıklara sahip oldukları görülmektedir. Ancak bütün partilerin tanımında karşı karşıya kaldığımız iktidarı ele geçirme, bir örgüte sahip olma, iktidarı elde tutma gerçekleri siyasi partinin genel tanımlamasında unutulmaması gereken temel unsurları oluşturmaktadır⁸⁸.

2. Siyasi Partilerin Tarihsel Kökeni

Siyasi partiler modern siyasal alanın başlıca aktörlerinden biridir. Tarihsel süreç içerisinde hizipler, çıkar ve baskı grupları gibi ilk oluşumlar Yunan ve Roma dönemine kadar dayandırılrsa da, siyasi partilerin varlığıyla daha yakın bir tarihte karşılaşmaktadır⁸⁹. Siyasi partiler modern anlamda 19. Yüzyılın ikinci yarısına doğru

⁸⁷ Ali Yaşar Sarıbay, *Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler*, İstanbul: Alfa Kitabevi, 2001, s. 6.

⁸⁸ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, 9. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2005, s. 416.

⁸⁹ Ergun Özbudun, *Siyasal Partiler*, 3. Basım, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Yayın No:440, 1979, s. 19.

ortaya çıkmıştır⁹⁰. Birinci Dünya Savaşı yıllarında başlayıp, İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen mücadeleci demokrasi anlayışı en somut etkisini siyasi partiler üzerinde göstermiştir. Siyasi partiler, hem kuruluş ve örgütleniş hem de faaliyetleri açısından ilk olarak anayasal sonrasında yasal düzenlemelere konu teşkil etmişlerdir⁹¹.

Tarihsel olarak siyasi partiler, hükümdarların danışmak için düzenli olmayan aralıklarla ideoloji ve çıkar yakınlaşması temelinde ortaya çıkan gruplaşmalar sonucu doğmuşlardır. Bu gruplar, oy hakkının genişlemesi ile birlikte az veya çok ortak bir platform ile bir araya gelirse oy alınabileceğini hesaplamışlardır. Birleşik Krallık parlamentosunda, liberaller ile muhafazakârların ayrışma durumu buna örnektir. Parlamento içinde doğan siyasi partiler dışında Alman Sosyal Demokrat Partisi, Britanya İşçi Partisi gibi parlamento dışında doğan ve oy hakkının genişletilmesi temeline dayalı örgütlenmiş partilerde ortaya çıkmıştır. Bir temsil ve seçim örgütü olarak modern siyasi partiler, 1820’lerde Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkmıştır. 1840’ların sonunda İsviçre ve Belçika, 1850’lerden itibaren de Birleşik Krallık Liberal Partisi ortaya çıkmıştır⁹².

Siyasi partilerin gelişimi, iktidarın sınırlandırılması ve temsili demokrasi olarak demokratikleşme süreciyle yakından bağlantılıdır. Modern öncesi dönemlerde insanlar ortak siyasi amaçlarla bir araya gelerek hükümdarlar veya küçük çaplı yerel yöneticiler üzerinde isteklerde bulunmaktaydılar. Fakat bu gruplar, siyasi partiler gibi sürekli bir üyelik ve organizasyona sahip olmayan kurumsallaşmamış yapıdaydı. Ancak zamanla bu gibi oluşumların artması, toplumsal kesimde siyasete katılma taleplerinin artmasını da beraberinde getirdi ve siyasi partilerin doğumu bu taleplere cevap verme gerekliliğinin sonucu ile meydana geldi⁹³.

Siyasi partilerin tarihsel kökenine ve partilerin doğumunu zorlayan koşullara bakıldığında kurumsal, bunalımsal ve gelişimsel koşullar ile karşılaşmaktadır⁹⁴:

---

⁹⁰ Çam, *a.g.e.*, s. 418.

⁹¹ Alaaddin Varol, *Yasama Sürecinde Siyasi Partilerin Rolü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 6.

⁹² Tanel Demirel, “Siyasal Güçler”, *Siyaset Bilimi*, Ed: Davut Dursun & Mustafa Altunoğlu, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını, Yayın No:1637, 2012, s. 181.

⁹³ Demirel, *a.g.e.*, ss. 181-182.

⁹⁴ Sarıbay, *a.g.e.*, ss. 6-8.

- **Kurumsal koşullar**, 19.yüzyıl Batı Avrupa'sındaki oluşumları açıklayarak partilerin ortaya çıkış sebebinin demokrasinin genişlemesine bağlamaktadır. Buna göre, demokrasinin genişlemesiyle siyasal meclisler işlev ve bağımsızlıklarını artırmış, eylemlerinde bir uyum sağlama adına benzer özelliklerine göre gruplaşma ihtiyacı hissetmişlerdir. Aynı şekilde, oy hakkının genişlemesiyle adayları tanıtmaya ve oy almalarını sağlama amacıyla seçmenlerin örgütlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, parlamento grupları ve seçim komitelerinin ortaya çıkması beraberinde siyasi parti örgütlerinin ortaya çıkışını zorunlu hale getirmiştir.
- **Bunahımsal koşullar**, siyasi partilerin ortaya çıkışını, ülkedeki siyasal elitlerin karşı karşıya kaldıkları belirli krizlere ve bu krizler için yöneldikleri amaçlara dayandırmaktadır. Siyasi partilerin ortaya çıkmasını zorlayan üç krizden söz edilebilir: meşruluk, bütünleşme ve katılma krizleri. Meşruluk krizi, devlet mekanizmasını kimlerin elinde tutacağı ve bu kişilerin devleti nasıl yönetecekleri konusunda ortaya çıkmaktadır. Bütünleşme krizi, ulusal bir devlet oluşturma girişimlerinde kendini göstermektedir. Katılma krizi ise siyasal elitlerin, kendilerinden olmayan grupların devleti paylaşma ya da ele geçirme arzularını meşru olarak görmemelerinden dolayı ortaya çıkmaktadır.
- **Gelişimsel koşullar** ise, partilerin doğuşunda zorlayıcı etken olarak modernleşme süreciyle ilgilidir. Partilerin doğuşu, modernleşmenin bir sonucu olduğundan modernleşmemiş toplumlarda partilerin varlığından söz edilemez. Bugün modern sanayi toplumlarına baktığımızda en azından bir partiyi görebilmekteyken modernleşmemiş, geleneksel toplumlara baktığımızda partisiz sistemlere rastlamaktayız.

Siyasi partiler demokrasi mücadelesinin, iktisadi ve toplumsal farklılaşmanın ve bunun neticesinde kurumsallaşma gerekliliğinin meydana getirdiği bir siyasal gerçektir. Oy hakkının genişletilerek, siyasal katılımın güçlendirilmesi mücadelesi ve siyasal örgütlenme, iktidar mücadelesinin örgütler arasındaki mücadeleye dönüşmesine sebep olmuş, dolayısıyla modern siyasi partiler doğmuştur⁹⁵. Eskiye göre bugün modern siyasi partiler, siyasal mücadeledeki işlevlerini başarılı şekilde gerçekleştirmektedir. Bunun nedenini siyasi partilerin yapısal değişimlerinde aramak gerekmektedir. Çoğulcu

⁹⁵ Esat Çam, *a.g.e.*, s. 418.

demokrasinin gereği bu değişimleri zorunlu kılmış ve siyasi partiler siyasal alandaki rejim içinde birer denge unsuru olmuşlardır. Seçmenler, gerekli gördüklerinde iktidarı bir partiden diğer partiye verebilmekte, muhalefet partisini iktidara getirebilmektedir. Ve toplumsal sorunlar, siyasal sistemin kuralları içinde çözüme ulařtırılmaktadır⁹⁶.

3. Siyasi Partinin Unsurları

Siyasi partinin iki temel unsuru vardır. Bunlardan biri insan, diğeri de ideolojidir. Üyesinin ve ideolojisinin olmadığı bir parti düşünülemez. Aslına bakılırsa insan ve ideoloji, günümüzde karmaşık bir biçim alan insan haklarının iktidar – kişi ilişkilerine yönelmesinden başka bir durum değildir. Bugün hem iç hukuka hem de uluslararası hukuka bakıldığında, insan birey olarak çocuk, kadın, erkek, vatandaş olarak kabul edilirken; topluluk olarak dernekler, partiler, sendikalar şeklinde ele alınmaktadır. Siyasi partinin ana unsuru insandır. İnsan, fikirleriyle ideolojiyi ve kendi haklarını yaşatabilecektir. Burada insan, ister iktidar ilişkisinde asıl özne olarak gözüksün, ister toplumsal – siyasi parti fonksiyonundan sonra gündeme gelsin, iktidarın kurulabilmesi için mutlaka bireye dayandırılması söz konusu olacak, dolayısıyla da insan hakları gündeme gelecektir⁹⁷.

İnsan hakları, teorik hatta felsefi olarak tüm yorumlardan farklı bir pencereden ele alınacak olursa, ancak doğalarının ve içeriklerinin tanımlanmasıyla çözümlenmesi mümkün olabilir. Bu durumda insan haklarının, tersine bir ispat ortaya koyulmadıkça, kişinin doğası gereği ayrıcalıklara yani bilinçli olarak yapma ya da etkileme, bir şeyi reddetme ya da bir şeyden vazgeçme, bir şeyi elde etme, bir şeyi isteme ve en önemlisi korunma yetenekleriyle donatıldığı söylenebilir. Bu yeteneklerin kendi başlarına hak olarak sayılabilmesi hukuki bir statüye konu olmalarıyla mümkündür. Kuralın herhangi bir şekilde bu statüyü içermesi gerekli ve yeterli olmaktadır. Kuralın statüyü içermesi kabul, sınırlama, düzenleme, yükümlülük, örgütlenme ya da yasak yoluyla olabilir. Hukuksuz hak olmayacağı gibi ayrıcalık olmayan hak yoktur⁹⁸.

---

⁹⁶ Çam, *a.g.e.*, ss. 418-420.

⁹⁷ Suavi Tuncay, *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1996, s. 29.

⁹⁸ Jacques Mourgeon, *İnsan Hakları*, Çev: Ayşen Ekmekçi & Alev Türker, 6.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990, s. 11.

Partinin önemli unsuru insanın, haklarını bilerek örgüte etki etmesi, ideolojisini değişikliğe uğratabilmesi gerekmektedir. Siyasi partinin unsurlarından ideoloji ise, siyasal ya da toplumsal bir öğreti meydana getiren, bir partinin, bir hükümetin ya da toplumsal bir sınıfın davranışlarına yön veren siyasal, hukuksal, dinsel, felsefi ve estetik fikirler bütünüdür⁹⁹.

Siyasi partilerin unsurları özgürlüğün, eşitliğin, adaletin ve katılımın öne çıkmasını gerekli kılan, parti yapısı ve sistemlerinin, insan – ideoloji kapsamı çerçevesinde parti üyelerinin belirlediği planı koruması yönüyle önem arz etmektedir. Siyasi partinin ideolojik açıdan demokratik oluşum süreci iyi bir durumda ise, yetişen ve başarı sağlayan insanları da öne çıkaracaktır. Bir partinin, parti içindeki demokrasisi nasıl gelişim gösteriyorsa, ülke içindeki demokrasisi de doğru orantılı olarak olumlu yönde gelişir¹⁰⁰.

4. Siyasi Parti Örgütü

İnsanlar için çevrenin önemi büyüktür. Sosyal psikoloji, çevrenin bireyler üzerindeki etkisinin yoğun olduğunu göstermektedir. Çevrenin bireyler üzerindeki etkisi sebebiyle önemli olan parçalarından biri de biçimsel örgütler olup, örgütlerin bireylerin davranışları üzerinde de etkili olduğu kabul edilmektedir¹⁰¹. Bu sebeple siyasi partilerin örgütlenmesi son derece önem arz etmektedir. Belli bir dayanışma ile birbirine bağlanmış insan topluluklarının yöneticilerine itaati örgütlenmenin temeli için yeterli değildir. Bu olsa olsa ilkel bir parti modeline yeterli gelir¹⁰².

Geniş ve sürekli kitlelerde üyeler oldukça karmaşık, kurumsal bir çerçeve meydana getirmiş örgütler içinde yerlerini almakta, küçük kitlelerde koordinasyon kurarak birleşmekte ve böylelikle günümüzün modern partilerindeki örgüt yapısını

---

⁹⁹ Ümmühan Bektaş, “Siyasi Partiler”, <https://siyasipartilervepartisistemleri.wordpress.com/2013/10/09/siyasi-partiler/>, (27.02.2018).

¹⁰⁰ Hilal Kuş, *Türkiye’de Siyasi Partilerin Gelişimi ve 1980 Sonrası Sağ Partilerde Parti İçi Demokrasi Sorunu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 11.

¹⁰¹ James G. March & Herbert A. Simon, *Örgütler*, Çev: Ömer Bozkurt & Oğuz Onaran, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1975, s. 2.

¹⁰² Maurice Duverger, *Siyasi Partiler*, Çev: Ergun Özbudun, 4.Baskı, Ankara: Bilgi Yayınları, 1993, s. 37.

meydana getirmektedirler¹⁰³. Duverger bu noktada siyasi parti örgütünü, “parti üyeliği” ve “parti liderliği” çerçevesinde ele almıştır¹⁰⁴.

Siyasi parti üyeliği, sayısal bir değerlendirme olmaktan ziyade yapısal bir değerlendirme niteliği taşımaktadır. Bu kavram daha çok demokratikleşme ve siyasal katılma hareketlerinin hız kazandığı yirminci yüzyılda yaygın hale gelmiştir¹⁰⁵. Lider, parlamento kanadı, yönetici kadro, aktivistler ve üyelerden oluşan siyasi partilerin önemli unsurları arasında yer alan üyeler, siyasi partilerin toplum ile arasındaki bağı sağlamaktadır. Bir siyasi partinin üyesinin olmaması durumunda o partinin örgüt yapısını devam ettirmesi güçleşeceği gibi toplumdaki meşruluğunu koruması da zorlaşacaktır. Çünkü partilerin üstlendikleri işlevlerini yerine getirmeleri, sahip olduğu üyelere bağlıdır. Üyeler partiye ödedikleri bireysel aidatları, yaptıkları bağışları, oluşturdukları kitleler ile sağladıkları gönüllü iş gücüyle siyasi partilere önemli katkıda bulunmaktadır¹⁰⁶.

Parti üyelerinin önemli görevler üstlendikleri, siyasi partiyi meydana getiren küçük temel kitleler, siyasi partinin örgütlenme yapılarını belirlemede rol almaktadır. Bu noktada siyasi partilerin örgütlenme yapılarını şu şekilde tanımlayabiliriz:

- **Komite Partileri:** Sınırlı üyelere sahip olan komiteler, kapalı yapıdadır. Her isteyenin giremediği, seçim yapılarak alınan çok az sayıda üyesi bulunan, propagandaya önem vermeyip gücünü üyelerinin özelliklerinden alan bir gruptur. Komiteler, genel merkezlere gevşek bir bağla iletişimde olup en yoğun faaliyet dönemlerini seçimlerde geçirmektedirler. Resmen bir grubu ya da sınıfı temsil etmeyen komiteler, coğrafik olarak oldukça geniş bir alanda faaliyetlerini artırırılar. Siyasi partilerin eski bir yapı tipi olan bu gruplar, özellikle servet esasına dayalı bir seçim sistemlerinde bir araya gelmişlerdir. Komiteler, seçim ajanlarının sayısını artırıp kitleleri etkilemeye çalışmaktadırlar¹⁰⁷.
- **Ocak Partileri:** Komite partilerine göre daha çok merkezîyetçi yapıya sahip olan ocak partileri, üyelere açık bir yapıya sahiptir. Ocak partileri için üyelerin

¹⁰³ Duverger, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁰⁴ Duverger, *a.g.e.*, ss. 106-110.

¹⁰⁵ Hazan Yazıcı, *Türk Anayasalarında Siyasi Partiler*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 16.

¹⁰⁶ Özlem Kasa, *Bir Örgüt Olarak Siyasi Partiler (CHP Örnek Olayı)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 157.

¹⁰⁷ Tuncay, *a.g.e.*, s. 36.

niceliği önem arz etmektedir. Kitlelere ulaşabilecek bir yapılanmayı hedeflemektedir. Uygulama olarak ocak partilerine girebilmek için üye olma isteği yeterlidir. Partilerin çoğu, üye olma konusunda bir takım kurallar koymakta ve partiye giriş şartlarını tespit etmekteyken, ocak partilerinde bu durum genellikle teorik mahiyette kalmaktadır. Üye amacı güden ocak partilerinin gelişmiş bir iç örgüt yapısı bulunmaktadır. Ocak partileri kitleleri örgütlendirmeyi, kitlelere siyasal eğitimler vermeyi ve içlerinden halk elitlerini çıkarmayı amaçlayan bir siyasal ifade organı görevi görmektedir. Ocak, sosyalistlerin icadı kabul edilmektedir. Fakat kitlelerin çoğu sosyalizmi kabul etmediğinden sağ partilerin de örgütlerine başarı kazandıracak temel etken olarak ocak sistemini benimsedikleri görülmektedir. Halkın siyasete katılımında, özellikle işçi sınıfının önemli bölümünün zihniyetine uygun olarak siyasetin bir yükselme noktası olabilmesi sosyal psikoloji bakımından ocak sisteminde görülmekte, sosyolojik anlamda ocak sisteminin, partiyi demokratlaştırdığı ileri sürülmektedir¹⁰⁸.

- **Hücre Partileri:** Sahip olduğu grubun temeli ve üyelerin sayısının oldukça önemli olduğu hücre partilerinin temeli meslekidir. Hücre, aynı yerde çalışan tüm parti üyelerini bir araya getirmektedir. Hücre üyelerinin nerede oturduğu önemli değildir. İşyerinde parti üyelerinin örgütlendiği görülebildiği gibi aynı zamanda hücrelerin yöresel olarak da örgütlenme durumu bulunmaktadır. Köy hücrelerine, mahalle, sokak hücrelerine ve apartmanların bulunduğu blok hücrelere de rastlanmaktadır. Ancak, hücre partilerinde asıl örgütlenme işyeri esasına dayanan örgütlenmeye göredir. Diğerleri tali bir karakter taşımaktadır. Hücrelerin üye sayısı olarak yüzün üzerine aşmaması gerekir. Etkin vaziyette çalışan bir hücrenin optimum üye sayısı 15-20 arasındadır. Parti üyeleri birbirlerini iyi tanımakta, her gün iletişim halinde olmaktadır. Gelen emirler böylelikle bütün parti üyelerine hızlı bir şekilde iletilmektedir¹⁰⁹.

Hücre sistemi komünist icadı olarak görülmektedir. Yer altı eylemlerine çok elverişli olup merkeziyetçi bir yapıyı sürdüren hücre sisteminde, parti lideri büyük bir öneme sahiptir. Hücre partileri, sahip olduğu hacmi ve sürekliliğiyle

---

¹⁰⁸ Duverger, *a.g.e.*, ss. 59-63.

¹⁰⁹ Duverger, *a.e.*, ss. 64-74.

sağlam bir disipline oturtularak hem eğitim hem de eylemin bir aracı olarak kuvvet unsuru şeklinde görülmektedir. Hücre partileri, sahip olduğu nitelik ve boyutları itibarıyla seçim mücadelesine elverişli bir araç değildir. Hücre partileri, bir siyasal seçime katılma amacıyla değil, işyerinde faaliyet gösterme amacıyla kurulmuş yapıdadır. Hücre içinde yürütülen kışkırtma hareketleri, seçim kampanyalarında fayda sağlasa da bu dolaylı olarak ve sapa bir yolla meydana gelir. Dolayısıyla kampanyaların başka organlarca yürütülüp yönetilmesi zorunlu hale gelmektedir¹¹⁰.

- **Milis Partileri:** Parlamento ve seçim faaliyetlerinden kopma eğilimindeki milis partilerin örgütlenme biçimi disipline, askeri esaslara ve eğitime tabidir. Hatta silahlı mücadeleye girebilecek özel bir ordu gibi üniforma ve sembollerle yapılanmış partilerdir. Milisler, öğrenilenleri alıştırma yapma amacıyla çok sık toplanırlar. Yedek ve aktif birlikler olarak iki kategoriye bölünmüşlerdir. Askeri karakteri, giderek büyük birimlere doğru ulaşabilen çok küçük temel gruplardan; manga, takım, bölük, tabur, alay, tugay, tümen şeklinde askeri örgütlenmelere kadar götüren piramit şeklindedir. Milis, faşistlerin bir eseri olarak görülmektedir. İşçi egemenliğine karşı aktif azınlık ve seçkinlerin örgütlenilerek zorlamaya dayalı eylem yaparak mücadele etmeleri için burjuvazinin orta sınıfların bir örgütlenme şeklidir. Seçim ve parlamento faaliyetlerine uzak olan milis partilerinin amacı, demokratik rejimi devirmek için sahip olduğu yapılanmayı bir araç olarak kullanmasıdır¹¹¹.

Siyasi parti liderliği ise, siyasi partilerin parti içi demokrasisi, siyasi kültürden etkilendiği için parti liderliği toplumdan topluma farklı özellikler göstermektedir. Her çağda sosyal gruplar, iktidar yapısı ve işleyişi noktasında belli idealler oluşturmuşlardır. Bu ideallerden ortak olanı liderlere itaat etmek, diğer kesime ise itaat etmemektir. Dolayısıyla bu ideale dayalı hakim olan inanç, liderliğin toplumdaki meşruluğunu tayin etmektedir¹¹². Lider, parti içinde tabandan merkeze kadar tüm parti birimlerini kontrolü altında tutmak istemektedir. Lider, partide doğrudan ulaşamadığı noktalarda yaşanacak belirsizlikleri engellemek için partide güç dengelerini oluşturan kesimlerle anlaşma içerisine girmektedir. Parti içinde güçlü birliktelik oluşturan liderlik, böylelikle partide

¹¹⁰ Duverger, *a.e.*, ss. 64-74.

¹¹¹ Tuncay, *a.g.e.*, s. 38.

¹¹² Duverger, *a.g.e.*, s. 188.

tam olarak kontrolü sağlamaktadır. Siyasi partilerde liderin sahip olduğu gücün doğru yönetilmesi partinin başarısını doğrudan etkilemektedir. Siyasi parti liderindeki güç, siyasi kararların alınmasındaki kadar uygulanmasında da etkin bir mekanizma özelliği taşımaktadır. Parti içinde lidere muhalif olanlar, partide ya parti dışına itilmekte ya da yalnızlaştırılmaktadır. Dolayısıyla siyasi partinin örgüt yapısındaki parti liderliğinde, liderin etkisi tartışılmazdır¹¹³.

5. Siyasi Partilerin Tipolojisi

Siyasi partiler arasında örgütlenme şekli, sosyal taban, içyapı ve ideoloji gibi çeşitli yönlerden farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklara dayalı olarak partiler değişik tiplere ayrılmaktadır. Bu kısımda Duverger'in, Neumann'ın ve Kirchheimer'in parti tipolojileri üzerinde durulacaktır.

5.1. Duverger'in Tipolojisi: Kadro Partileri ve Kitle Partileri

Maurice Duverger'in 1951 yılında yapmış olduğu "kadro partisi" ile "kitle partisi" ayrımı geniş çapta yankı uyandırmış ve bazı yönleriyle eleştirilmesine rağmen genel itibarıyla benimsenmiştir¹¹⁴. Duverger'in bu iki tip parti arasında yaptığı ayrımında esas olarak üye sayısı veya sahip olduğu seçmen kitlesinin büyüklüğünü değil, yapı farkını ön planda tuttuğu görülmektedir.

Kadro Partileri, tarihsel açıdan bakıldığında Batı demokrasilerinde iktidar mücadelesinde örnekleri görülen ilk partilerdir. Bu partiler üye sayılarını artırma yönüyle bir hedef içinde değillerdir. Genellikle siyasal ortamın sağ kesiminde kalan bu partiler için önemli olan nicelik değil niteliktir. Seçim çevrelerinde isim yapmış, etkili, varlıklı ve ses getirecek kişileri bir araya getirmeye çalışırlar. Bu stratejinin asıl amacı, partiye ve parti adaylarına bu kişilerden parasal destek sağlamaktır. Çevrenin seçkin insanlarından oluşan yerel komitelerin başlıca görevi seçimleri hazırlamak ve kampanyalarda gerekenleri yapmaktır. Zaten kadro partileri, genel olarak seçim zamanları dışında çok da faaliyet göstermemektedirler. Ancak seçimler yaklaşıncaya,

---

¹¹³ Kasa, *a.g.e.* ss. 151-152.

¹¹⁴ Duverger, *a.g.e.*, s. 106.

kadro partilerinin bu stratejik sistemi devreye girer ve gerek parasal anlamda destek toplama gerekse seçim kampanyalarını en iyi şekilde yürütme noktasında faaliyetler yoğun vaziyette kendini gösterir. Kadro partileri genel oy ilkesinin kabul edilmesinden önce meydana gelen, kaynağını parlamentonun içinden alan eski tip partilerdir. Bu nedenle, en azından başlangıçta, üye sayılarındaki genişleme politikasına ve kitleleri örgütlendirmeye ihtiyaç duymamışlardır. Ancak, siyasal demokrasinin tam anlamıyla yerleşmesinden sonra kadro partilerinin de kapılarını kitle partileri gibi sıradan üyelere açtıkları görülmektedir. Bu gelişme ile bugün kadro partisinin saf haline pek rastlanmamakla birlikte, esas itibari ile eski yapılarını korumuşlardır. Partinin merkez kademeleri ile seçim bölgelerindeki komiteler arasındaki ilişkiler, daima gevşek kalmış ve parti genel merkezi bölgesel örgütler üzerinde bir otorite sahibi olamamıştır. Bugün itibariyle bakıldığında, Batılı demokrasilerde genellikle muhafazakâr ve liberal partiler kadro partisi tipine örnek teşkil edebilir¹¹⁵.

Kitle Partileri ise demokrasinin gelişmesinin doğal bir sonucu olan oy hakkının genişlediği dönem içinde bir zorunluluk olarak meydana gelmiştir. Geniş halk yığınlarının oy hakkına sahip olduğu işçi sendikalarının kurulduğu zamanda yeni düşüncelerin ve amaçların savunulması, yeni partilerin kuruluşunda rol oynamıştır. Batı demokrasilerinde sol ve sosyalist düşünceyi savunan partiler, kitle partisi görünümünü benimsemiştir. Kitle partileri, kuruluşlarında büyük mali güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır. Mali kaynakların aranması sonucunda yapısal değişiklikler yaşanmıştır. Tüccardan, bankacılardan vb. az sayıda ama yoğun olarak destek alamadıklarından dolayı, çok sayıda kişiden toplamı az olmasına rağmen devamlı olarak bireysel aidat toplama stratejisini benimsemişlerdir. Dolayısıyla, üye sayısını yüksek tutma, kitle partilerinin özelliğini oluşturmaktadır. Bireysel aidatların sürekli olarak çok kişiden toplanıp yeni üyelerin aranması, kitle partilerini yoğun ve sürekli bir örgütlenme yapısına sahip olmaya itmiştir. Memurlara sahip olan kitle partilerinde, bir parti bürokrasisi gelişme göstermiş ve partide iktidar örgüt içi liderlerin ve yöneticilerin hâkimiyeti altına girmiştir. Bu durum yöneticileri, milletvekili adaylarını belirlemede söz sahibi yapmıştır¹¹⁶.

---

¹¹⁵ Duverger, *a.g.e.*, ss. 106-115.

¹¹⁶ Duverger, *a.e.*, ss. 117-119.

Zamanla partinin yöneticilerinin iktidarları, parti ve millet meclisi grubunun üzerine çıkmış, milletvekili grubu politikalara parti örgütünün şekil vermesini kabul etmiştir. Bu yüzden kitle partilerinin meclis gruplarının örgüte sert bir disiplinle bağlı, oy verme bakımından grup disiplini ilkesine sadık birer grup kurmalarıyla karşılaşmıştır. Kitle partileri belirli bir ideolojiye sahiptir. Ve bu ideolojinin partinin genel politikasını belirlediği görülmektedir. Kitle partileri sahip olduğu üyeleriyle ilişkileri canlı tutmak amacıyla siyasal bir eğitim içine girmektedir. Parti için demokrasiyi esas tutan kitle partilerinde, üyeleri tayin etme parti yöneticileri tarafından gerçekleştirilmektedir. Kadro partilerinin milletvekili adayları saygın ve eşraftan kişilerken; kitle partilerinde adaylar partinin uygun göreceği, kişisel ünleri olmayan kişilerden oluşmaktadır. Kadro partilerinde iktidar milletvekillerinin elindedir. Ancak kitle partilerinde iktidarın bireysel aidatları veren üyelerin elinde olduğu kabul görmekte, parti yöneticilerinin belirlenmesi demokratik seçimlerle meydana gelmektedir¹¹⁷.

Duverger, siyasi partilerle ilgili olarak yeni çalışmalarında, kadro partisi ile kitle partisinin dışında üçüncü bir kategori olarak kolektif üye temeline dayanan dolaylı partiler ile az gelişmiş ülkelerde kurulmuş olan az gelişmiş ülkelerin partilerinden oluşan “ara partiler”e yer vermiştir. Duverger’e göre, ara partilerin iki tipi olan dolaylı partiler- kolektif üye temeline dayanan partiler- ve az gelişmiş ülkelerde kurulmuş partiler, aslında kadro partisinden çok kitle partisine daha yakın bir konumdadır¹¹⁸.

5.2. Neumann’ın Tipolojisi: Bireysel Temsil Partileri ve Sosyal Bütünleşme Partileri

Sigmund Neumann, siyasi partileri “bireysel temsil partileri” ve “sosyal bütünleşme partileri” olmak üzere iki kategoriye ayırmaktadır¹¹⁹:

Bireysel temsil partileri, sınırlı ve dar bir politik ortamda faaliyet gösteren partilerdir. Bu partilerin faaliyet zamanı sadece seçim zamanlarıdır. Seçim dönemi dışında genellikle bir çeşit kış uykusundadır. Partinin başlıca hareketi aday göstermekten ibarettir. Seçilen adayları geniş bir politik serbestliğe sahiptir. Öyle ki, bu serbestlikte sorumlulukları sadece vicdanlarıyla karşı karşıyadır. Bireysel temsil

¹¹⁷ Duverger, *a.g.e.*, ss. 118-121.

¹¹⁸ Duverger, *a.e.*, ss. 117-127.

¹¹⁹ Kapani, *a.g.e.*, ss. 188-190.

partileri, disiplin ve ideoloji yönüyle zayıf ve esnek partilerdir. Sahip oldukları üyelere aktif olarak bir katılma faaliyeti üzerine beklentileri olmadığı gibi üyelerinin davranışlarını kontrol altında tutma noktasında da bir girişimde bulunmazlar. Bu özellikleri ile bireysel temsil partileri genel olarak modern kitle demokrasisinin politik gerçekleriyle pek bağdaşmamaktadır. Dolayısıyla, bu partilerin örnekleri zamanla azalmıştır. Günümüzde bu partilerin tanımına uyan kuruluşlara Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Cumhuriyetçi ve Demokrat Partileri gösterilebilir. Siyasal ideolojileri yönüyle pragmatik bir özellik taşıması ve çok gevşek bir örgüte dayanması yönüyle bu partilerden seçilenler, Kongre'de oylarını kullanırken geniş bir özgürlüğe sahiptirler. Bu nedenle, Kongre'de Cumhuriyetçi veya Demokrat çoğunluğundan ziyade yürütmenin başı olan ABD Başkanının yasa önerilerini benimseyenlerin sayısı önemlidir.

Sosyal bütünleşme partileri, siyasal katılım ve kitle hareketlerinin genişlemesi sonucu ortaya çıkmış partilerdir. Siyasal iktidarı ele geçirme amacıyla sadece seçimden seçime faaliyet göstermez, seçim dışı zamanlarda da etkin vaziyette çalışırlar. Üyeleriyle aralarındaki iletişimleri güçlüdür ve onları belli bir disiplin etrafında örgütsel bir çatı altında toplarlar. Sosyal bütünleşme partilerinin hızlı kentleşme ve endüstrileşme süreci sonrası kendi ortamlarından koparak büyük merkezlerde kümelenip yalnızlaşan ve yabancılaşan kitleleri, toplumla yeniden birleştirip bütünleştirme amacına sahip olduğu söylenebilir. Bu tip partilerin oy desteği, sosyal bir sınıf tabanına dayanmaktadır. Kara Avrupası'ndaki sosyalist partiler ve sağ kanattaki Katolik partiler, bu partilere örnek olarak gösterilebilir.

5.3. Kircheimer'in Tipolojisi: Hepsini Yakala Partileri

Çoğu modern parti, Otto Kircheimer'in yaptığı bu kavramsallaştırma doğrultusunda ele alınmış ve incelenmiştir. Kircheimer'in bu parti tipolojisini kullanma amacının altında ulaşabileceği en yüksek oy oranına ulaşabilmek için ideolojik bagajlarını boşaltan partileri ifade etme arzusu yatmaktadır. Kircheimer'in bu tipoloji için aklında Alman Hıristiyan Demokratik Birlik bulunmaktaydı. Ancak hepsini yakala partilerine tipik örnekler olarak ABD'deki Cumhuriyetçi ve Demokrat partiler gösterilebilir. Alman Sosyal Demokratlar ile İngiltere'deki İşçi Partisi de bu sınıflama içinde yer verilebilir. Hepsini yakala partileri, belirli toplumsal kesimlerin ya da

sınıfların sözcüsü konumunda olmaktan ziyade tüm ulusun sözcülüğünü yapma hedefi ile finansmanını hem kamusal alan hem de özel alan olmak üzere pek çok kaynaktan sağlayan partilerdir. Bu partilerde üyelerden çok liderlerin etkin olduğu ve baskın bir ideolojik karakter taşımayan bir örgütsel yapı söz konusudur. Hepsini yakala partileri 1945 yılı sonrasında ortaya çıkmıştır. 1945 sonrasındaki dönemde siyasetin teknik bir alana dönüşmesi, kitle iletişim araçlarının etkisini çarpıcı bir şekilde artırması ve ideolojilerin gücünü yitirmeye başlamasıyla pragmatik ve lider merkezli bir özelliğe sahip bu partilerin belirmesi için elverişli bir ortam oluşturmuştur¹²⁰.

6. Siyasi Partilerin İşlevleri

Siyasi partilerin temel işlevlerini, onların var olma amaçlarından, yani iktidarı ele geçirme amaçlarından çıkartmak mümkündür. Ancak, bu amaç siyasi partilerin kaçınılmaz olarak yerine getirdikleri birçok işlevi tek başına yansıtamaz. Siyasi partiler, iktidarı ele geçirme amacıyla girdikleri bu yolda siyasi hayat için önemli görevler yerine getirmektedirler. Siyasi partileri vazgeçilmez hale getiren de aslında bu işlevlerdir. Siyasi partilerin bu işlevlerini genelleme yoluna gitmek her zaman tehlike barındırır. Çünkü, her parti içinde bulunduğu siyasal kültür ve sistemin karakterine uygun işlevler yerine getirir. Demokratik bir sistemde farklılıkların temsili noktasında görev yapan siyasi partiler, baskıcı bir sistemde farklılıklar üzerinde bir baskı aracına dönüşebilmektedir. Bununla birlikte normal koşullar çerçevesinde siyasi partilerin “temsil”, “siyasal devşirme”, “siyasal sosyalleşme”, “politika belirleme”, “menfaatlerin birleştirilmesi”, “hükümetin organizasyonu” işlevlerini yerine getirdikleri belirtilebilir¹²¹.

6.1. Temsil

Kalabalık modern toplumların doğrudan demokrasiyle yönetilemeyeceği fikri, temsili demokrasiyi ve temsil mekanizmasını, yani siyasi partileri ön plana çıkarmaktadır. Partiler yoluyla temsil mantığının temelinde, her bireyin eşit oy hakkına sahip olduğu ilkesi bulunmaktadır. Örneğin, varlıklı kesimlerin medyayı denetleyerek,

---

¹²⁰ Kapani, *a.g.e.*, s. 192.

¹²¹ Yazıcı, *a.g.e.*, ss. 9-10.

kendi çıkarlarını ulusal çıkara dönüştürmeleri kolaydır. Yine de siyasi partiler bu yapısal eşitsizlikleri sorun olarak görüp, onları aşmayı vaat eden programlarla da ortaya çıkabilirler. Burada önemli olan, siyasi partilerle yurttaşlar arasındaki etkileşim ve iletişim imkânlarını genişletmeye çalışarak, siyaseti profesyonel bir sınıfın mesleği olma görüntüsünden çıkarma çabalarını hiç ihmal etmemektir. Günümüzde sosyal medya ya da diğer medya araçları, dijital demokrasi imkânlarını büyük ölçüde genişleterek demokratik temsil ve denetim imkânları sağlamaktadır. Bu noktada siyasi partilerin işlevlerinden biri olan temsil, siyasi partilerin üyelerinin ve seçmenlerinin fikir ve tercihlerini siyasal alana taşıma noktasında önem taşımaktadır¹²².

6.2. Siyasal Devşirme

Profesyonel siyasetçiler siyasi partilerin içinden çıkmak suretiyle ya da siyasi partilerin aracılığıyla siyaset alanına girmektedir. Siyasi partilerin gördüğü bu işleve “siyasal devşirme” denilmektedir. Siyasi partilerin işlevlerinden biri olan siyasal devşirme sistemi, partilerin kendi içlerinde uyguladıkları aday gösterme ve seçim mekanizmaları ile yerine getirilmektedir. Burada amaç, devletin yönetim kademelerinin bu görevleri yerine getirebilecek düzeydeki kişilerce doldurulmasıdır¹²³.

6.3. Siyasal Sosyalleşme

Siyasi parti üyelerinin seçme ve seçilme süreçleri ile politika oluşturma aşamalarında aktif şekilde bulunmaları, güçlü bir öğrenme ve sosyalleşme etkeni olmaktadır. İnsanların ortak akıllarını harekete geçirerek siyasetle ilişkilendirmeleri, siyasal sorunlara çözüm arama faaliyetlerine girişmeleri bu noktada önem arz etmektedir. Bu nedenle siyasal faaliyetlerin sadece sonuçlarına odaklanmayıp kendisinin de siyasal alanda önemli bir unsur olduğuna inanıp hareket edenler, siyasi partilerin vatandaşların siyasal alandaki sosyalleşme çabalarına yaptıkları katkıları önemserler. Bu bakış, siyasetin yetenekli ve tecrübeli profesyonellerin işi olduğu yaklaşımını sert bir şekilde eleştirmektedir. Bu bağlamda, siyasal sosyalleşme işlevi

---

¹²² Sezgi Durgun, “Siyasi Partiler ve Siyasal Süreçler”, *Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, Ed: Yüksel Taşkın, 3.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, ss. 338-340.

¹²³ Yazıcı, *a.g.e.*, s. 19.

mevcut olan siyasi kültürün benimsenmesi ve sürdürülmesi yönünün yanında mevcut değerlerin yeni değer ve görüşlerle karşı karşıya kalması sürecini de kapsamaktadır¹²⁴.

6.4. Politika Belirleme

Siyasi partiler toplumun farklı kesimlerinin tercih ve taleplerini derleyerek siyasal sisteme aktarmaktadır. Ancak toplumun söz konusu talepleri kendi bünyesinde oldukça dağınık bir yapıya sahiptir. Bu taleplerin uygulamaya geçirilmesi hedef olarak koyulacaksa, öncelikle uygulanabilir ölçütler çerçevesinde belirli bir şekilde formüle edilmeleri, yani belirli politikalara dönüştürülmeleri gerekmektedir. Siyasi partiler, belirledikleri hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli plan ve programları oluşturarak bunları siyasi sistemin içinde harekete geçirirler. Bunlar aynı zamanda siyasi partinin iktidara geldiği zaman uygulamaya koyacağına söz verdiği programı oluşturmaktadır¹²⁵.

6.5. Menfaatlerin Birleştirilmesi

Siyasi partiler halk içindeki dağınık menfaatleri ve siyasi düşünceleri birleştirerek organize etmekte, teşkilatlandırarak güç birliği oluşturmaktadırlar. Ayrıca, siyasi katılımı artırarak önemli bir halk tabanının devlet yönetimi ile ilgilenmesini sağlamaktadırlar. Siyasi partiler, programları aracılığıyla dağınık fikir ve planları düzenleyerek, halka sunabilecek bir şekle getirmektedirler. Bunun yanı sıra siyasi partiler siyasi açıdan önemli gelişmeleri takip ederek siyasi görüşler çerçevesinde yorumlamakta, yorumlarken de kendine ait olan tabanın görüşlerini içeren ifadeleri kullanmaktadır. Böylece farklı menfaat ve görüşler genel bir uygunluk içinde kendini ifade etme fırsatı yakalamaktadır¹²⁶.

---

¹²⁴ Durgun, *a.g.e.*, s. 340.

¹²⁵ Kapani, *a.g.e.*, ss. 54-55.

¹²⁶ Varol, *a.g.e.*, s. 13.

6.6. Hükümetin Organizasyonu

Yasama ve yürütme organının sahipleri olan siyasi partiler, meydana getirdikleri politika ve programlarla yasama ve yürütme organlarını biçimlendirirler. Devletin karmaşık mekanizmasına bir şekil ve yön verirler. Nihayetinde, doğrudan doğruya yasama ve yürütme sorumluluğuna sahip olurlar. Partilerin sahip olduğu bu sorumluluk, partilere seçilmeden önce verdikleri sözleri yerine getirmeleri noktasında bir gereklilik meydana getirir. Dolayısıyla verilen sözlerin yerine getirilmesi, yapılan programların uygulamaya geçirilmesi, halkın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve hükümetin yönetimindeki aksaklıkların giderilerek denetimlerin yapılıp toplumdaki siyasi dengenin kurulması yönüyle hükümetin organizasyonu işlevi, siyasi partilerin önemli işlevlerinden birini ifade etmektedir¹²⁷.

7. Siyasi Parti Sistemleri

Siyasi partiler, her ülkede değişik şekil ve koşullarda bir arada bulunmaktadır. Sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal unsurlara bağlı olarak siyasi partilerin sayısı, büyüklüğü, önemi, iktidar stratejileri ve aralarındaki ilişkileri ülkeden ülkeye değişiklik gösterir. Bu nedenle her siyasal rejimde belli bir parti sisteminden söz edilir. Parti sistemlerinin sınıflandırılmasında genellikle sayı kriteri esas alınmakta ve ülkedeki parti sayısına göre tek parti sistemi, iki parti sistemi ve çok parti sistemi olmak üzere üçlü bir ayırım yapılmaktadır¹²⁸.

7.1. Tek Parti Sistemi

Tek parti sistemi, açık bir kavram olarak görünse de bu sistemi, partisiz sistemlerden ya da çok parti sistemlerinden ayırmak her zaman kolay olmamaktadır. Bazı ülkelerde tek partinin varlığına rağmen gerçekte partisiz bir sistem söz konusuysen, bazı ülkelerde de birden çok partinin varlığına rağmen gerçekte bir tek parti sisteminin yürürlükte olma durumu söz konusudur¹²⁹.

Tek parti sistemiyle partisiz rejimleri birbirinden ayırırken, “parti” adı verilen siyasal kuruluşun temel nitelikleri göz önüne alınmalıdır. Siyasi parti, kendisini seçen

---

¹²⁷ Varol, *a.g.e.*, ss. 15-16.

¹²⁸ Kapani, *a.g.e.*, ss. 193-194.

¹²⁹ Özbudun, *a.g.e.*, s. 111.

halka karşı belli ölçüde bir örgütsel özerklik sahibi olan bir kuruluştur. Eğer “parti” adını taşıyan bu kuruluş, belli bir sosyal grubun (sosyal sınıf, etnik veya dinsel cemaat, ordu, kabile, bürokrasi, vb.) menfaatleri için hareket ediyorsa burada, bir tek parti sistemi değil partisiz bir rejimden söz etmek gerekir. Ayrıca, bir ülkenin yöneticileri, yönetim mevkilerine parti kanalıyla değil de geleneksel statüleri (örneğin, dinsel cemaat lideri veya kabile reisi gibi) ile veya devlet bürokrasisi içindeki görevleri nedeniyle geliyorsa burada bir tek parti sisteminden çok, partisiz bir sistem söz konusudur¹³⁰.

Bir ülkede yüksek yöneticilerin belirlenmesi ve uygulanacak siyasetin süreçleri tamamen ve sürekli olarak tek bir partinin kontrolünde ise, diğer partiler bu konuda önemli sayılabilecek aktif bir rol oynamıyorlarsa, sistem biçimsel yönden çok parti sistemi olsa da fonksiyonel yönden yine tek parti sistemidir. Ayrıca belli bir parti, uzun süre iktidarı tek başına elinde tutmakla beraber, siyasal stratejisinde diğer partileri büsbütün ihmal edebilecek derecede bir güce sahip değilse ve özellikle bir gün bu tekelci durumunu kaybetmesi ihtimali varsa, böyle bir sistemi tek partili sistem olarak değil, hakim partili bir sistem saymak daha doğru olur¹³¹.

Dolayısıyla tek parti sisteminin basit bir kavram olmadığını, bu geniş kategori altında değişik sistem tiplerinin yer aldığını söylemek gerekir. Bu bakımdan, tek parti sisteminden değil de, sistemlerinden söz edilmelidir¹³².

- **Hegomonik Tek Parti Sistemi:** Bu parti sistemi, bir anlamda fiili olarak tek parti durumunu ifade etmektedir. Ülkede iktidar partisi dışındaki partiler, gerçek anlamda muhalefet görevini yerine getiremez durumdadır. Ayrıca iktidara gelme şansları bulunmamaktadır. Bu sisteme 1980 öncesi Polonya örnektir¹³³.
- **Hakim Tek Parti Sistemi:** Bu sistemde, hakim partinin bağımsız ve meşru rakipleri olarak onunla mücadele edebilen küçük muhalefet partileri mevcuttur. Dolayısıyla bu sistem, iktidarın el değiştirmesi durumunun fiili olarak gerçekleşmediği bir plüralist sistemdir. Hakim parti, seçmen kitlesi içindeki büyük gücü nedeniyle uzun bir süre parlamentoda salt çoğunluğu kazanabilmektedir. Bu sisteme Japonya’da Liberal-Demokrat parti örnektir¹³⁴.

---

¹³⁰ Özbudun, *a.g.e.*, s. 112.

¹³¹ Özbudun, *a.g.e.*, s. 113.

¹³² Kapani, *a.g.e.*, s. 195.

¹³³ Sarıbay, *a.g.e.*, s. 28.

¹³⁴ Özbudun, *a.g.e.*, s. 114.

- **Gerçek Tek Parti Sistemi:** Ülke yönetiminin tek partinin tekelinde olduğu ve ülkedeki siyasi rejimde bu tek partiden başka partinin bulunmadığı parti sistemidir. Bu parti sisteminin alt kategorileri totaliter, otoriter ve pragmatik gerçek tek parti sistemleri olarak üçe ayrılmaktadır. Totaliter tip, zorlayıcı ve kapsayıcı bir özelliğe sahiptir ve başka hiçbir partinin varlığına izin vermemektedir. Eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği bu tipe örnektir. Otoriter tip, tüm toplumu kapsayan bir ideolojiye sahip olmasa da otoriter bir yönetim uygulamaktadır. Franco dönemi İspanya'sı bu tipe örnektir. Pragmatik tip ise katı bir ideolojik yönetimden ziyade pragmatik politik uygulamalara dayanmaktadır. Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi bu tipe örnektir¹³⁵.

7.2. İki Parti Sistemi

İki parti sisteminde, rejim farkını belirleyen önemli bir sınır aşarak tekeli bir düzenden açık siyasal yarışma esasına dayanan çoğulculuk alanına geçilmektedir. İki partili olarak adlandırılan bu sistem siyasal hayatta sadece iki partinin mevcut olduğu anlamına gelmemektedir. İki parti sisteminde, ikiden fazla partinin mevcut olduğu bir ülkede, iktidar yarışması esas olarak iki büyük parti arasında gerçekleşmektedir. Küçük partiler iktidara ağırlıklarını koyabilme gücünden yoksun bulunmaktadır. İki parti sisteminde büyük partilerden biri, parlamentoda mutlak çoğunluğu sağlayarak koalisyonla girme zorunda kalmaksızın tek başına hükümet kurabilmektedir. Bu durum iki parti sisteminin karakteristik özelliğidir. Gerçek anlamda iki parti sisteminin pek yaygın olduğu söylenemez. İki parti sisteminin avantajı, ülkede siyasal istikrarın sağlanmasıdır. Ayrıca iktidar-muhalefet diyalogu ve yer değiştirmesini öngören iki parti sistemi, seçmenler karşısında siyasal sorumluluk da kesin ve açık bir şekilde belirlenir. Bu sisteme İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Zelanda örnektir¹³⁶.

7.3. Çok Parti Sistemi

Çok parti tiplerini sınıflandırmada esas olarak parti sayısı ele alınmakla birlikte, bu partilerin yapıları, büyüklükleri, yaptıkları anlaşmalarla geliş biçimleri de göz önünde tutulmaktadır. Çok parti sisteminde, çok partinin siyasal alanda etkin olması ve

---

¹³⁵ Sarıbay, *a.g.e.*, s. 27.

¹³⁶ Kapani, *a.g.e.*, ss. 198-201.

bu partilerin tek başına iktidarı kullanabilecek çoğunluğu elde edememesi belirleyici özelliktir. Çok partili rejimlerde üçten başlayarak yüksek sayılara ulaşabilmektedir¹³⁷. Çok parti sistemlerinde, kriter olarak verilen sayılar yanıltıcı olabilmekte ve sınırlı bir anlam ifade etmektedir. Bu bakımdan çok parti sisteminin ikiye ayrılmış sistemleri olan ve bir birine zıt özellikler taşıyan “ılımlı” ve “aşırı” çok parti sistemlerinin, üstlendikleri rol ve işlevlerine değinmek gerekir¹³⁸:

- **İlmlı Çok Parti Sistemi:** İki parti sistemine benzer bir mantık içinde işleyen bu sistem, aşırı derecede kutuplaşmamıştır ve partiler arasındaki ideolojik mesafe çok büyük değildir. Bu sistemde iktidar, iki parti arasında olduğu gibi iki parti bloğu arasında el değiştirmektedir. İki kutuplu bir koalisyon görünümü hakim olmaktadır. Alternatif partiler yerine alternatif koalisyon partileri bulunmakta, küçük partilere de koalisyon ortağı olarak iktidarda bulunma şansı verilmektedir.
- **Aşırı Çok Parti Sistemi:** Bu parti sisteminde partiler arasındaki görüş ayrılıkları çok fazla, partiler arası mutabakat zayıftır. Aşırı çok parti sisteminde merkezle diğer partiler arasında gerçekleşen rekabet, sorumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Bu durumda da gerçek sorunların gündeme gelmesi ve bu sorunlar için yapıcı politikalar üretilip uygulanması zor bir hal almaktadır. Birbirinden farklı politika ve programlara sahip partilerden oluşan koalisyonlar, sorunlar noktasında esaslı çalışmalar yapmamakta sadece gündelik işleri yerine getirmektedir. Türkiye’de 1991 – 2002 yıllarında iktidara gelen farklı koalisyon hükümetleri bu duruma örnektir.

8. Parti İçi Demokrasi

Demokrasi, siyasi partiler aracılığıyla işlemektedir. Bu durumda demokraside meydana gelen eksiklikler ve aksaklıkları siyasi partileri inceleme altına alarak çözümlenmek ve anlamaya çalışmak mümkündür. Siyasi parti örgütlerinin demokratik süreçlere ve kurallara uygun işleyip işlemediği, demokrasinin ne şekilde işlediği konusunda da fikir vermektedir. Bir ülkede demokrasinin ne şekilde ve düzeyde işlediği

---

¹³⁷ Çam, *a.g.e.*, s. 461.

¹³⁸ Kapani, *a.g.e.*, ss. 201-204.

açısından parti içi demokrasi önemi büyüktür. Siyasi partiler, kendilerine ait alanlarda demokrasiyi işletemiyorsa, ülkedeki demokrasiyi sağlıklı bir şekilde işletmek açısından sahip oldukları yeteneklerini de kaybedeceklerdir. Bu nedenle parti içi demokrasi, demokratik ideallerin gerçekleşmesinin ön şartı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ülkede siyasi partilerin kendi işleyişlerinde demokrasinin temel ilke ve uygulamalarını kurumsallaştırması demokratik rejimin devamlılığını, partilerin değişimlere daha kolay uyumunu, partilerin toplumun talep ve isteklerine duyarlı olmasını, sivil toplum örgütleriyle etkin ve verimli iş birliğinin sağlanmasını, toplumun siyaset ile barış içinde olmasını ve politik yozlaşmanın ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır¹³⁹.

Ayrıca, Batılı anlamda demokrasinin yerleşebilmesi için siyasi partilerin fonksiyonel bir yapıya gelebilmesi; milli iradenin parlamentoya tam yansiyabilmesi ve demokratik örgüt yapısı içinde tartışma ortamının oluşturularak, çoğulculuk esasıyla geniş katılımlı politik kararlar alınabilmesi; özgür, eşit ve adil seçimlerle teşkilat, lider ve adaylar belirlenerek demokratik uygulama usullerinin bulunması ancak parti içi demokrasinin varlığının söz konusu olması durumunda mümkün hale gelecektir. Siyasi partilerin örgüt içi düzenlemelerinin demokrasi niteliklerine uygun hale getirilmesi ve partilerdeki oligarşik baskı ve eğilimlerin ortadan kaldırılması amacıyla demokratik örgüt yapısı kurularak teşkilat, organlar, lider ve adayların demokratik niteliklerle belirlenmesi ve karar sisteminin aşağıdan yukarıya oluşturulması sürecine parti içi demokrasi denmektedir¹⁴⁰. Dolayısıyla, rejimin sağlıklı işleyebilmesi ve demokrasinin bir araç olarak toplumda ortak bir değer meydana getirmesi için de öncelikle parti içi demokrasi gereklidir. Böylece toplumun demokratik kültürü oluşturularak ilke ve yöntemler belirlenebilir¹⁴¹.

9. Parti İçi Demokrasiyi Etkileyen Faktörler

Siyasi partilerin kendi içlerinde demokratik bir düzen kurmalarında karşılına çıkan iç ve dış faktörler, parti içi demokrasi olgusunu etkisi altına almaktadır¹⁴². Parti içi

---

¹³⁹Ali Fuat Gökçe, “Siyasi Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Cilt:5, Sayı:9, 2013, ss. 74-78.

¹⁴⁰ Tuncay, *a.g.e.*, ss. 51-52.

¹⁴¹ Tuncay, *a.e.*, ss. 53-57.

¹⁴² Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul: Say Yayınları, 1990, ss. 220-221.

demokrasiye etki eden iç ve dış faktörler, Suavi Tuncay'ın yaptığı sınıflandırmaya göre aşağıdaki şekilde ele alınabilir¹⁴³:

İç Faktörler: Bu faktörler partinin yapısı ve bileşiminden kaynaklanmaktadır. Parti tipolojileriyle de ilgili olan bu faktörler:

- Parti liderinin ortaya çıkması ve sahip olduğu konumu,
- Parti liderinin davranış ve tutum şekli,
- Partiye üye çoğunluğunu meydana getiren ve partiye üye olanların oluşturduğu grupların siyasal kültür, siyasal bilinç ve eğitim seviyesi,
- Yine bu grupların gelir düzeyleri ve mesleki statüleri,
- Yönetenlerin demokrasi ilkelerine olan bağlılıklarındaki hassas tutumu,
- Siyasi partilerin sahip oldukları; program, tüzük ve ideolojileri şeklinde sıralanabilir.

Dış Faktörler: Siyasi partilerin buldukları ülkelerdeki sosyal ve ekonomik şartlar çerçevesinde belirlenen ve çeşitlilik gösteren bu faktörler ise:

- Bilgi ve iletişim araçlarının etkileri,
- Lobicilik faaliyetleri,
- İş dünyasının beklentileri,
- Baskı gruplarının istek ve önerileri,
- Ulusal çaptaki demokratik kurum ve kuruluşların yapmış oldukları baskılar,
- Seçim yasaları ve anayasanın yapmış olduğu dolaylı etkiler,
- Dış müdahale ortamı,
- Kamuoyunun vermiş olduğu tepkiler şeklinde sıralanabilir.

Bu sınıflandırmadan hareketle parti içi demokrasinin sosyal yapı, ekonomik yapı, siyasal kültür, siyasal rejim, seçim sistemi, parti liderliği ve baskı gruplarıyla bir etkileşim içinde şekillendiği görülmektedir. Bu şekillenmedeki etkileşimin en önemli kanallarıysa bugün BİT'lerdir. BİT'ler siyasi partilere parti içi demokrasiyi etkileyen iç ve dış faktörlere karşı önemli yardımcılarıdır. Öyle ki BİT'ler siyasi alanda daha etkin şekilde seçmenine ulaşma ve seçmenin düşünceğini öğrenme fırsatı sunmaktadır.

---

¹⁴³ Tuncay, *a.g.e.*, s. 60.

Partilerin bugün etkili bir bilgi ve iletişim ağı olan internet üzerinden kendi web sitesi aracılığıyla partisinin yapı ve işleyiş yönünü tüm dünyaya tanıtabilmesi, sosyal medya araçlarıyla etkileşim ağını genişletmesi, partiye üye çoğunluğunu meydana getiren ve partiye üye olanların oluşturduğu grupların siyasal kültür, siyasal bilinç ve eğitim seviyesinin gelişmesine katkı da bulunmaktadır. Bu durum da parti içi demokrasinin gelişmesine önemli ölçüde yansımaktadır.

9.1. Sosyo – Ekonomik Yapı ve Parti İçi Demokrasi

Ülkelerin kalkınmışlık seviyeleri sahip olduğu sosyo-ekonomik yapıları da etkilemektedir. Bu durum demokrasinin kurumsallaşması noktasında da kendini göstermektedir. Demokrasilerdeki siyasal özgürlüğün ekonomik özgürlükle bütünleştirilmesi gerekmektedir. Ancak demokratik bir ülkede ekonomik sistem de demokratik olarak şekillenmektedir. Bu noktada parti içi demokrasinin hayata geçirilmesinde de sosyo-ekonomik gelişmişliğin belirleyici olduğu hatırlanmalıdır. Nüfusun, kentleşme oranının, aile yapılarının ve eğitim ile kültür düzeylerinin toplumsal yapıyı etkilemesi, onun da ilgili şekilde demokrasinin standardını etkilemesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu unsurların siyasi partiler tarafından gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Siyasi partilerin sosyo-ekonomik yapıdaki eksiklikleri saptamaları ve bu eksiklikler için çalışmalar yapmaları gerekmektedir. Öyle ki, siyasi partilerin sosyo-ekonomik yapı üzerindeki mevcut olan durumları geliştirme yönünde yapacakları plan ve programlar, parti içi demokrasinin etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmesine imkân verecektir.

9.2. Sivil Toplum ve Parti İçi Demokrasi

Toplumunu meydana getiren bireylerin kendi yönetimlerinde söz sahibi olmaları yöntemini içeren demokrasi, modern zamanlarda sivil toplum örgütleri ile işlevsel bir hale gelmektedir. Modernleşme sürecinde birey, sivil toplum örgütlerinde aldığı sorumluluk ve rol ile demokrasinin de gelişmesinde etkin bir noktadadır. Modern toplumlarda sivil toplum örgütleriyle birlikte demokrasi problemsiz bir şekilde

sürdürülmektedir¹⁴⁴. Kendi kendine ayakta durabilen, özerk gruplar ve gönüllü örgütlenme gibi unsurlara sahip olması gereken sivil toplum, demokratik yönetimlerin sahip oldukları iktidarı kötüye kullanma eğilimlerini, kamusal bir kontrol sistemi oluşturarak denetim altında tutmaktadır. Bu sebeple demokratik sürecin bütün aşamalarında dinamik, katılımcı ve sorgulayıcı bir sivil toplum bugün artık demokrasinin olmazsa olmaz bir koşuludur. Devletin sivil toplum tarafından sınırlandırılmasının yanında sivil toplumun korunarak gelişmesi noktasında devlete ihtiyaç duyması da bir gerçektir. Dolayısıyla, bireylerin politik katılım ve kapasitelerini artırma açısından etkin rol oynayan sivil toplum, demokrasi için vazgeçilmez bir aktördür. Parti içi demokrasi açısından değerlendirildiğinde, ülkedeki güçlü sivil toplum karşısında partilerdeki içe kapalı ve hantal yapının, gelişen ve değişen toplum karşısında kendini aynı doğrultuda geliştirmeye çalışacağı söylenebilir. Gerçekleşecek bu değişimle siyasi partiler daha etkin, daha açık, etkili ve hesap verebilir mekanizmalara dönüşecek, dolayısıyla parti içi demokrasi için olumlu adımlar atılacaktır¹⁴⁵.

9.3. Siyasal Yapı ve Parti İçi Demokrasi

Siyasal yapı sayısız farklı pratik aracılığıyla şekillenen bir etkileşimsel biçim olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal kültür bu pratik vasıtaların başında gelmektedir. Bir ülkenin siyasal kültürü sistemin kurumsallaşma seviyesi, temel hak ve özgürlüklerin konumu, sivil toplum kuruluşlarının belirleyiciliği ve ekonomik gelişmişlik düzeyi gibi unsurlara bağlı olarak şekillenmektedir. Sayılan bu ve benzeri unsurlar açısından olumlu bir siyasi tablo ile karşılaşılan günümüz toplumlarında, vatandaşların artan bilincine bağlı olarak parti içi demokrasiye yönelik idari ve hukuki düzenlemelerin de etkili bir biçimde uygulamaya koyulduğu görülmektedir. Siyasal kültürün yanı sıra, parti liderinin konumu, siyasi rejim, seçim sistemi ve parti sistemi ile idari yapı parti içi demokrasiyi etkileyen unsurlar arasındadır¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Vehbi Bayhan, “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:26, No:1, 2002, s. 1.

¹⁴⁵ Seyfettin Aslan, “Sivil Toplum ve Demokrasi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, Sayı:2, 2010, s. 367.

¹⁴⁶ Seçkin İnan, *Türkiye’de Demokrasinin Yapılanmasında Önemli Bir Unsur: Parti İçi Demokrasi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, ss. 67-73.

Parti liderlerinin konumu: Bir partinin ya da kuruluşun en üst düzeydeki görevlisi olan lider, siyasi alanda sıkça toplumun gözü önünde bulunmakta ve hakkında çokça konuşulmaktadır. Lider ise, BİT'lerin sağladığı imkânlar çerçevesinde belirli değerler ve sorumluluklar açısından aktif olmak zorundadır. Katılıma ve farklı görüşlere açık, eleştiri kaldırabilecek şekilde hareket etmelidir. Günümüzde siyasetin, özellikle de liderler açısından önem teşkil eden internet boyutu vardır. Hemen hemen her liderin bir web sitesinin olması ve sosyal medya üzerinden halk ile iletişim içinde kalması zorunlu hale gelmiştir. Dolayısıyla, bu durum parti liderlerinin halkın görüşlerine daha hızlı ulaşabilmesini ve onları dikkate almasını gerektirmektedir. Liderin oldukça belirleyici olduğu adayların seçimi ve yöneticilerin atanması gibi süreçlerde tabanın isteklerini dikkate almak parti içi demokrasi için önemli bir unsurdur. Dolayısıyla, parti içi demokraside parti liderliğinin konumunun demokratikleştirilmesi önemli bir ölçüttür¹⁴⁷.

Siyasi Rejim: Demokratik bir siyasal rejimin gerçekleşmesi parti içi demokrasiye katkıda bulunacaktır. Böyle bir siyasal rejim için seçim ve temsil açısından demokrasinin egemen olması, her vatandaşın oy hakkının genel ve eşit oy ilkesine dayanması, azınlık haklarına saygılı çoğunluğun yönetiminin bulunması, devlete karşı bireyi koruyan bireysel hakların varlığı ve yasalar önünde eşitliğin bulunması gerekmektedir¹⁴⁸.

Seçim Sistemi ve Parti Sistemi: Seçim sistemi, yöneticilerin belirlenmesinde kullanılan teknik bir yöntemi ifade etmektedir. Seçim sistemlerinin, teknik yanı olduğu kadar siyasi yanı da bulunmaktadır. Her seçim sisteminin siyasi alan üzerinde farklı sonuçlar meydana getiren bir özelliği bulunmaktadır. Karşıt güç ve ideolojiler arasında bir uzlaşmanın bileşkesini oluşturan seçim işlemi ve bu işlem üzerinde meydana gelen farklı seçim sistemleri partilerin yapı ve işleyişlerini şekillendirerek kurumsallaşma noktasında parti içi demokrasiyi etkilemektedir¹⁴⁹.

İdari Yapı: İdari yapının şeffaf, denetlenebilir, etkin ve verimli bir şekilde işlemediği bir sistemde ortaya çıkan olumsuzluklardan siyasi partilerin de etkileneceği

---

¹⁴⁷ Sami Zariç, “Demokratikleşme ve Etkin Bir Siyasal Sistem Oluşturma Bağlamında Türkiye’de Siyasi Partilerde Lider Hegemonyası ve Lider Değişimi Sorunsalı”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:8, 2011, ss. 100-101.

¹⁴⁸ Mümtaz Soysal, *Yüz Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1982, ss. 159-168.

¹⁴⁹ Emine Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, 2. Basım, Ankara: Nobel Yayınları, 2014, ss. 76-81.

açıktır. Merkezileşmiş, plan ve programsız işleyen, hizmet kalitesi olarak düşük bürokratik organizasyonların hâkim olduğu ülkelerde, siyasi partilerin etkin bir yerleşme süreci ile parti içi demokrasiyi kurumsallaştırmak zordur. Dolayısıyla, siyasi partilerin meşruluğunu tabandan alan, hesap verebilirliğin geçerli olduğu, farklı görüşlere değer veren kurumlar olmasını sağlayacak parti içi demokrasi, otoriter yapılaşma ile bağdaşmamaktadır. Bu nedenle, parti içi demokrasinin etkin vaziyette gerçekleştirilmesi için ülkedeki kamu yönetimi aygıtlarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılarak yönetim, yetki ve sorumlulukların belli ölçüde merkezden yerele bırakılması gerekmektedir¹⁵⁰.

Siyasi partilerde parti içi demokrasi olgusunun varlığı, parti teşkilatlarının oluşturulmasında kendini göstermektedir. Siyasal kararların alınması, adayların belirlenme şekilleri, her düzeydeki organların seçim usulleri, partilerin finansmanı ve parti yöneticilerinin görev süreleri bu olgunun oluşmasında doğrudan etkilidir. Partinin tabanından başlayarak demokratik ve adil kıstaslar içinde yapılacak uygulamalar, parti lider ve yöneticilerine de yansiyarak parti içindeki disiplin olgusunu demokratik ortamda gerçekleştirirken parti içi demokrasiyi de sağlayarak hem seçmene hem de topluma mesaj vermiş olacaktır. Siyasi partilerin lider ve yöneticilerinin kısa zamanda kendiliğinden demokratik uygulamalara geçmeleri ilk olarak beklenemez. Bu nedenle, demokratik ölçütler siyasi parti lider ve yöneticilerinin inisiyatifine bırakılmamalıdır¹⁵¹.

Bu bağlamda, ilk olarak siyasi partilerle ilgili hukuki normlarda düzenleme yapılması gerekmektedir. Bu amaçla anayasadan başlayarak siyasi partiler kanunu ve siyasi parti tüzüklerinde muhakkak seçim usullerinin belirlenmesi, parti içi göreve aday olma ve adayların belirlenmesi süreçlerinin demokratik ölçütler çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca lider ve yöneticilerin görev ve süreleri belirlenerek gerekli şekilde kısaltılması düşünülebilir. Fakat siyasi parti lider ve yöneticilerinin görev sürelerinin kanunla düzenlenmesi, siyasi partilerin faaliyet alanını daraltma noktasında uygun değildir. Bu nedenle, yapılacak olan düzenlemenin siyasi partilerin tüzüklerine bırakılması gerekmektedir. Ancak siyasi parti tüzüklerinde bu düzenlemenin uygulanması için siyasi kültürün demokratikleşme yönünde değişerek gelişmesi gerekmektedir. Bütün bu açıklamalar ve önerilerin sonucu olarak, parti içi

---

¹⁵⁰ İnan, *a.g.e.*, s. 68.

¹⁵¹ Gökçe, *a.g.e.*, ss. 77-78.

demokrasinin sağlanması için siyasi parti lider ve yöneticilerinin parti içinde her alanda adalet ve eşitliği mutlaka koruması ve keyfi idareye yer vermemesi gerekmektedir. Parti içinde hoşgörü ve uzlaşmaya yer verilmeli, en alt kademededen başlayarak partinin her kademesindeki üyelerin eksiklikleri eleştirme boyutunun ötesinde yapıcı yaklaşımlarla giderilmelidir¹⁵².

10. Siyasal Partilerin İşlevleri ve Web Siteleri

Siyasal partilerin işlevleri (temsil, siyasi devşirme, siyasi sosyalleşme, politika belirleme, menfaatlerin birleştirilmesi ve hükümet organizasyonu olarak bir siyasi partinin sahip olduğu işlevler) ve parti içi demokrasiyi etkileyen faktörler göz önüne alındığında, internet ve özellikle web sitelerinin siyasi partilerin parti işlevlerini ve parti içi demokrasiyi gerçekleştirme amaçları için çeşitli fırsatlar sunduğu görülmektedir. İnternet ve web siteleri, partilere işlevlerini yerine getirme ve parti içi demokrasiyi geliştirme adına üç ana noktada kolaylık sağlamaktadır. Bunlar internetin geniş alana yayılma özelliği ile bilgi-iletişim alanı, siyasi aktörler arasında gerçekleşen etkileşim alanı ve vatandaşların karar verme süreçlerine doğrudan katılımını sağlayan katılım alanıdır¹⁵³.

Bu bağlamda, internetin siyasi partiler için sunduğu en etkili kanallar olan web siteleri, siyasi partiler hakkında vatandaşa temel bilgi sunma adına önemli BİT araçlarıdır. Web siteleri partilerin tarihçesine, yapısına, politika belgelerine, basın ve haber alanlarına, iletişim gibi kurumsal bilgilerine, politika oluşturma prosedürlerine ve anayasa ile parti temel kurallarına ulaşım imkânları sunmaktadır. Web siteleri partilerin telefon veya posta gibi hizmetlerinin yerine kullanabileceği bir araç olarak partilere iş gücü tasarrufu da sağlamaktadır. Partilerin bilgilerine, hizmetlerine ve parti belgelerine ulaşım yönüyle web siteleri, partiler hakkında bilgi edinmek ve partilerle iletişime geçmek isteyen araştırmacı, gazeteci, öğrenci ya da vatandaşlar için de bir arşiv veya kütüphane kaynağı görevi görmektedir¹⁵⁴.

---

¹⁵² Gökçe, *a.e.*, ss. 77-78.

¹⁵³ Rodica Mocan, Gabriel Badescu & Cosmin Marian, “The Democratising Potential Of The Internet and Political Parties in Romania”, *Political Parties And The Internet: Net Again?*, Ed: Rachel Gibson, Paul Nixon & Stephen Ward, New York: Routledge, 2003, ss. 162-163.

¹⁵⁴ Stephen Ward, Rachel Gibson & Paul Nixon, “Parties and Internet: An Overview”, *Political Parties And The Internet: Net Again?*, Ed: Rachel Gibson, Paul Nixon & Stephen Ward, New York: Routledge, 2003, s. 12.

Web siteleri, vatandaşlara parti bültenlerine erişim imkânı vermekte ve çevrimiçi sohbet odalarıyla parti politikaları hakkında tartışma olanakları sunmaktadır. Ayrıca, parti web sitelerinde bağlantılı ağlar aracılığıyla parti içi gruplar için çevrimiçi ağ kanallarına erişim imkânları da bulunmaktadır. Böylelikle siyasal partiler, siyasal alanda hem parti içi hem de parti dışında önemli etkileşim kanallarına sahip olmaktadır¹⁵⁵.

Web siteleri bu fırsatlar dışında siyasal partilerin gündemlerini belirlemede ve özellikle seçim kampanyalarını yürütmede oldukça önemli araçlardır. Ayrıca, katılımcı ve örgütsel bir araç olan web siteleri, siyasal partiler tarafından seçmenlerini harekete geçirebilmek ve partilerine bağış yapmalarını teşvik etmek için de kullanılabilir. Öyle ki, web siteleri evlerinde internet erişimi olan vatandaşların katılım maliyetini azaltarak, vatandaşlara tek bir tuşla siyasal alana katılma imkanı sunmaktadır¹⁵⁶.

Bu bağlamda, web sitelerinin siyasal partilerin en temel işlevlerini yerine getirmesine ve parti içi demokrasinin yaşama geçirilmesine katkı sağlama potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Nitekim, Türkiye’de siyasal partilerin web sitelerinin sunduğu imkânları dikkate alıp, e-demokrasi açısından bu araçları ne ölçüde kullandığı üçüncü bölümde analiz edilmektedir.

---

¹⁵⁵ Ward, Gibson & Nixon, *a.g.m.*, s. 13.

¹⁵⁶ Ward, Gibson & Nixon, *a.g.m.*, s. 13.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ WEBSİTELERİ VE E-DEMOKRASİ

1. Türkiye'de Siyasi Partiler

Türkiye çok partili parlamenter sisteme ve parti merkezli siyasete sahiptir. Bu nedenle, Türkiye'deki siyasi rekabet büyük ölçüde partiler ya da parti liderleri arasında gerçekleşmektedir¹⁵⁷. Türkiye'de kurulmuş olan siyasi partilerin köklerini, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan parlamenter geleneğin oluşum süreçlerinde aramak gerekmektedir. Bu geleneğin anayasal olarak oluşumu, Osmanlı siyasal sisteminde 19. Yüzyılın sonlarından itibaren kendini göstermektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin ilk yazılı anayasası olarak 1876 Kanun-i Esasi ön plana çıkmaktadır. Ayrıca ilk yazılı anayasaya giden yolda ise 1808 Sened-i İttifak, 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı gibi atılan adımlar, anayasa sürecine geçilmesinde atılan ilk adımlar olarak önem arz etmektedir¹⁵⁸.

Türkiye'de siyasi partilerin tarihi İkinci Meşrutiyet dönemine kadar uzanmaktadır. 23 Temmuz 1908'de padişah İkinci Abdülhamit'in hürriyeti ilan ettiğini açıklamasıyla başlayan ve esas olarak 1876 Anayasası'nın yeniden ilanı anlamına gelen İkinci Meşrutiyet ile birlikte siyasi partilerin kurulması cemiyet kurma hürriyeti kapsamında yasal hale gelmiştir. İkinci Meşrutiyet döneminde yapılan 1908 ve 1912 seçimleri ile siyasal birer cemiyet olarak faaliyet gösteren İttihat ve Terakki gibi birtakım oluşumların siyasal partilere dönüştüğü görülmüştür. Bu dönemde 21 Kasım 1911'de kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası da bir diğer önemli siyasi parti olarak kendini göstermiştir. Bu partiler, imparatorluğun çöküşüyle birlikte yok olmuş olsalar da, siyasal düşünce noktasında Cumhuriyet döneminde de etkilerini göstermeye devam etmişlerdir¹⁵⁹.

---

¹⁵⁷ Mehmet Zahid Sobacı & İbrahim Hatipoğlu, "Measuring the Engagement Level of Political Parties with Public on Facebook: The Case of Turkey", CeDEM (Centre for Democracy and Human Rights) : 2017 International Conference for E-Democracy and Open Government, Krems, Austria: IEEE Xplore, 2017, s. 209.

¹⁵⁸ Gökhan Göktürk, "Siyasal Partilerin Doğuşu: Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, No:54, İstanbul, 2016, s. 263.

¹⁵⁹ "Türkiye'de Siyasal Partilerin Ortaya Çıkışı", <http://tarihbilgi.org/turkiyede-siyasal-partilerin-ortaya-cikisi>. (02.05.2018).

Cumhuriyet döneminin ilk siyasi partisi olarak 9 Eylül 1923'te kurulan Halk Fırkası, Kurtuluş Savaşı'nın öncülüğünü üstlenmiş olan Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin partileşmesi sonucu kurulmuştur. Halk Fırkası, kuruluşunun bir yıl sonrasında Cumhuriyet Halk Fırkası adını almış, 1931'den itibaren de Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olmuştur. CHP, muhalifleri de dahil olmak üzere, ondan sonra kurulan bütün partilerin CHP içerisinden koparak kurulması sebebiyle cumhuriyetin ana partisi olarak değerlendirilebilir. CHP, 1923-45 yılları arası dönemde, 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi istisnalar dışında tek parti olarak varlığını sürdürmüştür. Kısa dönem faaliyette kalan bu partilerin dışında, Türkiye'de çok partili hayata asıl geçiş 1945 yılında başarılmıştır. 1946 yılında ilk çok partili seçim yapılmış, CHP'nin iktidarı devretmesi ise, bundan sonraki seçimlerde yani Demokrat Parti'nin (DP) 1950 yılında iktidara gelmesiyle olmuştur¹⁶⁰. DP 1950, 1954 ve 1957 seçimlerini açık bir farkla kazanmıştır.

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi, DP'nin kapatılması ve onun seçmenleri için üç siyasal partinin, yani Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Adalet Partisi'nin (AP) yarışma içerisine girmeleri, dört partili bir parlamento oluşturmuştur. Fakat 1961 seçim sonuçları daha yakından incelendiğinde, 1946-1960 döneminin merkez-çevre karşıtlığı tablosunda bir değişimin yaşanmadığı görülmektedir. Bu seçimlerde merkez partisi CHP, 1957 seçimlerine oranla oylarında düşüş yaşamıştır. Bunun sebebi, çevrenin 27 Mayıs darbesine ve onunla bağdaştırdığı CHP'ye karşı verdiği bir tepki olarak görülmektedir. Ayrıca çevre güçleri temsil ettikleri varsayılan YTP, CKMP ve AP'nin toplam oy oranı Millet Meclisi seçimlerinde merkezi temsil eden CHP'den fazla olmuştur. Bu da çevre partilerin oy üstünlüğünün giderek arttığını göstermiştir¹⁶¹.

1965 seçimlerinde ilk defa bir sol parti, Türkiye İşçi Partisi (TİP) oyların % 3'ünü alarak parlamentoya girmeyi başarmıştır. TİP'in ve CMKP'nin liderliğine seçilerek onu Türk milliyetçisi bir partiye dönüştüren Alparslan Türkeş'in liderliğindeki, yeni ismiyle Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) parlamentoya girmesi, merkez-çevre bölünmesine, ideolojik veya sınıfsal unsurların eklenmesinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. 1971-1973 ara rejim döneminin ardından yapılan 14 Ekim 1973

¹⁶⁰ "Türkiye'de Siyasal Partilerin Ortaya Çıkışı", <http://tarihbilgi.org/turkiyede-siyasal-partilerin-ortaya-cikisi>. (02.05.2018).

¹⁶¹ Özbudun, *a.g.e.*, ss. 36-37.

milletvekili seçimleri, merkez-sağın bölünmesinin de etkili olmasıyla parti sistemi tablosunda önemli değişiklikler oluşturarak CHP'yi birinci parti konumuna getirmiştir. 1973-1977 yılları arası dönemde ise, Türk parti sisteminde merkez-çevre bölünmesinden sınıfsal bir bölünmeye doğru yeni bir seçim saflaşması kendini göstermiştir¹⁶².

12 Eylül 1980 sonrasında ise, Türkiye'nin siyasal yaşamında tam anlamıyla bir normalleşmenin meydana gelmesi uzun yıllar almıştır. Şeklen de olsa siyasi hayatın normalleşmesi 6 Kasım 1983 tarihli Genel Seçimler ile mümkün olabilmiştir. Bu seçimler öncesinde dönemin şartlarında kurulabilen partiler ise, Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Halkçı Parti (HP), Sosyal Demokrasi Partisi (SDP), Refah Partisi (RP), Büyük Türkiye Partisi (BTP), Anavatan Partisi (ANAP) ve Doğru Yol Partisi (DYP) olmuştur. Ancak bu partilerden sadece ANAP, MDP ve HP seçimlere katılmış ve seçim sonucunda Turgut Özal'ın başkanı olduğu ANAP tek başına iktidara gelmiştir¹⁶³.

Takvimler 29 Kasım 1987 tarihini gösterdiğinde, Türkiye çok partili dönem sonrası yapılan genel seçimlerin hiçbirinde elde edemediği katılımı bu tarihteki seçimde elde etmiş ve seçimlere katılım oranı % 92,38 olarak gerçekleşmiştir. DYP, Demokratik Sol Parti (DSP), Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SDHP), Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP), ANAP ve RP seçime katılan başlıca partiler olmuşlardır. ANAP bu seçim sonrası tekrar birinci olmuştur¹⁶⁴.

Bu süreç sonrası Türkiye'de 10 Ekim 1991 Genel Seçimleri ile ANAP dönemi kapanmış, koalisyon hükümetleri dönemi başlamıştır. 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan seçimler sonrası ise, Erbakan başkanlığındaki RP birinci olmuş, CHP bu seçimin kaybedenleri arasına girmiştir. Doksanlı yıllar içerisindeki seçimler göz önüne alındığında, halkın en yoğun ilgisi 18 Nisan 1999 Genel Seçimi olmuştur. 1999 seçiminde DSP, MHP, Fazilet Partisi (FP), ANAP, CHP ve DYP yer almıştır. Bu seçimde Ecevit başkanlığındaki DSP galip gelmiş, Türkiye'de uzun bir süreç sonrasında tekrar sol bir parti en yüksek oy oranıyla parlamentoda yer almıştır. 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerine gelindiğinde ise, bu seçimlerde Türkiye'nin siyasal yaşamına yeni giren Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ve Genç Parti'nin (GP) kendinden söz

---

¹⁶² Özbudun, *a.g.e.*, ss. 37-40.

¹⁶³ Okan Yüksel, "12 Eylül 1980'den Günümüze Türkiye", <http://politikakademi.org/2011/09/12-eylul-1980den-gunumuze-turkiye>, s. 1. (02.05.2018).

¹⁶⁴ Okan Yüksel, *a.g.e.*, s. 1. (02.05.2018).

ettirmeye başladığı görülmüştür. Nitekim seçimlerin sonucunda AK Parti tek başına iktidar olmuş, böylece Türkiye’de koalisyon hükümetleri dönemi de son bulmuştur. Seçim sonrası DYP, FP, ANAP ve DSP gibi Türkiye’nin siyasal hayatında önemli bir yere sahip olan partiler, buldukları konumlarını büyük ölçüde yitirmiştir. 2002 Genel Seçimleri sonrasında yapılan 22 Temmuz 2007 Genel Seçiminin galibi yine AK Parti olmuştur. Bu seçimlerde CHP, MHP ve bağımsız adaylar göstererek dolaylı yoldan % 10 seçim barajını geçen DTP, parlamentoda kendine yer bulurken, DP ve GP barajı aşamayan partiler olmuştur¹⁶⁵.

12 Haziran 2011 Genel Seçiminde en fazla oy oranının sahibi olarak AK Parti tekrar tek başına iktidar olmuş, CHP en yüksek ikinci oy oranını elde ederek ana muhalefete gelmiş, ardından MHP en yüksek üçüncü oy oranını almış ve bağımsız kanat ise, dördüncü olarak en yüksek oy alan kesimi oluşturmuştur¹⁶⁶.

7 Haziran 2015 Genel Seçiminde AK Parti % 40,66’sı ile oyların yine en yüksek kısmına sahip olurken, CHP oyların % 25,13’ünü; MHP % 16,45’ini ve kendini bu seçimlerle gösteren Halkların Demokratik Partisi (HDP) % 12,96’sını almıştır¹⁶⁷. AK Parti oyların en yüksek kısmını almasına rağmen aldığı oy oranı, parlamentoda tek başına iktidar olmak için yeterli olmamıştır. Partiler seçim sonucunda koalisyon için birbirleriyle görüşmeler yapmış, ancak anlaşamamaları neticesinde tekrar bir seçime gidilmiştir. 1 Kasım 2015 Genel Seçimi sonucunda oyların % 49,32’sine sahip olan AK Parti tek başına iktidar olma yolundaki hedefine ulaşmış, CHP % 25,56 ile ana muhalefet konumunu korumuştur. Aynı zamanda, MHP ve HDP parlamentoya girmeyi başarmıştır¹⁶⁸.

Türkiye’de bugün itibariyle faaliyette olan siyasi partilerin sayısı 87’dir¹⁶⁹. Ancak bu çalışmada 1 Kasım 2015 Genel Seçimine katılan 16 siyasi parti ele alınacaktır. Bu partiler Millet Partisi (MP), Vatan Partisi (VATAN), CHP, Hak ve Özgürlükler Partisi (HAK-PAR), Saadet Partisi (SP), DSP, Demokrat Parti (DP),

---

¹⁶⁵ Okan Yüksel, “12 Eylül 1980’den Günümüze Türkiye”, <http://politikakademi.org/2011/09/12-eylul-1980den-gunumuze-turkiye>. (02.05.2018).

¹⁶⁶ YSK(Yüksek Seçim Kurulu), “24.Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonucu”, <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2011MilletvekiliSecimi/turkiye/milletvekilisayisi.pdf>. (02.05.2018).

¹⁶⁷ YSK, “25. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonucu”, <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/7Haziran2015/KesinSecimSonuclari/ResmiGazete/A.pdf>. (02.05.2018).

¹⁶⁸ YSK, “26.Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonucu”, <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-A.pdf>. (02.05.2018).

¹⁶⁹ Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, “ Türkiye’de Faaliyette Olan Siyasi Partiler”, <https://www.yargitaycb.gov.tr/sayfa/faaliyette-olan-siyasi-partiler/documents/SPartiler20062018.pdf>. (08.07.2018).

Bağımsız Türkiye Partisi (BTP), MHP, Halkın Kurtuluş Partisi (HKP), Liberal Demokrat Parti (LDP), HDP, Büyük Birlik Partisi (BBP), AK Parti, Komünist Parti (KP) ve DYP olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁷⁰.

2. Araştırmanın Metodu

Bu çalışma, Türkiye'deki siyasi partilerin resmi web sitelerini e-demokrasi bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın temel araştırma sorusu Türkiye'de siyasi partilerin seçmen ile ilişkilerini geliştirmek ve demokrasiyi güçlendirmek için web sitelerini ne ölçüde kullandıklarıdır.

Çalışmada, BİT temelli bir araç olarak web sitelerine odaklanılmasının temel sebebi, web sitelerinin bir organizasyonun sanal dünyada en görünür yüzü olması, web sitelerinin dünyada internetin olduğu her yerde herkes tarafından kolay ulaşılabilirliği özelliğinin bulunması nedeniyle taraflar arası iletişimi güçlendirebilmesi, verilmek istenilen her türlü bilgiyi saniyeler içinde güncel bir şekilde erişilebilir hale getirebilmesi, geleneksel katılım yollarını tamamlayıcı nitelikte işlev göreceği yeni katılım imkânlarına zemin hazırlamasıdır.

Araştırma, üç aşamada yürütülmüştür:

1. Siyasi partilerin resmi web sitelerini tespit etmek,
2. İçerik analizinden yararlanarak, siyasi partilerin resmi web sitelerinden verileri toplamak,
3. Belirlenen kriterler doğrultusunda, siyasi partilerin web sitelerinin e-demokrasi açısından analiz etmek.

Daha önceden belirtildiği gibi, Türkiye'de faaliyette bulunan 87 siyasal parti bulunmaktadır. Ancak, bu çalışmada 1 Kasım 2015 Genel Seçimine katılan sadece 16 siyasi parti araştırmaya dahil edilmiştir. Tablo 2 araştırma kapsamındaki siyasal partileri ve resmi web sitelerini göstermektedir. Söz konusu siyasal partilerin resmi web sitelerinin içerikleri, belirlenen kriterler bağlamında değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, araştırmada içerik analizi yöntemi benimsenmiştir.

---

¹⁷⁰ YSK, *a.g.r.*, <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-A.pdf>. (02.05.2018).

Siyasi partilerin resmi web sitelerinin içeriklerini e-demokrasi bağlamında değerlendirmek için hazırlanan kriterler üç ana kategori altında gruplandırılmıştır. Bu gruplandırmada OECD'nin geliştirdiği e-demokrasi modelindeki kategoriler esas alınmıştır. Bunlar “bilgi sunumu”, “etkileşim” ve “e-katılım”dır. İçerik analizi için kullanılan kriterler geliştirilirken genelde siyaset ve internet ilişkisine özelde siyasi partiler ve web sitelerine odaklanan literatürdeki çalışmalardan yararlanılmıştır.

İlgili literatürdeki bazı çalışmalar e-demokrasi veya e-katılım açısından web sitelerini incelerken hem genel bir perspektif vermekte hem de yukarıda bahsedilen kategorilere ilişkin kriterleri genel olarak içerisinde kapsamaktadır. Örneğin, Sobacı Türkiye’de e-katılım açısından parlamento web sitesini analiz ederken, katılımın bir gereği ve zemini olan bilgi sunmaya dair kriterleri de gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, bazı çalışmalardan hem genel bir perspektif elde etme hem de her üç kategorideki kriterlerin geliştirilmesi açısından yararlanılmıştır. Schwitzer’in iki farklı dönemde ulusal seçimlerde Almanya’daki siyasal partilerin web sitelerine odaklandığı iki farklı çalışma¹⁷¹, Sobacı’nın¹⁷² çalışması, Sobacı, Köseoğlu ve Karkın’ın¹⁷³ çalışması ve Çalışır’ın¹⁷⁴ çalışması bunlara örnek olarak verilebilir. Bunun yanı sıra, Lilleker ve Jackson’ın Web 2.0’ın İngiltere’de 2010 Genel Seçimlerindeki etkisine odaklandığı çalışmasından bilgi sunumu kategorisindeki kriterler geliştirilirken¹⁷⁵; Newell’in¹⁷⁶ İtalya’daki siyasal partilerin web sitelerine odaklandığı çalışmasından ve Lilleker ve Jackson’ın İngiltere’deki siyasal partilerin web sitelerine katılım açısından odaklandığı diğer bir çalışmasından katılım kategorisindeki kriterler belirlenirken¹⁷⁷ faydalanılmıştır. Ayrıca, Norris’in Avrupa Birliği üyesi olan 15 ülkede vatandaş ile siyasal partiler

---

¹⁷¹ Eva Johanna Schwitzer, “Normalization 2.0: A longitudinal analysis of German online campaigns in the national elections 2002–9”, *European Journal of Communication*, Vol: 26, No:4, 2011, s. 325, Eva Johanna Schwitzer, “Innovation or Normalization in E-Campaigning? A Longitudinal Content and Structural Analysis of German Party Websites in the 2002 and 2005 National Elections”, *European Journal of Communication*, Vol:23, No:4, 2008, ss. 467-468.

¹⁷² Mehmet Zahid Sobacı, “What the Turkish Parliamentary Web Site Offers To Citizens In Terms Of E-Participation: A Content Analysis”, *Information Polity*, No:15, 2010, ss. 237.

¹⁷³ Mehmet Zahid Sobacı, Özer Köseoğlu & Naci Karkın, *Belediyelerde Sosyal Medya*, İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, 2015, ss. 39-44.

¹⁷⁴ Gülsüm Çalışır, “Siyasi Partilerin Web Siteleri Üzerine Bir Araştırma: 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri”, *Global Media Journal TR Edition*, Cilt:6, No:11, 2015, s. 168.

¹⁷⁵ Daren G. Lilleker & Nigel A.Jackson, “Towards a More Participatory Style of Election Campaigning: The Impact of Web 2.0 on the UK 2010 General Election”, *Policy & Internet*, Vol:2, No:3, 2010, s. 79.

¹⁷⁶ James L.Newell, "Italian Political Parties on the Web", *Press / Politics*, Vol:6 No:4, 2001, s. 67.

¹⁷⁷ Daren G. Lilleker & Nigel A.Jackson, "Building an Architecture of Participation? Political Parties and Web 2.0 in Britain", *Journal of Information Technology & Politics*, No.6, 2009, s. 240.

arasındaki etkileşim açısından siyasi partilerin web sitelerini incelediği çalışmadan¹⁷⁸ etkileşim kategorisindeki kriterler geliştirilirken yararlanılmıştır. Tablo 3'te siyasi partilerin web sitelerinin içerik analizinde kullanılan kriterler detaylı bir şekilde gösterilmektedir.

Tablo 2: Değerlendirmeye Alınan Siyasi Partiler ve Siyasi Partilerin Resmi Web Site Adresleri

Siyasi Partiler	Web Site Adresleri
Adalet ve Kalkınma Partisi	http://www.akparti.org.tr
Cumhuriyet Halk Partisi	https://www.chp.org.tr
Milliyetçi Hareket Partisi	http://www.mhp.org.tr
Halkların Demokratik Partisi	http://www.hdp.org.tr
Saadet Partisi	http://www.saadet.org.tr
Vatan Partisi	http://www.vatanpartisi.org.tr
Büyük Birlik Partisi	https://www.bbp.org.tr
Hak ve Özgürlükler Partisi	https://www.hakpar.org.tr
Halkın Kurtuluş Partisi	https://www.kurtuluspartisi.org
Demokrat Parti	http://www.dp.org.tr
Komünist Parti	https://www.kp.org.tr
Bağımsız Türkiye Partisi	http://www.btp.org.tr
Demokratik Sol Parti	http://www.dsp.org.tr
Liberal Demokrat Parti	http://www.ldp.org
Millet Partisi	http://www.milletpartisi.org.tr
Doğru Yol Partisi	http://www.dyp.com.tr

¹⁷⁸ Pippa Norris, "Preaching To The Converted?", *Party Politics*, Vol:9, No:1, 2003, s. 31.

“Bilgi Sunumu” kategorisi altında siyasi partilerin kendilerine dair genel bilgileri, varsa siyasi partinin sahip olduğu milletvekillerine ilişkin bilgileri, parti organları hakkındaki bilgileri seçmene sunup sunmadığını ve partilerin sahip olduğu önemli siyasal ve hukuksal metinleri ve parti belgelerini, bilgilendirici web yayını ve videolarını seçmenin erişimine açıp açmadığını analiz etmeye yönelik kriterler yer almaktadır. Araştırmada milletvekillerine ilişkin bilgi sunumuna yönelik kriterler sadece parlamentoda milletvekiline sahip partilere uygulanmıştır. Dolayısıyla, “bilgi sunumu” kategorisi açısından parlamentoda sandalye sahibi olan AK Parti, CHP, MHP ve HDP için kriter listesinde 22 kriter varken, diğer partiler 19 kriter açısından değerlendirilmiştir.

Siyasi parti ile ilgili genel bilgiler alt kategorisinde, ilgili siyasi partinin web sitesinde partinin tarihçesi, bir siyasi partinin yerine getirdiği işlevlere, partinin vizyonuna, parti projelerine, partinin yapmış olduğu faaliyetler ile ilgili istatistiklere ilişkin seçmene bilgi sunumuna odaklanılmıştır. Ayrıca, siyasi partinin web sitesinde parti ile ilgili bir haber bölümünün olup olmadığına bakılmıştır. Bunun yanı sıra, parti web sitelerinde parti genel başkanının fikir ve görüşlerinin yer aldığı bir bölüme yer verilip verilmediği incelenmiştir.

Siyasi partiye mensup milletvekilleri hakkında bilgiler alt kategorisi altında parlamentoda milletvekiline sahip siyasi partilerin web sitelerinde, milletvekillerinin güncel listesine, parti milletvekillerinin biyografisine ve iletişim bilgilerine dair bilgi sunup sunmadığı değerlendirilmiştir.

Parti organları hakkında bilgiler alt kategorisinde, siyasi partilerin web sitelerinde partinin organlarının tam listesinin var olup olmadığına bakılmış, partinin organlarının görev tanımına ve her parti organının iletişim bilgilerine yer verilip verilmediğine göre değerlendirme yapılmıştır.

Partilerin önemli siyasal ve hukuksal metinlerine ve parti belgelerine erişim alt kategorisinde, siyasi partinin web sitesinde parti tüzüğünü, parti programını, parti yönetmeliğini, parti seçim beyannamelerini ve partinin gelir-gider tablolarını seçmenin erişimine açıp açmadığına odaklanılmıştır.

Tablo 3: Siyasi Partilerin Resmi Web Sitelerinin Analizinde Kullanılan Kriterler¹⁷⁹

Siyasi Partilerin Resmi Web Sitelerinin İçerik Analizinde Kullanılan Kriterler
I. BİLGİ SUNUMU
A. Parti İle İlgili Genel Bilgiler
Partinin Tarihçesi Hakkında Bilgi
Partinin İşlevlerine Genel Bakış
Partinin Vizyonu
Parti Projeleri
Parti Faaliyetleri İle İlgili İstatistikler
Parti İle İlgili Haber Portalı
Genel Başkan
B. Partiye Mensup Milletvekilleri Hakkında Bilgiler
Parti Milletvekillerinin Güncel Listesi
Parti Milletvekilleri Hakkında Biyografik Bilgiler
Parti Milletvekilleri Hakkında İletişim Bilgileri
C. Parti Organları Hakkında Bilgiler
Parti Organlarının Tam Listesi
Parti Organlarının Görev Tanımı
Parti Organlarının İletişim Bilgileri
D. Önemli Hukuk Metinleri Ve Parti Belgelerine Erişim
Parti Tüzüğü
Parti Yönetmeliği
Parti Programı
Parti Seçim Beyannameleri
Gelir - Gider Tabloları
E. Web Yayını ve Videolar
Parti Bültenleri
Partinin Sahip Olduğu Diğer Sitelere Bağlantı
Partinin Güncel Meseleler Hakkında Görüşleri
Anadil Olmayan Diğer Dillerde Web Sitesi
II. ETKİLEŞİM
Görüş ve Önerileriniz Alanı
Bilgi Talebi
E-Dilekçe ve Şikâyetler
Parti Üyeleriyle Çevrimiçi Sohbet
III. E-KATILIM
Çevrimiçi Anket Alanı
Çevrimiçi Bağış Toplama
Çevrimiçi Üyelik
Gönüllü Ol Alanı
Sosyal Medya Araçları

¹⁷⁹ Lilleker & Jackson, *a.g.m.*, 2010, s. 79, Newell, *a.g.m.*, s. 67, Schwitzer, *a.g.m.*, 2008, ss. 467-468, Lilleker & Jackson, *a.g.m.*, 2009, s. 240, Norris, *a.g.m.*, 2003, s. 31, Schwitzer, *a.g.m.*, 2011, s. 325, Çalışır, *a.g.m.*, s. 168, Sobacı, Köseoğlu & Kıran, *a.g.e.*, 2015, ss. 39-44, Sobacı, *a.g.m.*, 2010, s. 234.

“Bilgi Sunumu” bağlamında, web yayını ve linkler alt kategorisi altında, siyasi partilerin web sitelerindeki web yayını ve linkler üzerinden bir analiz yapılmıştır. Bu alt kategoride web sitelerinde parti bültenlerinin bulunup bulunmadığına, partinin sahip olduğu diğer web sitelerine bir bağlantı bölümünün olup olmadığına, siyasi partilerin web sitelerinde güncel meseleler hakkında görüşlerine yer verilip verilmediğine bakılmıştır. Ayrıca, partilerin web sitelerinin diğer dillerde versiyonlarının olup olmadığı da dikkate alınmıştır.

“Etkileşim” ana kategorisi altında, siyasi partilerin web sitelerinde, görüş ve önerilerini sunabileceği bir mesaj alanı aracılığıyla seçmenlerin parti yetkilileri ile etkileşime geçme imkânının olup olmaması incelenmiştir. Ayrıca, siyasi partilerin web sitelerinde bilgi talebi için bir bölümün yer alıp almadığına ve web sitesi üzerinde e-dilekçe ve şikâyet alanının olup olmadığına bakılmıştır. Bunun yanı sıra, bu kategori altında parti üyeleriyle web sitesi üzerinden çevrimiçi sohbet imkânının olup olmadığı da değerlendirmeye alınmıştır.

“E-Katılım” ana kategorisinde ise, siyasi partilerin web sitelerinde çevrimiçi anketin, çevrimiçi bağış imkânının, çevrimiçi üyelik fırsatının ve gönüllü olma alanının olup olmadığı incelenmiştir. Ayrıca, web sitesi üzerinden sosyal medya araçlarına erişim imkânının bulunup bulunmadığı da dikkate alınmıştır. Sosyal medya araçları olarak Türkiye’de en yaygın şekilde kullanılan Facebook ve Twitter esas alınarak, web sitesinde siyasi partilerin sosyal medya araçlarının ikonlarının bulunması ve aktif olarak çalışması, partilerin sosyal medya araçları kriterini sağlaması yönüyle yeterli görülmüştür.

Siyasi partilerin resmi web sitelerinin içerikleri, her bir kriter için ayrıca değerlendirilmiştir. Her bir kritere karşılık gelen içeriğin güncelliği ve zenginliği de esas alınarak, siyasi partiler kriterleri karşılama düzeylerine göre bir puanlamaya tabi tutulmuştur. Bu puanlama şu şekildedir:

Siyasi partiler belirlenen kriterleri;

- Tam olarak karşılıyorsa, 1 Puan;
- Kısmi olarak karşılıyorsa, 0,5 Puan
- Hiç karşılamıyorsa, 0 Puan verilmiştir.

Bu puanlama sonucunda, her siyasi parti bir genel toplam puan elde etmiştir. Başka bir deyişle, her bir siyasi parti için bir e-demokrasi skoru elde edilmektedir. Her partinin elde ettiği bu genel toplam puan, partilerin web sitelerinde e-demokrasi açısından birtakım gereklilikleri ne derece benimsediğini nicel olarak ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu puan partinin seçmen ile etkileşim gücüne ve seçmenleri parti politikası ve işleyişine ne düzeyde dahil ettiğine dair ipuçları vermektedir. Araştırma kapsamındaki siyasi partilerin web site içerik analizi 1 Nisan – 1 Haziran 2018 döneminde gerçekleştirilmiştir.

3. Bulgular

Bu başlık altında siyasi partilerin web sitelerinin içerik analizinden elde edilen bulgular, öncelikle partilerin genel görünümü açısından, ardından “bilgi sunumu”, “etkileşim” ve “e-katılım” olmak üzere her bir ana kategori açısından ele alınabilir.

3.1.Siyasi Partilerin E-Demokrasi Açısından Genel Görünümü

Tablo 4’te görülebileceği gibi, siyasal partilerin web siteleri üzerinden yapılan analiz neticesinde en yüksek e-demokrasi puanını AK Parti almıştır. 31 puan üzerinden 20 puan alan AK Parti’nin başarı oranı % 64,51’dir. E-demokrasi başarı oranları itibariyle AK Parti’yi sırasıyla CHP (% 58,06), VATAN (% 55,35), MHP (% 46,77) ve HDP (% 38,70) izlemektedir. Bu noktada, VATAN’ın parlamentoda milletvekili olmadığı için 28 puan üzerinden 15,5 puan aldığı unutulmamalıdır. E-demokrasi açısından en başarısız parti ise, % 14,28 oranı ile HKP olmuştur.

Araştırma kapsamına giren siyasi partilerin e-demokrasi açısından ortalama başarı oranı % 35 olmuştur. Bu bağlamda, ortalamanın üzerinde olan partiler AK Parti (% 64,51); CHP (% 58,06); MHP (% 46,77); HDP (% 38,70) ve VATAN (% 55,35) olmuştur. Genel ortalamanın altında kalan partiler ise SP (% 32,14); BBP (% 21,42); HAK-PAR (% 30,35); HKP (% 14,28); DP (% 32,14); KP (% 26,78); BTP (% 32,14); DSP (% 32,14); LDP (% 16,07); MP (% 23,21) ve DYP (% 28,57) ’dir.

Tablo 4: Siyasi Partiler ve E-Demokrasi Puanları

PARTİLER	KRİTERLER				Genel Toplam Puanı	Yüzdelik Oranı
	BİLGİ SUNUMU	ETKİLEŞİM	E-KATILIM			
AK Parti	16,5 (22) / %75	2,5 (4) / %62,5	1 (5) / %20		20 (31)	%64,51
CHP	15,5 (22) / %70,45	1 (4) / %25	1,5 (5) / %30		18 (31)	%58,06
MHP	12 (22) / %54,54	1 (4) / %25	1,5 (5) / %30		14,5 (31)	%46,77
HDP	11 (22) / %50	0 (4) / %0	1 (5) / %20		12 (31)	%38,70
SP	8 (19) / %42,10	0 (4) / %0	1 (5) / %20		9 (28)	%32,14
VATAN	11 (19) / %57,89	2 (4) / %50	2,5 (5) / %50		15,5 (28)	%55,35
BBP	4 (19) / %21,05	1 (4) / %25	1 (5) / %20		6 (28)	%21,42
HAK-PAR	6,5 (19) / %34,21	0 (4) / %0	2 (5) / %40		8,5 (28)	%30,35
HKP	4 (19) / %21,05	0 (4) / %0	0 (5) / %0		4 (28)	%14,28
DP	7,5 (19) / %39,47	1 (4) / %25	0,5 (5) / %10		9 (28)	%32,14
KP	5,5 (19) / %28,94	1 (4) / %25	1 (5) / %20		7,5 (28)	%26,78
BTP	7 (19) / %36,84	0 (4) / %0	2 (5) / %40		9 (28)	%32,14
DSP	7,5 (19) / %39,47	0 (4) / %0	1,5 (5) / %30		9 (28)	%32,14
LDP	3 (19) / %15,78	0 (4) / %0	1,5 (5) / %30		4,5 (28)	%16,07
MP	5,5 (19) / %28,94	0 (4) / %0	1 (5) / %20		6,5 (28)	%23,21
DYP	6,5 (19) / %34,21	1 (4) / %25	0,5 (5) / %10		8 (28)	%28,57
Toplam	131 (316) / %41,45	10,5(64)/%16,40	19,5(80) / %24,37		161 (460)	%35
Ortalama	8,1875	0,65625	1,21875		10,0625	

Tablo 4'te görülebileceği gibi, siyasi partilerin en başarılı olduğu kategori bilgi sunma kategorisidir. Bu kategoride partilerin başarı oranı % 41,45'tir. Bilgi sunma kategorisinde en başarılı parti AK Parti (% 75) iken; en başarısız parti % 15,78 oranı ile LDP'dir. Bilgi sunma kategorisi açısından partilerin ortalama başarı puanı 8,18'dir. Bu durumda, SP, BBP, HAK-PAR, HKP, DP, KP, BTP, DSP, LDP, MP ve DYP ortalamanın altında kalmaktadır. AK Parti, CHP, MHP ve HDP ise ortalamanın üzerindedir.

Siyasi partilerin en başarısız olduğu kategori etkileşim kategorisidir. Bu kategoride partilerin başarı oranı % 16,40 iken, ortalama başarı puanı 0,65'tir. Etkileşim kategorisinde yine AK Parti (% 62,5) en başarılı partidir. Bu kategoride başarısız partiler ise oldukça çoktur. Etkileşim kategorisi açısından HDP, SP, HAK-PAR, HKP, BTP, DSP, LDP ve MP ortalama başarı puanının altında kalmaktadır. Bu partiler etkileşim kategorisinden hiç puan alamamışlardır.

E-Katılım kategorisi açısından ise, siyasi partilerin başarı oranı % 24,37 ve ortalama başarı puanı 1,21'dir. Bu kategoride en başarılı parti VATAN (% 50) iken; en başarısız parti hiçbir kriteri karşılayamayan HKP'dir. Ortalama başarı puanı esas alındığında, CHP, MHP, VATAN, HAK-PAR, BTP, DSP ve LDP ortalamanın üzerinde kalırken, AK Parti, HDP, SP, BBP, HKP, DP, KP, MP ve DYP ortalamanın altında kalmaktadır.

3.2. E-Demokrasi Kategorileri Açısından Analiz

Çalışmadan elde edilen bulguları, bir de e-devlet kategorileri açısından değerlendirmekte fayda vardır. Çünkü bu tarz bir değerlendirme siyasi partilerin e-demokrasi puanlarını yükseltmeleri bakımında hangi adımları atması gerektiğine dair ipuçlarını verme potansiyeline sahiptir. Tablo 5, araştırma kapsamına giren siyasi partilerin e-demokrasi puanlarını kategoriler açısından detaylı bir şekilde göstermektedir.

Tablo 5: Siyasi Partiler, Kategoriler ve Puanlar

KRİTERLER	SİYASİ PARTİLER															
	AK Parti	CHP	MHP	HDP	SP	VATAN	BBP	HAK-PAR	HKP	DP	KP	BTP	DSP	LDP	MP	DYP
1. BİLGİ / BİLGİ SUNUMU																
A. Parti İle İlgili Genel Bilgiler																
Partinin Tarihiçesi Hakkında Bilgi	0	1	0	0	0	0	0	0,5	0	1	0	0	1	0	1	0
Partinin İşlevlerine Genel Bakış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Partinin Vizyonu	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Parti Projeleri	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0	0	0,5	0
Parti Faaliyetleri İle İlgili İstatistikler	1	0,5	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Parti İle İlgili Haber Portalı	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,5	0,5	0,5	0,5	1
Genel Başkanın	1	1	1	0	0,5	1	0	0,5	0	1	0	1	1	0	0,5	0,5
B. Partiyeye Mensup Milletvekilleri Hakkında Bilgiler																
Parti Milletvekillerinin Güncel Listesi	1	1	1	1												
Parti Milletvekilleri Hakkında Biyografik Bilgiler	1	1	1	0												
Parti Milletvekilleri Hakkında İletişim Bilgileri	0	1	0	0												
C. Parti Organları Hakkında Bilgiler																
Parti Organlarının Tam Listesi	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0	1
Parti Organlarının Görev Tanımı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Parti Organlarının İletişim Bilgileri	0	1	0	0	0	1	0	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0
D. Önemli Hukuk Metinleri Ve Parti Belgelerine Erişim																
Parti Tüzüğü	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	1	1
Parti Yönetmeliği	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Parti Programı	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Parti Seçim Beyannameleri	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0,5	0	1	1	0	0	1
Gelir - Gider Tabloları	0,5	0	0	0	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
E. Web Yayımları ve Videolar																
Parti Bültenleri	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Partinin Sahip Olduğu Diğer Sitelere Bağlantı	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Partinin Güncel Meseleler Hakkında Görüşleri	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,5	1	1	0,5	1	1
Anadil Olmayan Diğer Dillerde Web Sitesi	1	0	1	1	0	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
2. ETKİLEŞİM																
Görüş ve Önerileriniz Alanı	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1
Bilgi Talebi Alanı	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
E-Dilekçe ve Şikâyetler Alanı	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Parti Üyeleriyle Çevrimiçi Sohbet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3. E-KATILIM																
Çevrimiçi Anket Alanı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çevrimiçi Bağış Toplama	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0
Çevrimiçi Üyelik	0	0,5	0,5	0	0	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0	0
Gönüllü Ol Alanı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Sosyal Medya Araçları	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0,5	1	1	0,5	1	1	0,5
Toplam:	20	18	14,5	12	9	15,5	6	8,5	4	9	7,5	9	9	4,5	6,5	8

3.2.1. Bilgi Sunumu Açısından Elde Edilen Bulgular

Siyasi partilerin en başarılı olduğu kategori “bilgi sunma” kategorisidir. Bu kategori altında yer alan bazı kriterler partilerin büyük çoğunluğu tarafından karşılanmaktadır. Başka bir deyişle, bazı ortak uygulamaların siyasi partilerin web sitelerinde yer aldığından söz edilebilir. Örneğin, araştırma kapsamına giren hemen hemen bütün siyasi partilerin web sitesinde parti organlarının listesini, parti programını ve parti tüzüğünü bulabilmek mümkündür. Haber portalı ve “genel başkandan” uygulamalarına neredeyse tüm partiler web sitelerinde yer vermiştir. Mevcut durumda parlamentoda sandalye sahibi olan siyasi partiler milletvekilleri listesi ve milletvekillerine dair biyografik bilgiyi sunmaktadır. Tablo 6, bilgi sunumu kategorisi açısından partilerin aldığı puanları detaylı bir şekilde göstermektedir.

Bununla birlikte, bu kategori altında seçmene sunulmayan çok önemli bilgiler söz konusudur. Partinin kimliğinin tanımlanmasında çok önemli bilgiler olan parti tarihçesine, parti misyon ve vizyonuna, parti projelerine dair web siteleri aracılığıyla bilgi sunmada eksiklikler vardır. Partilerin önemli bir işlevi seçmenlerin eğitilmesidir. Bu amaca hizmet edecek olan bazı bilgiler (örneğin, partilerin siyasal sistemdeki rolü ve işlevlerine dair genel bilgiler veya parti organlarının görev tanımları gibi) seçmene gereği gibi sunulmamaktadır. Yine, parti-seçmen ilişkisinin güçlendirilmesinin zeminini teşkil edecek milletvekilleri ve parti birimlerinin iletişim bilgilerinin sunulmasında da problemler yaşanmaktadır. Ayrıca, siyasetin finansmanı ve partilerin mali şeffaflığı açısından çok önemli olan bütçelerin neredeyse hiçbir parti tarafından web sitesinde seçmenin erişimine açılmadığı görülmektedir.

Bilgi sunma kategorisi açısından ortaya çıkan bu tablo çerçevesinde, siyasi partilerin en başarılı olduğu kategori bilgi sunma kategorisi olmakla birlikte, bu kategori altında demokrasinin güçlenmesi bakımından mutlak surette sunulması gereken çok temel ve genel bilgilerin bile sistematik bir şekilde seçmene sunulmadığı anlaşılmaktadır.

Bilgi sunma kategorisi partiler açısından değerlendirildiğinde, daha önceden belirtildiği gibi, en başarılı parti olarak AK Parti karşımıza çıkmaktadır. AK Parti web sitesinde partinin tarihçesine ve bir partinin siyasal sistemde yerine getirdiği işlevlere ait bilgiye rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, partinin vizyonu ve parti projelerine dair bilgiler ve parti faaliyetleri ile ilgili istatistikler seçmene sunulmaktadır. Parti ile ilgili

haberlerin bulunduğu haber alanı ve partinin genel başkanına ait bölüm de AK Parti web sitesinde yer almaktadır. AK Parti, parti ile ilgili genel bilgiler başlığı altında en fazla kriteri karşılayan partidir.

Tablo 6: Bilgi Sunumuna Ait Kriterler ve Puanlar

KRİTERLER	SİYASİ PARTİLER															
	AK Parti	CHP	MHP	HDP	SP	VATAN	BBP	HAK-PAR	HKP	DP	KP	BTP	DSP	LDP	MP	DYP
A. Parti İle İlgili Genel Bilgiler																
Partinin Tarihiçesi Hakkında Bilgi	0	1	0	0	0	0	0	0,5	0	1	0	0	1	0	1	0
Partinin İşlevlerine Genel Bakış	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Partinin Vizyonu	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Parti Projeleri	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0	0	0,5	0
Parti Faaliyetleri İle İlgili İstatistikler	1	0,5	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Parti İle İlgili Haber Portalı	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,5	0,5	0,5	0,5	1
Genel Başkanın	1	1	1	0	0,5	1	0	0,5	0	1	0	1	1	0	0,5	0,5
B. Partiyeye Mensup Milletvekilleri Hakkında Bilgiler																
Parti Milletvekillerinin Güncel Listesi	1	1	1	1												
Parti Milletvekilleri Hakkında Biyografik Bilgiler	1	1	1	0												
Parti Milletvekilleri Hakkında İletişim Bilgileri	0	1	0	0												
C. Parti Organları Hakkında Bilgiler																
Parti Organlarının Tam Listesi	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0	1
Parti Organlarının Görev Tanımı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Parti Organının İletişim Bilgileri	0	1	0	0	0	1	0	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0
D. Önemli Hukuk Metinleri Ve Parti Belgelerine Erişim																
Parti Tüzüğü	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	1	1
Parti Yönetmeliği	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Parti Programı	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Parti Seçim Beyannameleri	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0,5	0	1	1	0	0	1
Gelir - Gider Tabloları	0,5	0	0	0	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
E. Web Yayını ve Videolar																
Parti Bültenleri	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Partinin Sahip Olduğu Diğer Sitelere Bağlantı	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Partinin Güncel Meseleler Hakkında Görüşleri	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,5	1	1	0,5	1	1
Anadil Olmayan Diğer Dillerde Web Sitesi	1	0	1	1	0	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
Toplam:	16,5	15,5	12	11	8	11	4	6,5	4	7,5	5,5	7	7,5	3	5,5	6,5

Partinin parlamentoda sahip olduğu milletvekillerinin güncel listesi ve biyografik bilgilerine parti web sitesi aracılığıyla ulaşılmaktayken, milletvekillerinin iletişim bilgileri web sitesinde sunulmamaktadır. AK Parti web sitesinde parti organlarının tam listesi yer almaktayken, parti organlarının görev tanımı ve her parti organının iletişim bilgileri bulunmamaktadır.

AK Parti web sitesinde parti tüzüğü, parti yönetmeliği, parti programı ve parti seçim beyannameleri kriterleri tam olarak karşılanmaktadır. Ancak parti web sitesinde “gelir-gider” başlığı altında sadece 2016 yılına ait gelir-gider bilgilerine yer verilmektedir. Dolayısıyla, bu kriteri hem güncellik hem de içerik zenginliği noktasında tam olarak karşılayamadığı için AK Parti bu kriter için yarım puanla değerlendirilmiştir.

AK Parti web sitesinde parti bültenlerine yer verildiği gibi web sitesinin sağ üst kısmındaki “diğer resmi AK Siteler” bölümü ile partinin sahip olduğu diğer sitelere bağlantı akışı sağlanmaktadır. Ayrıca, parti web sitesinin ana sayfasında güncel meselelere ait görüşlere, partinin sahip olduğu sosyal medya araçları ve web yayınında kullandığı araçlara yer verildiği görülmektedir. AK Parti web sitesinin Türkçe dili dışında Arapça ve İngilizce dillerindeki versiyonları da bulunmaktadır.

Bilgi sunma kategorisinde AK Parti’yi takiben ikinci olan ana muhalefet partisi CHP’ye bakıldığında, partinin resmi web sitesinde partinin tarihine dair bilgi sunulmakla birlikte bir siyasal partinin genel işlevlerine, parti vizyonuna ve parti projelerine ilişkin bilgiye yer verilmemiştir. Parti faaliyetleri ile ilgili istatistiklere yer verilmiş, ancak en son verilen istatistiklerin 2017’ye ait olması güncellik ve zenginlik ltn tam olarak karşılamamıştır. Bu nedenle, parti faaliyetleriyle ilgili istatistikler kriteri için CHP yarım puan ile değerlendirilmiştir. CHP parti web sitesinde parti ile ilgili haber portalı uygulamasına ve genel başkana ait bölüme yer verilmiştir.

CHP parti milletvekillerin güncel listesini, milletvekillerinin biyografik bilgilerini ve iletişim bilgilerini sunmaktadır. Bu nedenle, bu bölüm üç kriterden de tam puan alan tek parti olmuştur. Ayrıca, parti web sitesinde parti organlarının tam listesi ve iletişim bilgileri mevcutken, parti organlarının görev tanımı bulunmamaktadır. nemli siyasal ve hukuksal metinler olarak parti web sitesinde parti tüzüğüne, yönetmeliğine, programına ve seçim beyannamelerine ulaşılmaktayken, gelir-gider tablolarına yer verilmemiştir.

CHP'nin web sitesinde parti bültenlerine ve partinin diğer sitelerine bağlantılara ana sayfada ulaşılmaktadır. Partinin güncel meseleler hakkında görüşlerine de ana sayfada yer verilmektedir. CHP "anadil olmayan diğer dillerde web sitesi" kriterinden Türkçe dışında başka bir dille hizmet vermemesi yönüyle puan alamamıştır.

Bu kategoride en az puanı alan LDP'nin web sitesine odaklanıldığında ise, LDP web sitesinde partinin tarihçesine, işlevlerine, vizyonuna, projelerine, genel başkan alanına ve parti faaliyetleri ile ilgili istatistiklere yer verilmemektedir. Parti web sitesinde sadece haber bölümüne yer verilmekte, ancak sitede yer alan haber alanı güncellik ve zengin içerik koşulunu çok fazla karşılamadığı için yarım puan ile değerlendirilmektedir. LDP web sitesinde partinin organlarının tam listesine, görev tanımına ve iletişim bilgilerine rastlanmamaktadır. LDP bilgi sunumu kategorisi açısından en çok puanı önemli siyasal ve hukuksal metinlere ve parti belgelerine erişim alt başlığından almıştır. Öyle ki, parti web sitesinde parti tüzüğü ve programına yer verilirken; parti yönetmeliği, seçim beyannameleri ve gelir-gider tablolarına yer verilmemektedir. Ayrıca, parti web sitesinde güncel meseleler hakkındaki görüşler ana sayfada bulunmakla birlikte güncellik ve içerik zenginliği koşulunu karşılamadığından yarım puan ile değerlendirilmiştir. Parti bültenlerine ve partinin sahip olduğu diğer sitelerle bağlantısına web sitesinde yer vermeyen LDP, web sitesinde Türkçe dışında başka bir dilde hizmet sunmamaktadır.

3.2.2. Etkileşim Açısından Elde Edilen Bulgular

Siyasi partilerin seçmenlerin görüş, fikir ve şikâyetlerini toplamasına imkân veren ve parti yetkilileri ile seçmenler arasında iki yönlü ilişkiye işaret eden etkileşim kategorisi araştırma kapsamındaki partilerin en zayıf olduğu kategoridir. Bu durumu, siyasi partiler açısından e-demokrasi bağlamında çok büyük bir sorun alanı olarak değerlendirmek mümkündür. Etkileşim kategorisindeki "görüş ve önerileriniz alanı" kriteri hariç, diğer kriterler (bilgi talebi alanı; e-dilekçe ve şikâyetler alanı ve parti üyeleriyle çevrimiçi sohbet) neredeyse hiçbir siyasi parti tarafından karşılanmamaktadır. Resmi web sitesinde "görüş ve önerileriniz alanı"na yer veren parti sayısı ise sadece 8'dir. Araştırma kapsamındaki partilerin yarısı bu uygulamaya başvurmamaktadır. Tablo 7, etkileşim kategorisi açısından partilerin aldığı puanları detaylı bir şekilde göstermektedir.

Tablo 7: Etkileşime Ait Kriterler ve Puanlar

KRİTERLER	SİYASİ PARTİLER															
	AK Parti	CHP	MHP	HDP	SP	VATAN	BBP	HAK-PAR	HKP	DP	KP	BTP	DSP	LDP	MP	DYP
Görüş ve Önerileriniz Alanı	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1
Bilgi Talebi Alanı	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
E-Dilekçe ve Şikâyetler Alanı	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Parti Üyeleriyle Çevrimiçi Sohbet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam:	2,5	1	1	0	0	2	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1

AK Parti etkileşim kategorisinde en yüksek puanı alan partidir. Resmi web sitesinde “AK Parti İletişim Merkezi” alanına yer verilmiştir. Bu alanda görüş, öneri, bilgi talebi ve şikâyetler alanı bulunurken, elektronik dilekçe ve parti üyeleriyle çevrimiçi sohbet uygulamalarından yararlanılmamaktadır.

Etkileşim kategorisinde ön plana çıkan diğer parti VATAN’dır. VATAN web sitesinde görüş ve öneriler ile bilgi talebi kriterlerini karşılayan uygulamalara yer verirken, e-dilekçe ve şikâyetler ile parti üyeleriyle çevrimiçi sohbet kriterlerini karşılamamaktadır. VATAN resmi web sitesinde etkileşim kategorisi bağlamında yapılan değerlendirme sonucunda aldığı 2 puanla AK Parti’den sonra en çok puanı alan ikinci parti olmuştur.

CHP, BBP, KP ve DYP web sitelerinde “iletişim” başlığı altında, MHP ve DP ise web sitelerinde “bize ulaşım” başlığı altında görüş ve öneriler için bir mesaj bölümüne yer vermiştir. Dolayısıyla, CHP, BBP, KP, DYP, MHP ve DP etkileşim kategorisindeki kriterlere göre yapılan değerlendirmede sadece 1 puan almışlardır. HDP, SP, HAK-PAR, HKP, BTP, DSP, LDP ve MP sitelerinde görüş ve öneriler, bilgi talebi, e-dilekçe ve şikâyetler ile parti üyeleriyle çevrimiçi sohbet uygulamalarına yer vermemişlerdir. Bu nedenle, bu partiler etkileşim kategorisinde puan alamamışlardır.

3.2.3. E-Katılım Açısından Elde Edilen Bulgular

E-katılım, parti üyelerine veya seçmenlere parti politikalarını şekillendirme, sempatizan toplama ve kampanyaya dahil olma açısından önemli fırsatlar sunan uygulamalara işaret etmektedir. Dolayısıyla, e-katılım kategorisi siyasi partilerin benimsediği e-demokrasi düzeyi açısından çok önemli uygulamaları kapsamaktadır. Bununla birlikte, e-katılım kategorisi araştırma kapsamına giren partilerin çok zayıf

olduğu bir kategoridir. Tablo 8, e-katılım kategorisi açısından partilerin aldığı puanları detaylı bir şekilde göstermektedir.

Tablo 8: E-Katılıma Ait Kriterler ve Puanlar

KRİTERLER	SİYASİ PARTİLER															
	AK Parti	CHP	MHP	HDP	SP	VATAN	BBP	HAK-PAR	HKP	DP	KP	BTP	DSP	LDP	MP	DYP
Çevrimiçi Anket Alanı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çevrimiçi Bağış Toplama	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0
Çevrimiçi Üyelik	0	0,5	0,5	0	0	0,5	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0	0
Gönüllü Ol Alanı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Sosyal Medya Araçları	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0,5	1	1	0,5	1	1	0,5
Toplam:	1	1,5	1,5	1	1	2,5	1	2	0	0,5	1	2	1,5	1,5	1	0,5

Bu kategori çerçevesinde, web sitesi üzerinde sosyal medya hesaplarına ulaşmaya hemen hemen bütün siyasi partiler imkân verirken, çok yaygın bir uygulama olan “anket uygulaması”ndan hiçbir parti yararlanmamakta ve partilere sempatican toplama fırsatı sunan “gönüllü ol” uygulamasına sadece BTP başvurmuştur. Çevrimiçi üyelik ve çevrimiçi bağış uygulamalarına ise, sadece birkaç parti web sitesinde yer vermektedir. Bu bağlamda, siyasi partilerin e-katılım kategorisinde başarılı olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Bu kategorideki en başarılı parti VATAN’dır.

Partiler arasında çok yaygın olmayan çevrimiçi üyelik uygulamasına CHP, MHP, VATAN ve LDP web sitesinde yer vermektedir. Ancak, bu partiler için bile üyelik işlemi web sitesi üzerinden tam olarak gerçekleştirilememektedir. Yine çevrimiçi bağış uygulamasına da VATAN, HAK-PAR ve DSP olmak üzere sadece üç parti başvurmuştur. Son olarak, dikkat çekici bir husus, diğer kategorilerde en başarılı parti olan AK Parti’nin bu kategoride bu sıfatını kaybetmesidir. AK Parti, resmi web sitesinde anket, çevrimiçi üyelik, çevrimiçi bağış ve gönüllü ol uygulamalarına yer vermediği için bu kategoride sadece 1 puan alabilmiştir

3.3.Tartışma: Nispeten Bilgilendirici – Katılımcı Olmayan Web Siteleri

Siyasi partilerin e-demokrasi uygulamalarının tekâmül etmesi için ön koşul parti üyelerine veya seçmenlere gerekli bilgilerin sunulmasıdır. Nihayetinde, bilgi sahibi olan bir insan ancak fikir sahibi olacak ve parti yetkilileri ile temasa geçecek veya parti

politikalarının şekillendirildiği süreçlere ve kampanyaya dahil olacaktır. Bu nedenle, parti üyeleri veya seçmenlerin söz sahibi olmasını sağlayacak bilgi zemininin onlara sağlanması siyasi partilerin e-demokrasiyi yaşama geçirmesi açısından önem arz etmektedir.

Bununla birlikte, e-demokrasi açısından sadece bilgi sunumu yeterli değildir. Siyasal partiler açısından bilgi ile donatılan üyenin veya seçmenin parti yetkilileri ile iki yönlü iletişime geçmesi ve partiler tarafından buna imkân sağlayacak kanalların oluşturulması gerekmektedir. Aynı zamanda, bu üyelerin veya seçmenlerin parti politikalarının bir parçası ve kampanya süreçlerinde rol alan aktif aktörler haline gelmesi gerekmektedir. Bu nedenle, siyasal partilerin buna olanak veren elektronik mekanizmalara başvurması gerekmektedir.

Nitekim, bu çalışmanın birinci bölümünde ortaya koyulduğu gibi, çeşitli e-demokrasi modelleri e-demokrasiyi aşamalardan oluşan bir süreç olarak değerlendirmekte ve bu sürecin ilk aşamasını genel bilgileri sistematik bir şekilde sunmak oluştururken, vatandaşların yetkililere danışması ve karar alma süreçlerine dahil edilmesi e-demokrasinin daha ileri aşamalarına tekabül etmektedir. Siyasal partiler açısından mesele yorumlandığında, e-demokrasinin yaşama geçirilmesi için partilerin yeterli ve gerekli bilgiyi sunması, üyeleriyle iki yönlü ilişkiye girmesi ve onları politika süreçlerine dahil etmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Tam da bu nedenle, Türkiye’de siyasal partilerin e-demokrasi uygulamaları analiz edilirken, kriterler “bilgi sunma”, “etkileşim” ve “e-katılım” başlıkları altında toplanmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara bakıldığında, aslında siyasal partilerin her üç kategoride de başarısız olduğu göze çarpmaktadır. Siyasal partiler nispeten bilgi sunma hizmeti açısından başarılı görünse de, nihayetinde bu kategori açısından da partilerin başarı oranı % 41,45 ile % 50’nin altındadır. E-demokrasi açısından can alıcı uygulamaları kapsayan ve parti üyelerini veya seçmenleri verilen bilgileri alan pasif konumdan parti politikasının belirleyicisi olduğu aktif aktör pozisyonuna yükseltecek “etkileşim” ve “e-katılım” kategorilerindeki performansları ise çok çok zayıftır. Türkiye’de siyasal partiler nispeten bilgilendirici olan, ama hiçbir şekilde katılımcı olmayan web sitelerine sahiptir.

Bu bağlamda, Türkiye’de siyasi partilerin genelde internetin özelde web sitelerinin e-demokrasi açısından sunduğu potansiyelden tam anlamıyla yararlandığını

söyleyebilmek mümkün değildir. Bu sonuç, ilgili literatürdeki önceki çalışmaların bulguları ile uyumludur. Her ne kadar Norris gibi¹⁸⁰ parti web sitelerinin sadece parti propagandası için değil vatandaşlardan parti yetkililerine doğru (aşağıdan yukarı) iletişimi güçlendirmek için kullanıldığını iddia eden çalışmalar olsa da genel olarak özellikle 2000’li yılların başındaki çalışmalar bu çalışmanın bulgularını teyit etmektedir.

Nitekim, Portekiz, İspanya, İtalya ve Yunanistan’da siyasal partilerin teknolojiyi nasıl kullandığına odaklanan Cunha ve meslektaşları, web site ziyaretçileri tarafından başlatılan etkileşim formları aracılığıyla parti politikalarının formülasyonunda vatandaşlara aktif rol verme üzerine kaygılanılmadığını ve bülten sunmanın ötesinde sadece birkaç partinin liderler ile çevrimiçi tartışma fırsatları sunduğunu belirtmektedir¹⁸¹. Yine, Rusya’da siyasal partilerin interneti kullanımına odaklanan March, Rusya’daki partilerin web sitelerini bir gazeteyi anımsatacak şekilde dağınık bir bilgi sunma aracı olarak kullandığını iddia etmiştir¹⁸². İtalyan siyasi partilerin web’den ne derece yararlandığına odaklanan Gibson ve meslektaşları ise, partilerin web sitelerini katılım ve kaynak yaratmadan ziyade bilgi sunmak için kullandığını bulmuşlardır¹⁸³. Benzer şekilde, Newell da İtalya’da partilerin teknolojinin sağladığı yeni araçları yenilikçi bir tarzda kullanmaktan ziyade mevcut görevleri daha etkin bir şekilde yerine getirmek için kullanma eğiliminde olduğunu bulmuştur¹⁸⁴. Voerman ise, Hollanda’da parti web sitelerinin en önemli işlevinin seçmenlere bilgi vermek olarak kabul edildiğini ve partilerin web sitelerini etkileşim ve aşağıdan yukarı iletişim için kullanmak konusunda isteksiz olduğunu ifade etmiştir¹⁸⁵.

Doğrudan siyasal partilerle ilgili olmasa da, Türkiye’de web sitelerinin katılım için kullanılma eğiliminin olup olmadığını göstermesi ve bu çalışmanın bulgularını teyit etmesi açısından Sobacı’nın çalışmasına bakılabilir. Sobacı Türkiye Büyük Millet

---

¹⁸⁰ Norris, *a.g.m.*, ss. 42-43.

¹⁸¹ Carlos Cunha, Irene Martin, James Newell and Luis Ramiro, “Southern European Parties and Party Systems, and the New ICTs”, *Political Parties and Internet: Net Gain?*, Ed: Rachel Gibson, Paul Nixon & Stephen Ward, New York: Routledge, 2003, s. 88.

¹⁸² Luke March, “Virtual Parties in a Virtual World: The Use of Internet by Russian Political Parties”, *The Internet and Politics: Citizens, Voters and Activists*, Ed: Sarah Oates, Diana Owen ve Rachel K. Gibson, New York: Routledge, 2006, s. 136.

¹⁸³ Rachel K. Gibson, James L. Newell ve Stephen J. Ward, “New Parties, New Media: Italian Party Politics and the Internet”, *South European Society and Politics*, Vol:5, No:1, London, 2000, ss. 133-134.

¹⁸⁴ Newell, *a.g.m.*, 2001, ss. 81-83.

¹⁸⁵ Gerrit Voerman, “Dutch political parties on the Internet”, *The News Circular of the European Consortium for Political Research*, ECPR News, Vol:10, No:1, 1998, s. 8-9.

Meclisi'nin (TBMM) web sitesini vatandaşlara sunduğu e-katılım olanakları açısından analiz ettiği çalışmada, TBMM web sitesinin vatandaşlara parlamentoya, milletvekillerine ve parlamenter süreçlere ilişkin nitelikli bilgi sunmasına karşın e-katılım imkânları açısından yetersiz kaldığını iddia etmiştir¹⁸⁶.

Aslında Türkiye'de siyasi partilerin e-demokrasi bağlamında etkileşim ve katılım boyutları açısından zayıf kalması Türkiye'deki siyasal ve yönetsel kültüre hakim olan kodların bir yansıması olarak düşünülebilir. Türkiye'deki siyasal kültürü karakterize eden kodlardan biri devlet-toplum karşıtlığıdır. Bu karşıtlıkta devlet kutsanmakta ve bireyler devlete hizmet edecek varlıklar olarak görülmektedir¹⁸⁷. Başka bir deyişle, Türkiye'de özellikle son dönemlere kadar devlet ile toplum arasında sağlıklı bir şekilde işleyen iki yönlü bir ilişkiden bahsetmek mümkün değildir. Bu hiyerarşik ilişkide bireylerden beklenen itaat etmeleri ve en temel vatandaşlık vazifelerini (askere gitmek, vergi vermek gibi) yerine getirmeleridir. Bu bağlamda, vatandaşlara biçilen aktif bir siyasi rol söz konusu değildir. Vatandaşlardan sorgulamaları, inisiyatif kullanmaları veya karar alma veya politika süreçlerine dahil olarak belirleyici olmaları beklenmemektedir. Bu itaat kodu Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin zayıflığı ile birleştiğinde, talep boyutuyla karar alma süreçlerine dahil olmaya yönelik tabandan yükselen bir baskının oluşmasını engellemektedir.

Siyasi partiler açısından değerlendirildiğinde, bu kültür ve bakış açısının pratiğe yansıması seçmen tabanlarından siyasi partilerin yetkililerine e-demokrasi kanallarını geliştirmeleri ve BİT'lerin sunduğu imkanlardan yararlanarak web sitelerine bu mekanizmaların yerleştirmeleri yönünde bir baskının gelmemesidir. Başka bir deyişle, siyasi partilerin e-demokrasi uygulamalarının güçlendirilmesi açısından Türkiye'de talep yönüyle bir zafiyet söz konusudur.

Meselenin arz yönüyle de tablo çok farklı değildir. Seçmen tabanlarından bir baskı gelme bile parti yetkililerinin de e-demokrasi kanallarını yaşama geçirmek açısından çok istekli olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Siyasi partilerdeki e-demokrasi uygulamaları açısından arz yönüyle yaşanan bu eksikliğin temel nedeni, partilerin az sayıdaki siyasal elit tarafından yönetilme eğilimine sahip olması ve parti içi demokrasinin zayıf olmasıdır. Bu durum belki de Türkiye'deki bürokratik yönetim

---

¹⁸⁶ Sobacı, *a.g.m.*, 2010, s. 239.

¹⁸⁷ Ali Yaşar Sarıbay, "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum", *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam*, (Ed: Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay), Ankara: Vadi Yayınları, 1998, ss. 96-97.

geleneği çerçevesinde devletin az sayıdaki seçkin bir elit tarafından yönetilmesi kültürünün siyaset alanındaki bir yansımasıdır.

Türkiye’de özellikle son dönemde demokratikleşme yolunda önemli adımlar atılsa da Türkiye’de demokrasi açısından daha kat edilmesi gereken önemli bir mesafenin olduğu genel olarak kabul görmektedir. Nihayetinde, ülkenin içinde bulunduğu demokrasi standardı partilerin yönetim tarzını ve parti içi demokrasinin niteliğini de etkilemektedir. Bu bağlamda, siyasal partilerin seçmen tabanları ile birlikte yönetilmesi açısından bir başlangıç noktası olarak siyasal partiler yasasının değiştirilmesi ile işe başlanabilir.

SONUÇ

BİT'ler ekonomik, toplumsal, siyasal ve yönetsel alanlar başta olmak üzere toplumun her alanında kendi etkisini göstermiştir ve göstermeye devam etmektedir. E-demokrasi BİT'lerin siyasal alandaki etkisinin ortaya çıkardığı kavramlardan biridir. E-demokrasi, vatandaşın siyasal süreçlere aktif katılımını sağlamak ve vatandaşın siyasi aktörler ile arasındaki işbirliğini güçlendirmek için BİT'lerin kullanılmasını ifade etmektedir. BİT'ler siyasetçiler, siyasi partiler ve vatandaş için demokrasiyi işler kılmak için önemli araçlar sunmaktadır. Bu bağlamda, siyasi partilerin demokrasi için BİT'lerin kendilerine sunduğu bütün araçları her alanda etkili kullanması gerekmektedir.

Siyasi partilerin temsil, siyasal devşirme, siyasal sosyalleşme, politika belirleme, menfaatlerin birleştirilmesi işlevlerini ve hükümetin organizasyonu olarak üstüne düşen görevleri yerine getirirken demokrasinin ilkelerini dikkate alması elzemdir. Çünkü siyasal partiler demokratik sistemlerin vazgeçilmez parçasıdır ve demokrasi siyasi partiler aracılığıyla işlemektedir. Bu bağlamda, demokratik ideallerin gerçekleşmesi için parti içi demokrasi de önem teşkil etmektedir.

Parti içi demokrasiyi, sosyal ve ekonomik şartlar çerçevesinde çeşitlilik gösteren dış faktörlerin yanı sıra, partinin yapısı, parti lideri ve parti üyelerinin konumu ve özellikleri, partiye ait grupların siyasal kültür, siyasal bilinç ve eğitim seviyesini kapsayan iç faktörler de etkilemektedir. Bu bağlamda, siyasi partilerin temel işlevlerini ve parti içi demokrasiyi etkileyen bütün faktörleri hesaba katarak genelde BİT'leri özelde web siteleri ve sosyal medya araçlarını demokrasiyi güçlendirmek için kullanmaları gerekmektedir.

Bu tez çalışmasında, BİT'ler ve siyasal partiler arasındaki ilişkiye odaklanılarak, Türkiye'de 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerine katılan 16 siyasi partinin resmi web sitesi, bilgi sunumu, etkileşim ve katılım kriterleri bağlamında e-demokrasi açısından analiz edilmiştir.

Bilgi sunumu kategorisi açısından analizden elde edilen bulgulara bakıldığında, değerlendirmeye alınan 16 siyasi partiden 11'inin bilgi sunumu kategorisindeki ortalamasının (8,1) altında kaldığı görülmektedir. Sadece 5 parti ortalamasının üstünde yer almıştır. Bu sonuç, Türkiye'de analize dahil edilen siyasi partilerin web sitelerinin

demokrasinin temelini teşkil eden vatandaşa bilgi sağlama açısından bile yetersiz olduğunu göstermektedir.

Siyasal öğrenme süreçleri açısından bakıldığında, bir siyasi parti web sitesine yerleştirilecek en temel bilgilerden biri, siyasi partinin temel işlevleridir. Ancak, yapılan analizde bu konuya dair bilgilendirmenin hiçbir siyasi partinin web sitesinde bulunmadığı görülmüştür. Oysa, demokrasi için zemin oluşturmak ve siyasal bilinci yükseltmek için eğitim seviyesi en düşük düzeyde olan vatandaşların dahi anlayabileceği bir dil ve üslupla böyle bir bilgilendirmenin yapılması, web sitelerinin sağlayabileceği en temel ve kolay fonksiyonlardan biridir. Ayrıca, bilgi sunumu kategorisi çerçevesinde, siyasi parti vizyonu hakkında sadece AK Parti'nin web sitesinde bilgi verdiği belirlenmiştir. Yine, parti projeleri hakkında sadece AK Parti 1, BTP ve MP ise 0,5 puan almıştır. Analize dahil edilen siyasi partilerin çok büyük bir çoğunluğu kendi yürüttüğü projeler hakkında bile bilgi vermemektedir. Siyasi partilerin web sitelerinde yaptıkları projeler ve faaliyetlere dair istatistiklere de yer verilmediği görülmüştür. Parti faaliyetlerinin istatistiksel bilgilerini AK Parti tam olarak, CHP ise kısmi olarak karşılayarak bu kriterden puan alan iki parti olmuştur.

Bir siyasi parti web sitesinde sunulabilecek en temel bilgilerden biri, siyasi aktörlerin iletişim bilgileridir. Parlamentoda milletvekiline sahip partilerden milletvekillerine vatandaşın ulaşabileceği iletişim bilgilerini veren tek partinin CHP olduğu tespit edilmiştir. AK Parti, MHP ve HDP'nin web sitelerinde milletvekillerine ait iletişim bilgilerine yer vermediği görülmüştür. Bu durum, e-demokrasinin vatandaş ve siyasi aktörler arasındaki iletişimi güçlendirebilme potansiyeli ile örtüşmemektedir.

Bilgi sunumu kategorisi bağlamında, parti organlarının görev tanımlarına analiz kapsamındaki siyasi partilerden hiçbirinin web sitesinde yer vermediği belirlenmiştir. Parti organının iletişim bilgilerine sadece CHP ve VATAN tam olarak, HAK-PAR ise kısmi olarak web sitesinde yer vermiştir. Parti organlarının görev tanımları ve iletişim bilgileri seçmen-parti ilişkisini geliştirmek için oldukça önemli olduğu düşünüldüğünde, bu bilgilerin sunulmaması büyük bir eksiklik olarak belirtilebilir.

Partilerin web sitelerinde önemli hukuk metinleri ve partilere ait belgelere AK Parti, CHP ve VATAN dışında yer veren parti bulunmamaktadır. Ayrıca, mali şeffaflık açısından çok önemli olan partilerin gelir-gider tablolarına ait bilgilere sadece AK Parti ve SP'in web sitesinde rastlanmıştır. Ancak, bu bilgilerin de güncel olmadığı

vurgulanmalıdır. Bu bağlamda, seçmenlerin veya parti üyelerinin ilgili partiye ait önemli hukuk metinleri ve belgelere siyasal öğrenme olgusu ve siyasetin finansmanının şeffaflığı açısından web siteleri aracılığıyla ulaşmaları gerektiği yetkililer tarafımdan göz ardı edilmemelidir.

Araştırma kapsamına giren siyasi partilerin web sitelerine etkileşim kategorisi açısından bakıldığında, bu kategoride partilerin ortalamasının 0,65 olduğu görülmektedir. Analiz edilen siyasi partilerin % 50'si bu ortalamanın altında kalmış ve vatandaş ile etkileşim açısından yetersiz bulunmuşlardır. Ortalamayı geçebilen partiler AK Parti, CHP, MHP, VATAN, BBP, DP, KP ve DYP olmuştur. Ortalamanın üstünde kalan partilerden en yüksek puanı AK Parti (2,5) almış, VATAN onu takip ederek en yüksek ikinci puanı (2) alan parti olmuştur.

Etkileşim kategorisi altında parti üyeleriyle çevrimiçi sohbet hiçbir partinin puan alamadığı uygulama olmuştur. Partilerin bu uygulamayı geliştirmeleri, web siteleri aracılığıyla kullanıcıların birbirleriyle ve parti üyeleriyle iletişimini artırmaları için bir fırsattır. Partilerin bu fırsatı değerlendirmesi, web sitelerine olan ziyareti artıracak, parti web sitesine gelen ziyaretçinin artması ise partilerin web sitelerinin popülerlik düzeyini yükseltecektir.

Yapılan analiz sonucunda, araştırma kapsamındaki 16 partiden 7'si e-katılım ortalamasının (1,21) üstünde kalmıştır. E-katılım kategorisinde hiçbir partinin puan alamadığı uygulama çevrimiçi anket olmuştur. Çevrimiçi anket uygulamasına siyasi partiler tarafından web sitelerinde yer verilmelidir. Bu uygulama siyasi partilerin belirlenebilecek her türlü konuda web siteleri üzerinden vatandaşın görüşünü hızlı ve kolay alabileceği bir fırsat olması yönüyle önemlidir. Ayrıca siyasi partilerin karar alma ve politika oluşturma süreçlerinde de vatandaş ya da parti üyelerinin fikirlerini alma noktasında da çevrimiçi anket önemli bir araçtır.

E-katılım kategorisi bağlamında analize dahil edilen partilerden hiçbirinin tam puan alamadığı diğer alan ise çevrimiçi üyeliktir. Partiler vatandaşın herhangi bir parti birimine evrak götürmesini gerekli kılmadan web siteleri üzerinden tüm üyelik işlemlerini gerçekleştirmesini sağlamalıdır. Bugün elektronik imza ile tüm işlemlerini vatandaşlar bir tık ile yerine getirebilmektedir. Bu bağlamda, siyasi partiler de web sitelerinde üyelik sürecinin tüm işlemlerini elektronik ortamda gerçekleşmesine imkan veren zemini hazırlamalıdır.

Ayrıca, gönüllü ol alanından sadece BTP tam puan almıştır. Siyasi partiler için gönüllüler çok kritik bir öneme sahiptir. Öyle ki, parti içindeki tüm işler ve gerekli sorumluluklar gönüllüler aracılığıyla rahatlıkla yerine getirilebilmektedir. Bu nedenle, siyasi partilerin web siteleri üzerinden parti bünyesine gönüllü kazandırma amacıyla gönüllü olma uygulamasına yer vermeleri gerekmektedir.

E-katılım kategorisi bağlamında önemli bir diğer alan ise sosyal medya araçlarıdır. Analiz kapsamındaki tüm siyasi partiler bu alandan puan almıştır. Ancak siyasi partilerin web sitelerinde bulunan sosyal medya araçlarına bakıldığında, bütün sosyal medya araçlarının etkili vaziyette kullanılmadığı görülmektedir. Bazı siyasi partilerin Facebook hesapları daha aktif ve etkili kullanılırken, bazılarının Twitter hesaplarının daha aktif ve etkili kullanıldığı gözlemlenmiştir. Sosyal medya araçları, siyasi partilerin vatandaş ile arasındaki e-katılım araçlarını güçlendirmesi yönüyle önemli olduğundan, siyasi partilerin web sitelerinde vatandaşın ulaşımına sunduğu sosyal medya araçlarının hepsini aktif ve etkili kullanmaları gerekmektedir.

Her bir sosyal medya aracı, kendine has özellikleri ile siyasi partilerin farklı işlev ya da hizmetlerine katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Sosyal medya araçları siyasi partiler tarafından bilgi verme ve iletişim amacının yanı sıra özellikle vatandaşların parti politikalarını belirleme süreçlerine ve seçim kampanyalarına katılımını teşvik etmek için de kullanılmalıdır. Bugün sosyal medya araçlarının demokrasi için sunduğu fırsatları siyasi partilerin göz ardı etmemeleri önem arz etmektedir.

Bilgi sunma, etkileşim ve e-katılım kategorileri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, analiz kapsamındaki siyasi partilerin e-demokrasinin gerektirdiği esasları ve uygulamaları yerine getirmesi açısından eksik kaldığı belirtilebilir. Partiler web sitelerini puan alamadıkları kriterleri ve uygulamaları gözeterek güncellemeli ve geliştirmelidir. Siyasi partiler nasıl ki 3D güvenlik özelliği ile web siteleri üzerinden kredi kartıyla para desteği sağlayabiliyorlarsa, demokrasiyi güçlendirme adına BİT'lerin, internetin ve web sitelerinin kendilerine sunduğu diğer imkânları kullanabilmelidir. Siyasi partiler web sitelerini bilgi sunumu, etkileşim ve katılım açısından zengin bir içerikle geliştirmelidir. Siyasi partiler sürekli gelişen ve buna dayalı olarak her alanı değişime zorlayan BİT'lerin ve internetin etki düzeyinin ve alanının gün geçtikçe genişlediğini unutmamalıdır.

Bu çalışmada arz yönlü bir bakış açısıyla Türkiye’de 1 Kasım 2015 Genel Seçimine giren siyasi partilerin web siteleri e-demokrasi açısından değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, bu çalışmanın sınırlılıkları da göz önünde bulundurularak, gelecek çalışmalar için birtakım önerilerde bulunulabilir:

1. Türkiye’de şu anda 87 parti bulunmaktadır. Bundan sonraki çalışmalar kapsamı daha geniş tutarak, bütün partileri e-demokrasi uygulamaları açısından analiz edebilir.
2. Nihayetinde, bu çalışmada her bir siyasal parti için bir e-demokrasi puanı elde edilmiştir. Gelecek çalışmalarda bu partilerin elde ettiği e-demokrasi puanlarının belirleyicileri üzerine odaklanılabilir. Başka bir deyişle, partinin sağ veya sol parti olması, kuruluş yılı gibi değişkenler ile partinin elde ettiği e-demokrasi puanı arasında bir ilişki olup olmadığı istatistiki yöntemlerle incelenebilir.
3. Siyasi partilerin web sitelerini parti üyeleri veya seçmenler kullanmaktadır. Talep yönlü bakış açısıyla mülakat yöntemine dayalı olarak kullanıcıların web siteleri hakkındaki düşünce ve algıları tespit edilebilir.
4. Türkiye’deki siyasi partilerin e-demokrasi uygulamaları diğer ülkelerdeki partilerin e-demokrasi uygulamaları ile karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilebilir.

KAYNAKÇA

ACAR Sami, “Bilgi Teknolojisindeki Gelişmelerin Ofis Sistemleri Üzerindeki Etkisi ve Ofislerde Görsel Otomasyon”, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, 2006, ss.49-73.

AKINCI VURAL Z.Beril & BAT Mikail, “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”, *Journal of Yaşar University*, Cilt:20, Sayı:5, 2010, ss.3348-3382.

AKTAŞ Celalettin & ÇAYCI Berk, “Yeni Enformasyon ve İletişim Teknolojilerinin Sosyal Hayattaki Rolü”, <https://www.academia.edu>. (27.1.2017).

ASLAN Seyfettin, “Sivil Toplum ve Demokrasi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, Sayı:2, 2010.

ASTRÖM Joachim, “Should Democracy Online be Quick, Strong or Thin?”, *Communications of The ACM*, Vol:44, No:1, 2001, ss.49-51.

ATICI Bünyamin & YILDIRIM Serkan, “Web 2.0 Uygulamalarının E-öğrenmeye Etkisi”, *Muğla Üniversitesi Akademik Bilişim’10 – XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 10 – 12 Şubat 2010, ss.287-292.

AYTEKİN Nihan, “Bilgi İletişim Teknolojileri ve Örgütsel İletişim”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 28, 2007, ss.7-18.

AZİZ Aysel, *Siyasal İletişim*, 5. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.

BAYHAN Vehbi, “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:26, No:1, 2002, ss.1-13.

BAYRAÇ H. Naci, “Yeni Ekonomi’nin Toplumsal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutları”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2003, ss.41-62.

BEKTAŞ Ümmühan, “Siyasi Partiler”, <https://siyasipartilervepartisistemleri.wordpress.com>. (27.02.2018).

BOZKURT Aras, “Açık ve Uzaktan Öğretim: Web 2.0 ve Sosyal Ağların Etkileri”, *Akademik Bilişim 2013 – XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 23-25 Ocak 2013, ss.689-694.

BOZKURT Veysel, *Enformasyon Toplumu ve Türkiye*, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2000.

BROWN Julian Bowers & GUNTER Barrie, “Use of The Web During The 2001 General Election, Aslib Proceeding”, *Political Parties*, Vol: 54, Number: 3, 2002, ss.249-271.

BUCKLEY Joan, “E-service Quality and The Public Sector”, *Managing Service Quality*, Vol: 13, No: 6, 2003, ss.453-462.

BÜYÜKŞENER Ercüment, “Türkiye’de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış”, 14. “Türkiye’de İnternet” Konferansı Bildirileri, Ed: Mustafa Akgül, Ethem Derman, Ufuk Çağlayan & Attila Özgüt, İstanbul: Bilgi Kitapevi, 2014, ss.39-44.

CALDOW Janet, “E-Democracy: Putting Down Global Roots”, *Institute For Electronic Government & IBM Software*, <http://www-01.ibm.com>. (20.2.2017).

COE (Council of Europe), *Electronic Democracy Recommendation*, CM/Rec 1 and Explanatory Memorandum, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2009.

COLEMAN Stephen & NORRIS Donald F., “A New Agenda For E-democracy”, *Oxford Internet Institute Forum Discussion Paper*, No:4, 2005, ss.1-36.

CUNHA Carlos, MARTİN Irene, NEWELL James and RAMİRO Luis, “Southern European Parties and Party Systems, and the New ICTs”, *Political Parties and Internet: Net Gain?*, Ed: Rachel Gibson, Paul Nixon & Stephen Ward, New York: Routledge, 2003, ss.70-97.

ÇALIŞIR Gülsüm, “Siyasi Partilerin Web Siteleri Üzerine Bir Araştırma: 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri”, *Global Media Journal TR Edition*, Cilt:6, Sayı:11, 2015, ss.158-183.

ÇAM Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, 9. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2005.

DELİBAŞ Kayhan & AKGÜL Ali Erdem, “Dünyada ve Türkiye’de E-devlet Uygulamaları: Türkiye’de E-demokrasi ve E-katılım Potansiyellerinin Harekete Geçirilmesi”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1, 2010, ss.101-144.

DEMİREL Taner, “Siyasal Güçler”, *Siyaset Bilimi*, Ed: Davut Dursun & Mustafa Altunoğlu, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayını, Yayın No:1637, 2012.

DOLGUN Uğur, “İnternet ve Demokrasi”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı: 44, 2011, ss.221-236.

DURGUN Sezgi, “Siyasi Partiler ve Siyasal Süreçler”, *Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, Ed: Yüksel Taşkın, 3.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

DURNA Ufuk & ÖZEL Mehmet, “Bilgi Çağında Bir Yönetimsel Dönüşüm Yaklaşımı: E-(Yerel) Yönetim”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:5, Sayı:10, 2008, ss.1-32.

DUVERGER Maurice, *Siyasi Partiler*, Çev: Ergun Özbudun, 4.Baskı, Ankara: Bilgi Yayınları, 1993.

FIRAT Mehmet & ÖZDAMAR KESKİN Nilgün, “İnternet Teknolojileri”, *Temel Bilgi Teknolojileri – 1*, Ed: T.Volkan Yüzer & M.Recep Okur, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2015, ss.90-112.

GIBSON Rachel K., NEWELL James L. ve WARD Stephen J., “New Parties, New Media: Italian Party Politics and the Internet”, *South European Society and Politics*, Vol:5, No:1, London, 2000, ss.123-142.

GÖKÇE Ali Fuat, “Siyasi Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Cilt:5, Sayı:9, 2013, ss.65-79.

GÖKÇE Orhan & ÖRSELLİ Erhan, “E-demokrasi Vatandaşlarının Siyasete İlgilerinin Ve Katılımlarının Artırılmasının Bir Aracı Mı?”, *E-Devlet: Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler*, Ed: Mehmet Zahid Sobacı & Mete Yıldız, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012, ss.39-65.

GÖKTÜRK Gökhan, “Siyasal Partilerin Doğuşu: Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, No:54, İstanbul, 2016, ss.245-273.

GROSS Julia & LESLİE Lynette, “Twenty-Three Steps to Learning Web 2.0 Technologies in an Academic Library”, *The Electronic Library*, Vol:26, No:6, 2008, ss.1-17.

GRÖNLUND Ake, “Electronic Government – Efficiency, Service Quality and Democracy”, *Electronic Government: Design, Applications and Management*, Ed: Ake Grönlund, Idea Group Publishing, 2002, ss.23-50.

GÜNDOĞDU Hakan Gökhan, “Demokratik Katılımın Elektronik Boyutu; E-Demokrasi: Alanlar, Engeller, Faydalar”, <https://www.academia.edu>. (3.3.2017).

GÜNGÖR Süleyman, “E-Demokrasi: Umutlar ve Riskler”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı:39, 2014, ss.68-89.

HACKER Kenneth L. & DIJK Jan van, “What is Digital Democracy?”, *Digital Democracy: Issues of Theory and Practice*, Ed: Kenneth L. Hacker & Jan van Dijk, London: Sage Publications, 2000, ss.1-9.

HALL Wendy & TİROPANİS Thanassis, “Web Evolution and Web Science”, *Computer Networks*, Sayı: 56, 2012, ss.3859-3865.

İNAN Seçkin, *Türkiye’de Demokrasinin Yapılanmasında Önemli Bir Unsur: Parti İçi Demokrasi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

KAPANİ Münci, *Politika Bilimine Giriş*, 35. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2014.

KARAÇOR Süleyman, “Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:16, Sayı:2, 2009, ss.121-131.

KASA Özlem, *Bir Örgüt Olarak Siyasal Partiler (CHP Örnek Olayı)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

KATLANÇ Mustafa, “BİT’in Sosyal ve Kültürel Katkıları”, <http://mebk12.meb.gov.tr>. (27.01.2017).

KOCACIK Faruk, “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, No:1, 2003, ss.1-10.

KORKMAZ Nuray, *Sorularla İnternet ve E-Ticaret Rehberi*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını, 2002.

KUBICEK Herbert & WESTHOLM Hilmar, “Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe”, *Current Issues and Trends in E-Government Research*, Ed: Donald Norris, London: CyberTech Publishing, 2007.

KURTOĞLU Mehmet, “Teknoloji ve İnsan: İnsanın Bilinen Geçmiş”, <http://www.historicalsense.com>. (21.12.2016).

KUŞ Hilal, *Türkiye’de Siyasal Partilerin Gelişimi ve 1980 Sonrası Sağ Partilerde Parti İçi Demokrasi Sorunu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

LEVY Moria, “Web 2.0 Implications on Knowledge Management”, *Journal of Knowledge Management*, Vol:13, No:1, 2007, ss-120-134.

LILLEKER Daren G. & JACKSON Nigel A., “Building an Architecture of Participation? Political Parties and Web 2.0 in Britain”, *Journal of Information Technology & Politics*, No:2, 2009, ss.232-250.

LILLEKER Daren G. & JACKSON Nigel A., “Towards a More Participatory Style of Election Campaigning: The Impact of Web 2.0 on the UK 2010 General Election”, *Policy & Internet*, Vol:2, No:3, 2010, ss.69-98.

MACINTOSH Ann, “Characterizing E-Participation in Policy-Making”, *Proceedings of the 37th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*, Hawaii USA, 2004, ss.1-10.

MARCH James G. & SIMON Herbert A., *Örgütler*, Çev: Ömer Bozkurt & Oğuz Onaran, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1975.

MARCH Luke, “Virtual Parties in a Virtual World: The Use of Internet by Russian Political Parties”, *The Internet and Politics: Citizens, Voters and Activists*, Ed: Sarah Oates, Diana Owen ve Rachel K. Gibson, New York: Routledge, 2006, ss.121-146.

MATIJEVIĆ Milan, “Multimedia Didactics For A Knowledge Society”, *2nd International Conference Pedagogy And The Knowledge Society*, Croatia: Conference Paper, 2008.

MOCAN Rodica, BADESCU Gabriel & MARIAN Cosmin, “The Democratising Potential Of The Internet and Political Parties in Romania”, *Political Parties And The Internet: Net Again?*, Ed: Rachel Gibson, Paul Nixon & Stephen Ward, New York: Routledge, 2003, ss. 161-176.

MOON Jame M., “The Evolution of E-Government among Municipalities: Rhetoric or Reality?”, *Public Administration Review*, Vol: 62, No: 4, 2002, ss.424-433.

MOREIRA Ana Maria, MÖLLER Mathias, GERHARDT Gregory & LADNER Andreas, “E-Society and E-Democracy”, *E-Government Symposium*, Switzerland: Malmö: The Swedish EU Presidency, 2009.

MOURGEON Jacques, *İnsan Hakları*, Çev: Ayşen Ekmekçi & Alev Türker, 6.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.

MUTLU Mehmet Emin, “Geleceğin Teknolojileri”, *Temel Bilgi Teknolojileri – 2*, Ed: Gülsün Eby & Muhammet Recep Okur, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2015, ss.98-122.

NAIR Pradeep, “E-Governance: A Step Towards Digital Democracy”, *5th International Conference on E-Governance: Foundations of E-Government*, Hydebarad: ICEG, 28-30 December 2007, ss.147-154.

NEELAMAR M. & CHÍTRA P., “New Media And Society: A Study On The Impact Of Social Networking Sites On Indian Youth”, *Estudos Em Comunicacao*, No:6, 2009, ss.125-145.

NEUMAN W.Russell, “Theories of Media Evolution”, *Media, Technology and Society*, Ed: W.Russell Neuman, USA: University of Michigan Press, 2010, ss.1-22.

NEWELL James L., “Italian Political Parties on the Web”, *Press / Politics*, Vol:6, No:4, 2001, ss.60-87.

NORRIS Pippa, “Preaching To The Converted?”, *Party Politics*, Vol:9, No:1, ss.21-45.

O'REILLY Tim, “What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for The Next Generation of Software”, *Communications & Strategies*, Sayı: 65, 2007, ss.17-37.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), *Promise and Problems of E-Democracy: Challenges Of Online Citizen Engagement*, Paris: OECD Publications Service, 2003.

ÖZBUDUN Ergun, *Siyasal Partiler*, 3.Basım, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Yayın No:440, 1979.

ÖZGÜN Gülten, *Sosyal Medyada Siyasal İletişim: 2011 Genel Seçimlerinde İktidar ve Ana Muhalefet Partilerinin Sosyal Medya Stratejileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

ÖZKAN Özen, *Yeni İletişim Teknolojilerinin Siyasal Hayatta Uygulanması Ve Türkiye Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

PALOMBARA Joseph La & WEINER Myron, “The Origin and Development of Political Parties”, *Political Parties and Political Development*, Ed: Joseph La Palombara & Myron Weiner, Princeton: Princeton University Press, 1969.

PENA-LOPEZ Ismael, “The Disempowering Goverati: E-Aristocrats or The Delusion of E-Democracy”, *Journal of E-Democracy*, Vol:3, No:1, 2011, ss.1-21.

SARIBAY Ali Yaşar, *Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler*, İstanbul: Alfa Kitabevi, 2001.

SARIBAY Ali Yaşar, “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam*, (Ed: Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay), Ankara: Vadi Yayınları, 1998.

SELİM Sibel & BALLYANER İlknur, “Türkiye’de Hanehalkının Sahip Olduğu Bilişim Teknolojileri Ürünleri Sayısını Belirleyen Faktörlerin Araştırılması: Bir Sayma Veri Modeli”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9, Sayı:22, 2017, ss.428-454.

SOBACI Mehmet Zahid, “E-Devlet: Kurumsal Bir Bakış”, *E-Devlet: Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler*, Ed: Mehmet Zahid Sobacı & Mete Yıldız, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012, ss.3-39.

SOBACI Mehmet Zahid, “E-Parlamento: Kuram ve Uygulama”, *E-Devlet: Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler*, Ed: Mehmet Zahid Sobacı & Mete Yıldız, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012, ss.153-182.

SOBACI Mehmet Zahid, ERYİĞİT Kadir Yasin & HATİPOĞLU İbrahim, “The Net Effect of Social Media on Elections Results: The Case of Twitter in 2014 Turkish Local Elections”, *Social Media and Local Governments: Theory and Practice*, Ed: Mehmet Zahid Sobacı, Switzerland:Springer International Publishing, 2016. ss.265-281.

SOBACI Mehmet Zahid, KÖSEOĞLU Özer & KIRAN Naci, *Belediyelerde Sosyal Medya*, İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, 2015.

SOBACI Mehmet Zahid, “What The Turkish Parliamentary Web Site Offers To Citizens In Terms Of Eparticipation: A Content Analysis”, *Information Polity*, No:15, 2010, ss.227-241.

SOUTER David, “The Role of Information and Communication Technologies in Democratic Government”, *Camford*, Vol: 1, No:5, 1999, ss.405-417.

SOYSAL Mümtaz, *Yüz Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1982.
STAHL Bernd Carsten, “The Paradigm of E-Commerce in E-Government and E-Democracy”, <http://www.cse.dmu.ac.uk>. (10.03.2017).

SUNNY E.Udeze & OKO Theophilus, “The New Media and Digital Divide: Knowledge Gap Exacerbated”, *Review Of Public Administration And Management*, Vol: 2, No:3, 2013, ss.199-207.

SCHWITZER Eva Johanna, “Innovation or Normalization in E-Campaigning? A Longitudinal Content and Structural Analysis of German Party Websites in the 2002 and 2005 National Elections”, *European Journal of Communication*, Vol:23, No:4, 2008, ss.449–470.

SCHWITZER Eva Johanna, “Normalization 2.0: A longitudinal analysis of German online campaigns in the national elections 2002–9”, *European Journal of Communication*, Vol:26, No:4, ss.310-327.

TANİLLİ Server, *Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul: Say Yayınları, 1990.

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi), *Bilgi Toplumu Olma Yolunda Bilişim Sektöründeki Gelişmeler İle İnternet Kullanımının Başta Çocuklar, Gençler ve Aile Yapısı Üzerinde Olmak Üzere Sosyal Etkilerinin Araştırılması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu*, Ankara, 2012.

TUNCAY Suavi, *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, Ankara: Gündoğan Yayınları,1996.

TÜREDİ Salih, “Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Panel Veri Analizi”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Sayı: 7, 2013, ss.298-322.

UÇKAN Özgür, *E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye: Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılanması için Strateji ve Politikalar – 1*, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003.

VAROL Alaaddin, *Yasama Sürecinde Siyasi Partilerin Rolü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

VOERMAN Gerrit, “Dutch political parties on the Internet”, *The News Circular of the European Consortium for Political Reserach*, ECPR News, Vol:10, No:1, 1998, s. 8-9.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, “ *Türkiye’de Faaliyette Olan Siyasi Partiler*”, <https://www.yargitaycb.gov.tr/sayfa/faaliyette-olan-siyasipartiler/documents/SPartiler20062018.pdf>. (08.07.2018).

YAVAŞGEL Emine, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, 2. Basım, Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

YAZICI Hazan, *Türk Anayasalarında Siyasi Partiler*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

YENİÇERİ ALEMDAR Mine & KÖKER Nahit Erdem, “Siyasi Partilerin 2007-2011 Türkiye Genel Seçimlerinde Web Sitesi Kullanımı ve Karşılaştırmalı Analizi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 31, 2011, ss.225-254.

YERLİKAYA Hakan, *Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Katılımcılık ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri*, (Uzmanlık Tezi), Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayını, 2015.

YEŞİLORMAN Mehtap & KOÇ Firdevs, “Bilgi Toplumunun Teknolojik Temelleri Üzerine Eleştirel Bir Bakış”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:24, Sayı:1, 2014, ss.117-133.

YSK (Yüksek Seçim Kurulu), “24.Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonucu”, <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2011MilletvekiliSecimi/turkiye/milletvekilisayi.pdf>. (02.05.2018).

YSK (Yüksek Seçim Kurulu), “25. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonucu”, <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/7Haziran2015/KesinSecimSonuclari/ResmiGazete/A.pdf>. (02.05.2018).

YSK (Yüksek Seçim Kurulu), “26.Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonucu”, <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-A.pdf>. (02.05.2018).

ZARİÇ Sami, , “Demokratikleşme ve Etkin Bir Siyasal Sistem Oluşturma Bağlamında Türkiye’de Siyasal Partilerde Lider Hegemonyası ve Lider Değişimi Sorunsalı”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:8, 2011, ss.99-117.

WARD Stephen, GIBSON Rachel & NIXON Paul, “Parties and Internet: An Overview”, *Political Parties And The Internet: Net Again?*, Ed: Rachel Gibson, Paul Nixon & Stephen Ward, New York: Routledge, 2003, ss.11-38.

Elektronik Kaynaklar

<http://www.akparti.org.tr>
<http://www.btp.org.tr>
<http://www.dp.org.tr>
<http://www.dsp.org.tr>
<http://www.dyp.com.tr>
<http://www.hdp.org.tr>
<http://www.ldp.org>
<http://www.mhp.org.tr>
<http://www.milletpartisi.org.tr>
<http://www.saadet.org.tr>
<http://www.tarihibilgi.org>
<http://www.vatanpartisi.org.tr>
<https://www.bbp.org.tr>
<https://www.chp.org.tr>
<https://www.hakpar.org.tr>
<https://www.kp.org.tr>
<https://www.kurtuluspartisi.org>
<http://www.ysk.gov.tr>

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Muhammed Burak DAĞKILIÇ
Tez Adı	E-Demokrasi Bağlamında Siyasal Parti Web Sitelerinin İçerik Analizi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Mehmet Zahid SOBACI
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 20.07.2018

İmza :